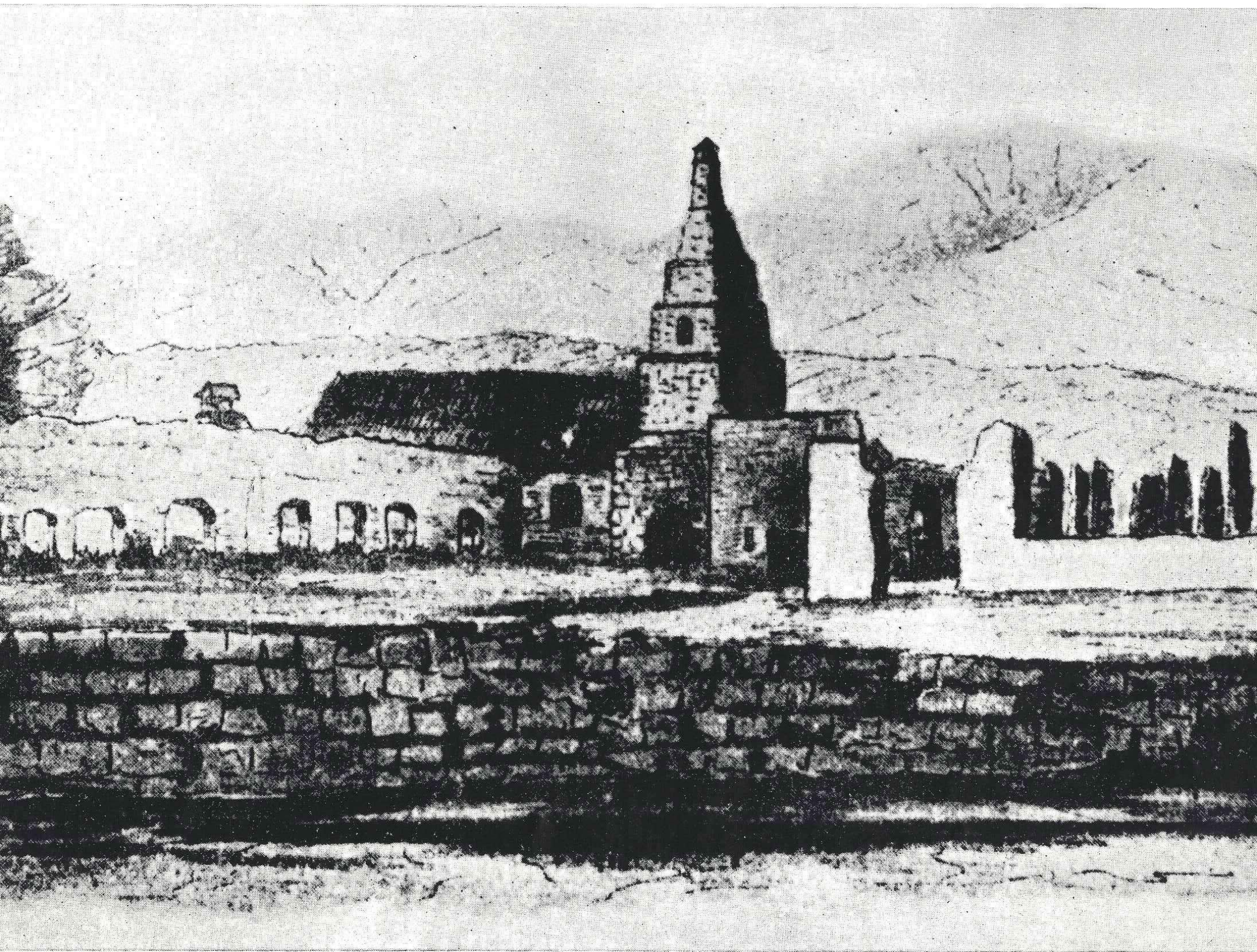

ŽELEZAR

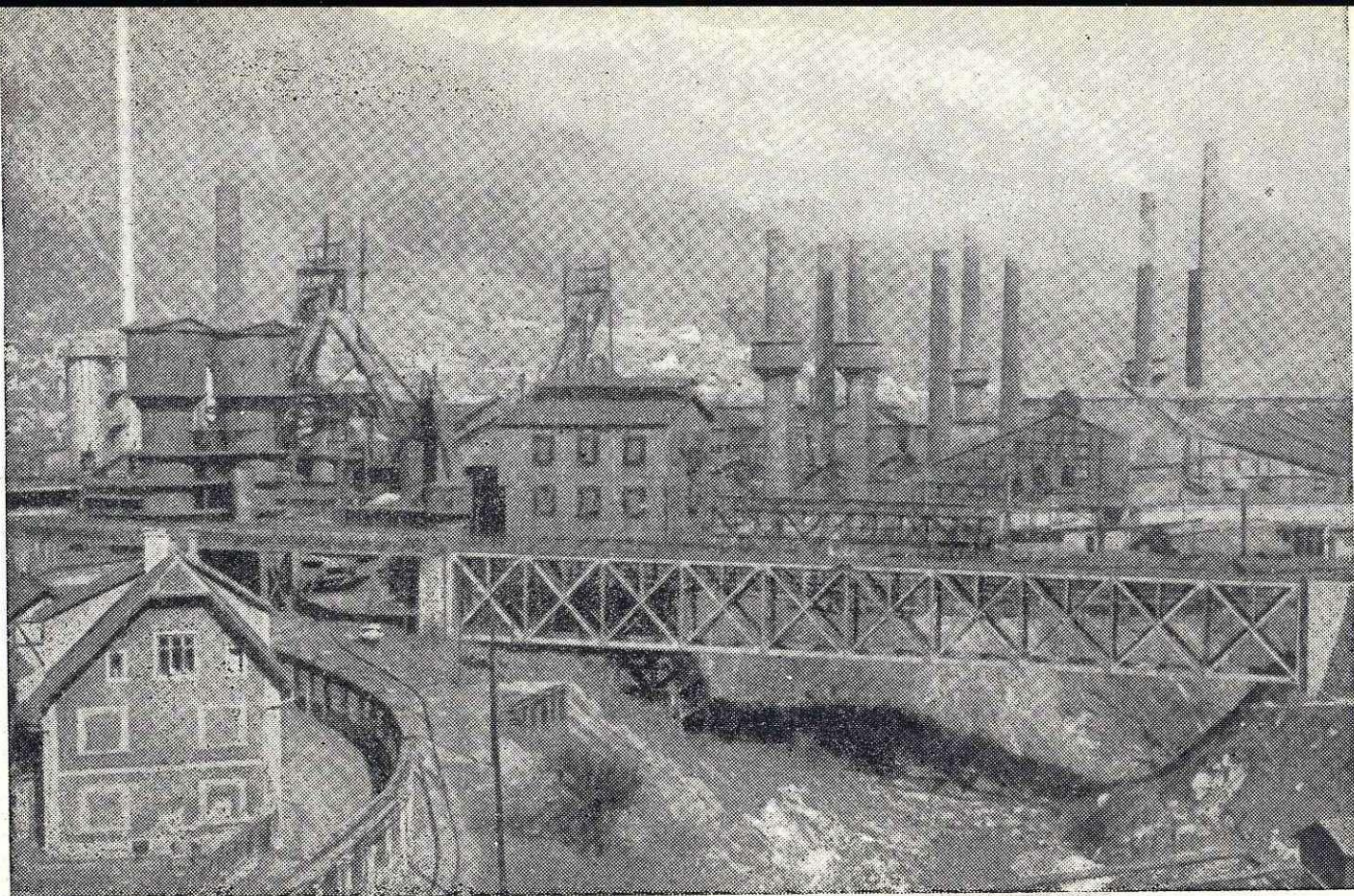

1959 6-7-8

Foto:
Slavko Smolej

1869

1959

90

LET IN VEČ NAŠEGA PODJETJA

Tone Pintar,
predsednik
upravnega odbora

Letos mineva 90 let, odkar je bilo ustanovljeno naše podjetje, kot industrijska družba. — Leta 1869 se je pod novo ustanovljeno delniško družbo KID koncentrirala celotna fužinarska posest na jeseniško-javorniškem področju v eno samo podjetje. 15. avgust 1869 je uradni datum ustanovitve našega železarskega podjetja, vendar je bilo takrat samo nadaljevanje bogatih tradicij železarstva na Gorenjskem, ki so jih omenjali naši predniki že pred več stoletji. To so bili v glavnem mali rudarski in topilniški objekti, raztreseni po vsej Gorenjski. V letu 1869 pa se pojavi že organizirano kapitalistično podjetje, zasnovano na industrijskem principu. Od tega leta dalje je novo ustanovljeno podjetje hitro napredovalo. Največ zaslug za napredek podjetja v tistem času ima dobro izvežbani kader, zato je tudi razumljivo, da je podjetje kaj hitro zaslovelo po vsem svetu. Leto 1872 je za naše podjetje važna pomembna letnica, kajti v tem letu so plavžarji na Javorniku — prvi na svetu — iznašli postopek za izdelovanje ferromangana v plavžih. Takratno vodstvo je skrbelo za izpopolnjevanje obstoječih tovarniških objektov, oziroma obratov.

S povečano proizvodnjo jekla in njegovo predelavo pa je zamrla rudarska dejavnost, ki zaradi siromašnih rudnih ležišč ni bila več kos potrebam podjetja in je tako postala nerentabilna.

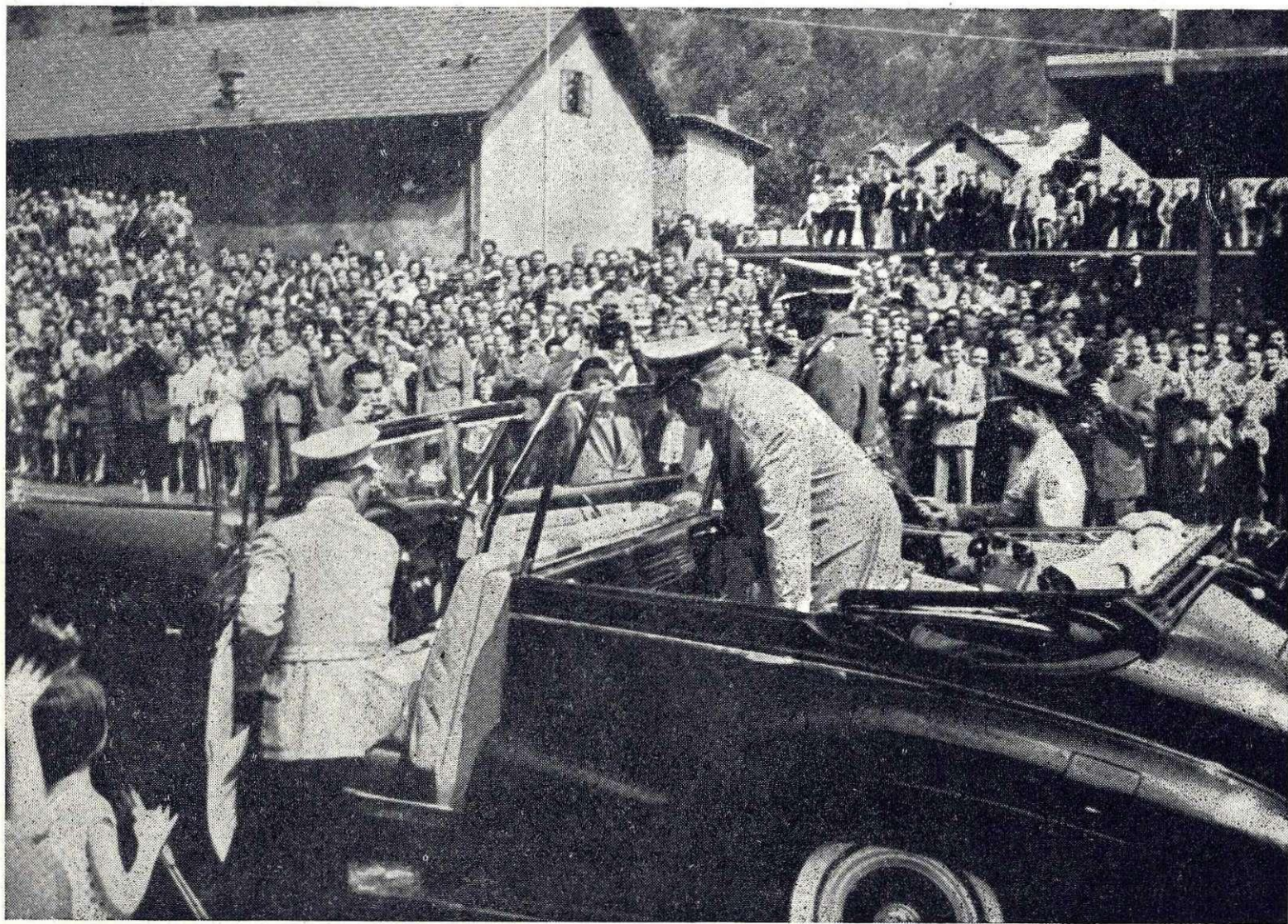
Podjetje je začelo poslovati na osnovi uvoženih vložnih surovin. Leta 1905 je bilo v našem železarskem podjetju zaposlenih že nekaj več, kakor 1800 delavcev, število zaposlenih pa je do začetka druge svetovne vojne naraslo na 5000 delavcev in uslužbencev, tako da je bilo naše podjetje v tistem času največje podjetje v državi.

Vzporedno z rastjo podjetja, ki jo je razvijala kapitalistična gospodarska agresija, pa se je razvijal in krepil tudi jeseniški proletarijat. Čimbolj je raslo število zaposlenih v podjetju, tembolj se je krepila miselnost razredne zavesti. Prva stavka na Jesenicah je bila že leta 1899 v žebeljarni, prva splošna stavka pa leta 1904. Delavstvo je bilo v tem času neusmiljeno izkoriščano, delovni dan pa je trajal 14 in celo 16 ur, ob izredno nizkih plačah. Poleg tega se je moralo delavstvo boriti tudi proti močnemu pritisku germanizacije, saj takrat slovenski narod skoraj ni imel svoje inteligence in še tisto malo, kar je je bilo, je služila interesom Nemcev in tujemu kapitalu. Po prvi svetovni vojni je delavstvo upravičeno pričakovalo boljše pogoje za življenje in politične pravice. Nova slovansko-nacionalna država SHS ni opravičila teh pričakovanj. Z nadaljnjo podporo tujemu kapitalu je tudi ta država bila zainteresirana na tem, da ostane

proletariat neuk in razcepljen. V tem primeru buržoazna oblast ni uspela, kajti zavest delavcev se je nenehno krepila in z delovanjem Komunistične partije Jugoslavije je delavski razred postal sila, ki se je lahko spoprijel v borbi z gnilo buržoazno družbo. Jeseniški delavec si je kljub posameznim neuspehom v svoji borbi z ostalimi naprednimi silami vseeno postopoma izboljševal življenjske pogoje. S stavkami si je ustvaril ekonomske uspehe, dočim je bila borba za politične pravice povsem odvisna od enotnega nastopanja in borbe vsega slovenskega in jugoslovanskega delavskega razreda. To enotnost pa je naš delavski razred pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije tudi uresničil. Štiriletna narodno-osvobodilna borba je energično odstranila ne samo okupatorja in njegove pomagače, ampak je s pomočjo revolucionarnih ukrepov odpravila obstoječi družbeni red ter krivice, neenakost in revščino. Postavljeni so bili temelji novemu socialističnemu družbenemu redu. Delavski razred je postal vodilna družbena sila v državi.

Na tem mestu je treba omeniti velik prispevek, ki ga je dal naš železarski kolektiv med drugo svetovno vojno. Več kakor 2000 delavcev je aktivno sodelovalo v letih 1941—1945 v NOB, na stotine članov našega kolektiva je bilo izseljenih ali pregnanih v taborišča smrti. S ponosom lahko zapišemo, da imamo na Jesenicah dva narodna heroja, to je Jože Gregorčič in Matija Verdnik-Tomaž — oba sta bila zaposlena v našem podjetju in sta pred drugo svetovno vojno aktivno sodelovala v delavskem gibanju. V vrstah NOB je sodelovalo 75 prvoborcev, od katerih jih danes živi še 14, vsi ostali razen enega pa so žrtvovali svoja življenja za našo svobodo. Na temeljih ljudske revolucije so po osvoboditvi domovine jeseniški železarji znova prijeli za delo skupno z ostalimi jugoslovanskimi narodi, da obnovo porušeno domovino. S svojim delom so ustvarjali osnovne temelje novi, socialistični industriji, hkrati pa uvajali tudi družbene odnose, ki so bili kronani s popolno osvoboditvijo delavskega razreda ter z vzpostavitvijo organov delavskega samoupravljanja, ki naj bodo garant nadaljnji izgradnji naše dežele. V pogojih novega družbenega reda je bilo na Jesenicah zgrajenih več novih tovarniških objektov, poleg tega pa so bili modernizirani nekateri zastareli obrati, dosežena proizvodnja pa je dvakrat večja od prejšnje.

S trdno zavestjo in zvesti svetlim tradicijam borb in uspehov našega kolektiva bomo v bodoče še nadalje vlagali napore za procvit podjetja, za boljše odnose, za izpopolnjevanje delavskega upravljanja tako v korist sebi, kakor tudi socialistični skupnosti.

Del množice, ki je navdušeno in toplo sprejela cesarja Heile Selasija in tov. Tita

Foto: Tone Urbanc

Vook
Joan
Žioan
sekretar
podjetja

1. AVGUST - NAŠ PRAZNIK

Dne 1. avgusta praznujemo občani Jesenic svoj občinski praznik. Ta dan je v zgodovini NOB zapisan kot svetla točka prvega oboroženega spopada partizanov z okupatorjem v Sloveniji. Ob tem praznovanju nam misli nehote uhajajo nazaj v okupacijska leta — v leta težke in krvave borbe za našo socialno in nacionalno samostojnost. Spomini na ta borbena leta so grenki v misli na velike žrtve in zopet veličastni v uspehu in zmagi nad fašizmom in domačo reakcijo.

Starejši Jeseničani se dobro spominjajo, kako težavno je bilo delovanje revolucionarjev v predaprilski Jugoslaviji. Delo je moralo potekati vedno v strogi ilegalni. Kdo od teh se ne spominja revolucionarnih sindikalnih voditeljev — Poldeta in Viktorja Stražišarja, Kralja, Ignaca Pibernika, Mlakarja, Kejžarja in drugih, ki so kot člani Partije delovali kot funkcionarji in stali vedno na čelu delavskih množic v nenehni borbi za boljši kosček kruha? Razumljivo, da je tudi ta borba zahtevala žrtvovanje, saj so bili zaradi revolucionarnega dela pogosto preganjani. Ker pogoste hišne preiskave s strani policije in orožnikov niso rodile uspeha, so si izmislili moderno internacijo v političnih taboriščih Bilječe in Ivanjica in tudi v zloglasnih zaporih na otoku Adi pri Beogradu in Glavnjači so se revolucionarji znašli kot zaporniki. Ves ta teror pa dela teh revolucionarjev ni mogel zatreti. Zasedba Jugoslavije po okupatorju je terjala novih

oblik dela. Ni redkost, da so se prav ti revolucionarji javili prostovoljno za obrambo domovine — v dnevih, ko je nemška vojska ogrožala našo mejo.

Izdajalski razpad Jugoslovanske vojske jih ni presenetil. Razpad armade so izkoristili s parolo — zbirati orožje za oborožen odpor proti okupatorju. Razumljivo, da so se po tej akciji tudi prvi odzvali pozivu partije in stopili v ilegalo ter organizirali na tem področju prvo partizansko edinico — Cankarjevo četo. Le-ta je bila praktično formirana v zadnjih dneh meseca julija. Zadnjega julija ponoči je izvršila prvo sabotažno akcijo — miniranje obeh cestnih mostov v Mostah pri Žirovnici. Četa je bila utaborjena na Mežakli nad Babo nad Poljanami. Seveda ni ostala skrita očesu izdajalca, Koritnika iz Javornika, ki je četo izdal Gestapu na Jesenicah. To je bil povod, da je edinica 80 oboroženih nemških policistov dne 1. avgusta 1941 v zgodnjih jutranjih urah napadla četo, ki je bila zaradi odsotnosti glavnine, ki je bila na akciji v Mostah, povsem nepopolna, saj so bili v bivaku le borci kot straža, radio obveščevalci, žene in nekaj borcev, ki so bili na predvečer na zvezah z aktivisti. Ta peščica borcev je bila glede na položaj in momentano obkolitev primorana sprejeti borbo, v kateri sta herojsko padla prvoborca Ferdo Koren in Viktor Arzenšek. To sta bili prvi žrtvi Cankarjeve čete, ki se je pozneje v letu 1942 povečala v bataljon, ki je skozi mnoge akcije dostojno nadaljeval začeto delo. Sreča v nesreči je bila, da se je del glavnine, ki se je vračal iz Most, nahajal v neposredni bližini bojišča. Le-ta je udaril Nemcem v hrbet, zaradi česar so se napadalci umaknili že takoj po

okoli desetminutni borbi, sicer bi edinica utrpela lahko večje izgube.

Dan ognjenega krsta Cankarjeve čete je torej osnova občinskemu prazniku Jesenic. Na ta dan nismo ponosni samo občani mesta Jesenice, ampak tudi širša okolica Gorenjske, kamor so prvoborci Jesenic prenesli plamenico revolucije in stopili na čelo skoraj vseh edinic in zanetili iskro upora po vsej Gorenjski. Kdo ne pozna vsaj po imenu borcev te čete — Gregorčiča, Finžgarja in Potočnika, ki so po neuspeli španski revoluciji nadaljevali borbo v domačih hostah. Kdo ne pozna borcev in funkcionarjev te čete, bratov Stražisarjev, bratov Benedičičev, Prešerna, Talarja, Oblaka, Kralja, Guzelja, Bokala, Grintova, Kavčiča, Šavlija, Sekardija, Ruparja, Vergelina in morda še nekaterih, ki so kot borci te edince pozneje žrtvovali svoja življenja za našo svobodo. Vsak naj bi poznal tudi preživele borce te edince — Kersnika, Frankiča in še koga, ki so ostali žive priče te borbe. Na teh in ostalih preživelih borcih NOV leži dolžnost, da se ne pozabijo te žrtve in prav je, da se znova in znova spominjajo dogodkov iz NOB, saj nam ti utrjujejo našo nadaljnjo borbenost, enotnost in krepijo zavest in istočasno postavljajo te dogodke v zgodovinskem smislu na dostojno mesto.

Letošnji občinski praznik smo praznovali še posebej lepo, saj smo ob tej priliki počastili tudi spomin na 90-letnico ustanovitve naše železarne. Pripravljalni odbor za to proslavo je pripravil obširen program prireditev. Tako je naša železarska godba že v zgodnjih jutranjih urah igrala budnico po Jesenicah ter opozarjala člane kolektiva naše železarne in ostalo prebivalstvo na veliko slavo. V tem času je odšla na pot tudi partizanska patrulja z Jesenic na Obranco, to je na kraj, kjer je bila pred 18. leti že omenjena prva partizanska borba. V dopoldanskih urah sta bili še slavnostni seji Občinskega ljudskega odbora (obeh zborov) ter centralnega Delavskega sveta Železarne Jesenice. Ob 12. uri so na svečan način odprli Tehnični muzej. Popoldne so na svečan način odprli nov parkirni prostor pred poslopjem Glavne pisarne, nato pa še razstavi Foto-kluba in Dolika. Tega dne so bili na Jesenicah in Javorniku promenadni koncerti godb na pihala, zvečer pa je bilo slavnostno zborovanje ter nastop združenih pevskih zborov in godb na pihala. Na tem zborovanju sta govorila tov. France Treven in glavni direktor ing. Hafner, zatem pa so člani gledališča »Toneta Čufarja« uprizorili Levstik-Kreftovo odrsko delo »Tugomer«. Naslednji dan so bile na programu športne prireditve, med njimi lahko-atletsko tekmovanje, mednarodna nogometna tekma itd.

Visoki gostje iz
Etiopije in Jugoslavije
na železarskih
Jesenicah

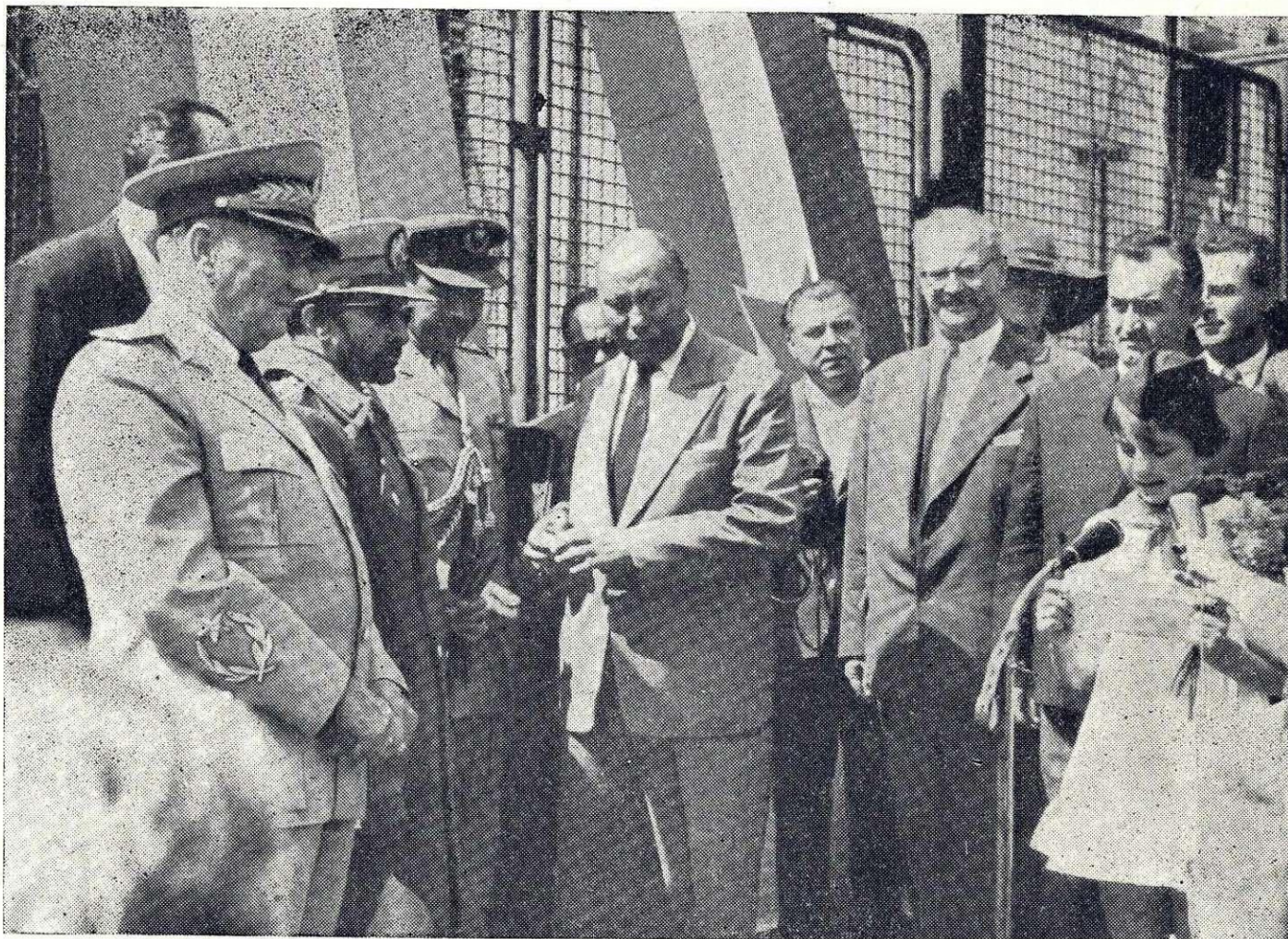
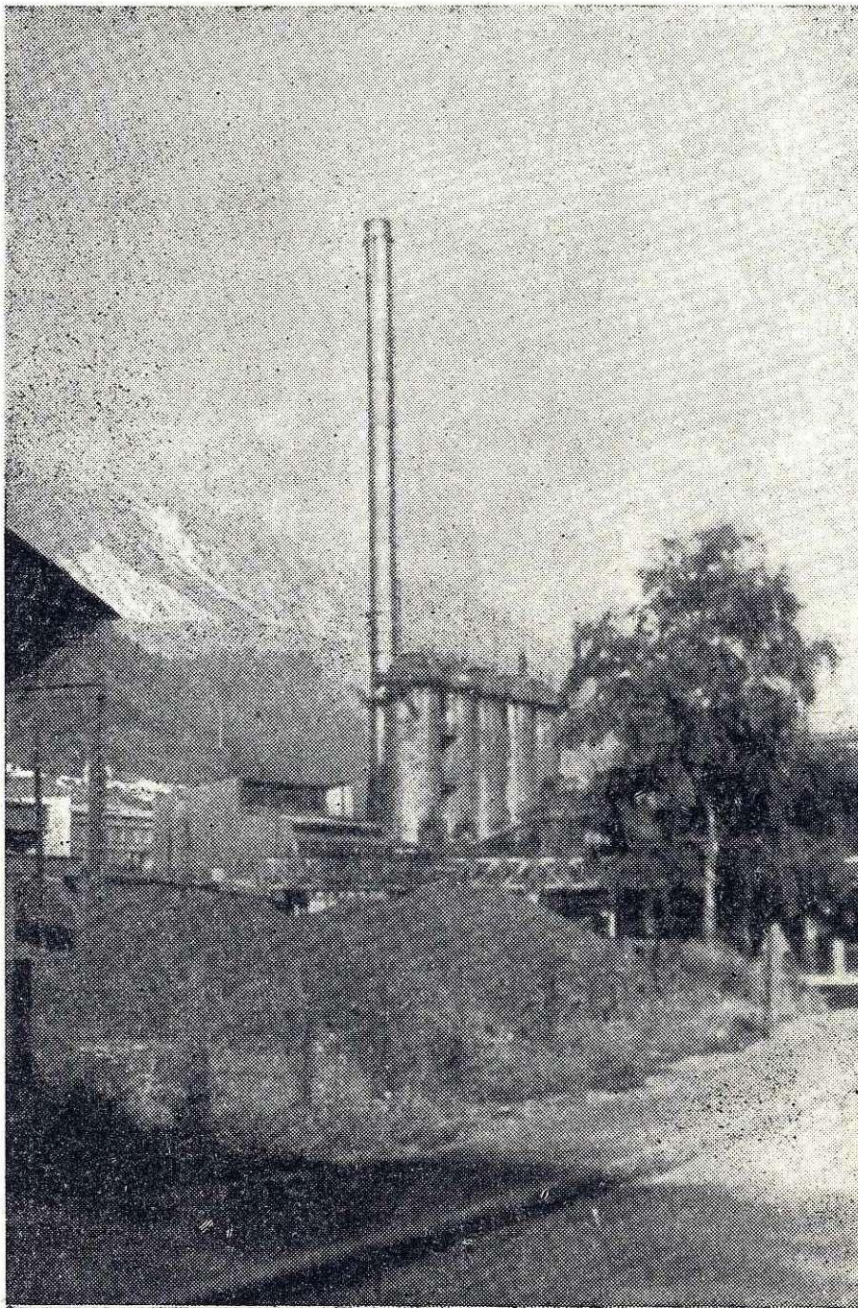

Foto: Torkar

Pogled na tovarno s Stare Save

Foto: Rjazancev

Pred predstavo Levstik-Kreftovega »Tugomera« je bilo mogočno zborovanje v počastitev 90-letnice Železarne Jesenice

Foto: Torkar

Praznovali smo

Milan Polak

1. avgusta 1941. leta so Nemci napadli del jeseniške čete, ki je ostala v taborišču na Obrancih. Po zelo ostri borbi s številčno močnejšim sovražnikom se je četa morala umakniti. Boj, ki je vedno krvav, je tudi tokrat zahteval žrtve. Padla sta dva partizana jeseniškega kota Gorenjske Koren in Arzenšek, prva, ki sta žrtvovala svoji mladi življenji za svobodo in socialistično revolucijo.

To je začetek epopeje jeseniške čete, kasnejšega Cankarjevega bataljona, začetek junaških bojev jeseniškega železarja, to je danes občinski praznik Jesenic.

Kakor vsako leto, tako smo ga tudi letos svečano proslavili. Letos še bolj, ker smo ga praznovali v znamenju 40-letnice dela in borbe Zveze komunistov Jugoslavije in SKOJ ter v znamenju proslav za 90-letnico obstoja železarne.

Praznovanje so naznanile godbe Svobod naše občine: jeseniška železarska, javorniška, hruščanska in žirovniška. Jesenice so vstale praznično okrašene z zastavami.

Že ob 6. uri je odšla na Obrance partizanska četa, ki jo je vodil tov. Ciril Triler, da posveti svoj pohod spominu na dan, ki smo ga določili, da bo označeval začetek oborožene vstaje jeseniških železarjev proti okupatorju fašistu, začetek boja proti

tujim in domačim gospodarjem kapitalistom in izkoriščevalcem dela in znoja delavcev, začetek socialistične revolucije. Četa je obšla nekaj spomenikov, cilj pa ji je bil spomenik na Obranci, kjer so položili venec.

Občinski praznik je proslavil tudi Delavski svet železarne s slavnostnim zasedanjem, ki je bilo v lepo okrašeni dvorani Delavskega doma ob 10. uri dopoldne. Razen članov DS, grupnih šefov, obratovodij, šefov oddelkov ter ostalih vodilnih delavcev železarne, so temu zasedanju prisostvovali še tov. Vjanko Hafner, predsednik OLO Kranj, tov. Franc Popit, sekretar okrajnega komiteja ZKS, tov. dr. Miha Potočnik, sekretar Ljudske skupščine LRS, bivši direktor tov. Milan Kristan in Janko Torkar, zvezni poslanec zbora proizvajalcev tov. France Talar, dolgoletni jeseniški revolucionar tov. Janez Mlakar, predsednik ObLO Jesenice tov. France Treven in drugi.

Zasedanje je otvoril predsednik DS s krajšim uvodnim nagovorom, v katerem je omenil važnost jubilejev, ki jih slavimo skupaj z občinskim praznikom in pozdravil vse prisotne. Nato je o pomenu proslave občinskega praznika, 40 letnice ZKJ ter 90 letnice železarne govoril glavni direktor ing. Matevž Hafner. Dejal je, da so leta 1869 bili povezani posamezni rudarski, topilniški, kovaški in podobni obrati, v neposredni okolici Jesenic v edinstveno industrijsko podjetje z imenom »Kranjska industrijska družba«. Takšno združitev je zahteval takratni razvoj železarstva v svetu, ko se je začel uvajati za topljenje rude koks, v proizvodnji jekla

Ob otvoritvi
novih prostorov
Tehniškega muzeja
Železarne Jesenice

Foto: Torkar

Besemerjev in Siemens Martinov proces, v predelavi jekla pa valjanje.

Tradicija predelovanja rud v kvalitetne železarske proizvode je v okolici Jesenic mnogo starejša, in so pripombe, zakaj praznujemo to združitev kot 90 letnico, popolnoma opravičene. Zakaj ne bi praznovali 598 letnice na podlagi najstarejšega uradnega dokumenta, ki govori o že postoječih plavžih pod Golico in kovačnici na Jesenicah. Ali ne bi mogli slaviti 421 letnico železarne na podlagi dejstva, da se je takrat začela proizvodnja železa in jekla na samih Jesenicah. Lahko pa bi vzeli tudi dobo, ko so še Feničani in Rimljani v tem delu proizvajali železo.

Glavni direktor je dalje mnenja, da je vseeno pravilno, da smo vzeli za julibej naše železarne prav začetek industrijskega razvoja našega podjetja, ker

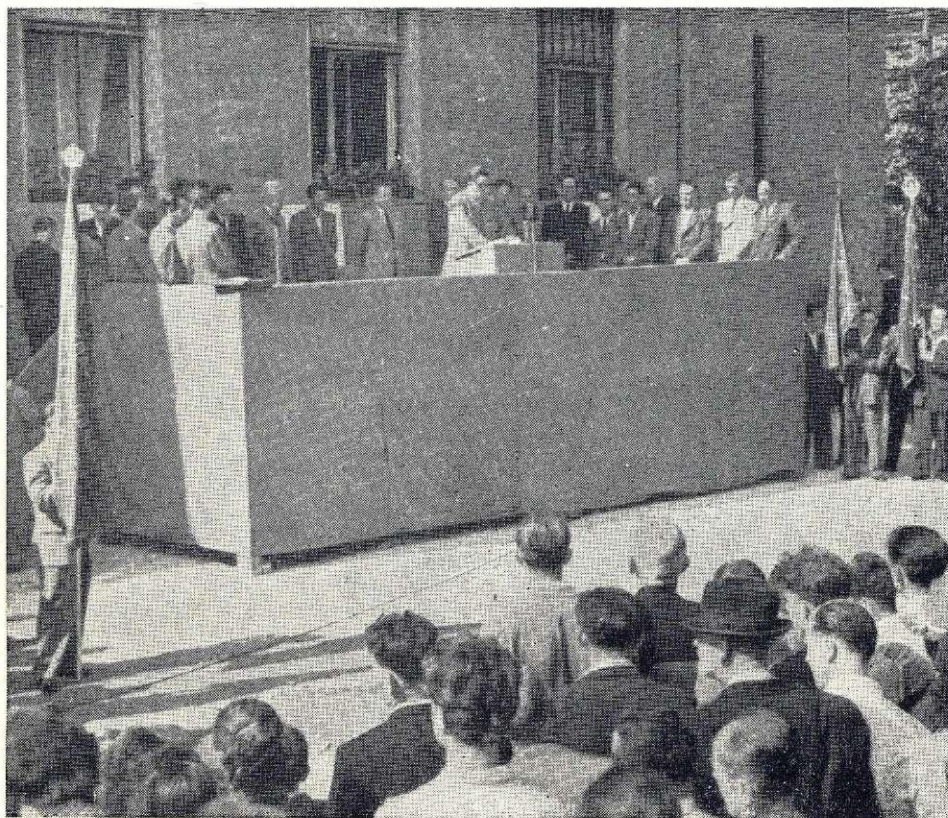
se je takrat začel tudi na Jesenicah razvijati industrijski proletariat. Ta je po dolgi in težki borbi končno v socialistični Jugoslaviji dosegel višjo obliko industrijske organizacije v upravljanju železarne po delovnem kolektivu. Verjetno bo poznejšim rodovom letnica 1950, ko je kolektiv dobil tovarno v upravljanje, bolj pomembna, kakor pa letnica 1869.

V svojem nadaljnjem govoru je tov. direktor analiziral delovanje podjetja. Ko je govoril o razvoju proizvodnje, je razdelil vso dobo v tri obdobja. Obdobje pred I. svetovno vojno, med dvema svetovnima vojnima in v obdobje po 2. svetovni vojni. Primerjalni podatki izkazujejo največji napredek v obdobju po 2. svetovni vojni, ko se v naši domovini gradi socializem in razvija socialistični način proizvodnje z vsemi klasičnimi primeri socialističnih proizvodnih odnosov.

Predsednik DS
tov. Gašperin
izroča novi
parkirni prostor
svojemu namenu

Foto: Torkar

Te dni poteka deveto leto, odkar so jeseniški železarji začeli upravljati svoje podjetje sami. Na sliki — slavnostna predaja ključev 20. avg. 1950

Foto: Slavko Smolej

V govoru je potem omenil še nacionalni in socialni boj jeseniškega proletariata ter dejal: »Številne spominske plošče v vseh naših obratih nas opozarjajo na one naše sodelavce, ki so dali svoja življenja v borbi, kot talci ali pa kot žrtve taborišč za našo svobodo. Na kraju svojega govora je povedal še nekaj besed o perspektivi razvoja ter delu naše železarne, ter o dosedanjem proslavljanju 90-letnice železarne.

Dosedanji razvoj naše železarne je lepo prikazan v obnovljenem Tehničnem muzeju železarne, ki ga je ta dan ob 12. uri odprl predsednik UO tov. Anton Pintar. V njem je prikazan tehnični razvoj železarstva na Gorenjskem, posebno Jesenic do današnje dobe, delo in borba jeseniškega delavca za svoje socialne in nacionalne pravice, odpor, ki ga je nudil okupatorju in končno njegova zmaga tako nad okupatorjem, kot nad kapitalističnim sistemom.

Ob 14. uri je predsednik DS tov. Franc Gašperin predal prometu nov parkirni prostor, ki je bil za Jesenice z ozirom na razvoj motorizacije prepotrben. Slavnostnemu predajanju parkirnega prostora je prisostvovala velika množica delavcev, ki so ravno odhajali z dela.

Popoldan so godbe priredile več promenadnih koncertov. Koncerti so bili na Hrušici pred šolo, pred železniško postajo na Jesenicah, pred glavno pisarno, ter pred spomenikom na Javorniku. Po koncertih so se zbrani člani strnili v povorke in na čelu z godbami ter prapori odšli na športno igrišče pod Mežakljo, kjer se je ob 19. uri pričelo slavnostno zborovanje. V povorkah so šli tudi gasilci, pripadniki

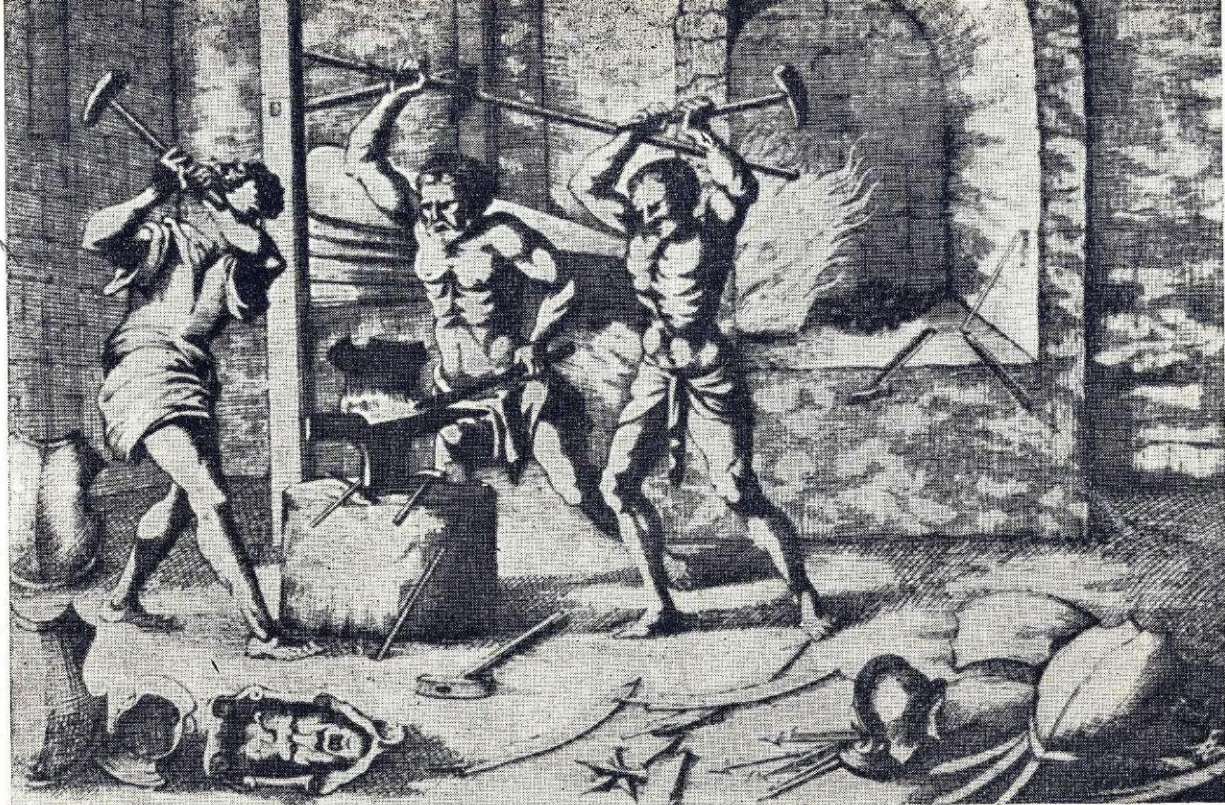
predvojaške vzgoje, MDB Toneta Čufarja, ter športniki.

Pričetek zborovanja so naznanile fanfare, dve raketi in streljanje v kamnolomu. Nato je na slavnostni prostor prispela partizanska četa, ki se je vrnila z Obrance in je komandir čete tov. Ciril Triler po vojaško predal raport predsedniku ObLO. Prižgane plamenice so člani ZB NOV odnesli k raznim spominskim ploščam, spomenikom in na grobova Matija Verdника ter Joža Gregorčiča.

V kratkem in zelo lepem govoru je predsednik občine govoril o pomenu občinskega praznika, o borbi Jeseničanov v času okupacije, o delu in razvoju občine in končno o bodočih njenih nalogah posebno kar se tiče skrbi za delovnega človeka in njegovega standarda.

Po pozdravnem govoru, ki ga je imel glavni direktor železarne, je združeni mešani pevski zbor ob spremljavi godbe zapel dve partizanski pesmi. Na kraju tega dela zborovanja so godbe izmenoma zaigrale nekaj koračnic. Zborovanje je zaključila uprizoritev Levstik-Kreftove tragedije »Tugomer«. Nekaj tisoč ljudi, ki so se zbrali na tribuni hokejskega igrišča, je bilo nagrajenih z nekaj trenutki res lepega in prijetnega užitka. Prizadevnost igralcev in organizatorjev pa je bila nekolikokrat toplo plačana z navdušenim aplavzom množice.

Zadovoljni smo zapuščali igrišče. Zadovoljni, ker smo skromno, toda zelo lepo proslavili spomin na dneve, ki so bili do sedaj najtežji, kar jih je kdaj v svoji zgodovini doživljalo slovensko ljudstvo.

Kovači na Savi, kakor jih je upodobil zgodovinar Valvasor

Iz fotoarhiva Slavka Smoleja

ZAPISANO OB USTANOVITVI **KID**

(Zapisnik z dne 5. septembra 1869)

Gospod baron Mihael Angelo Zois sporoča navzočim koncesijo statutow in utrdi podpis in vplačilo 1020 akcij po fl. 500, s čimer so izpolnjeni vsi pogoji za konstituiranje družbe. Dosedanji začasni komite odlaga s tem svoj mandat in naproša gospod V. Seunig gospoda barona Mih. Ang. Zoisa, da še nadalje vodi predsedstvo družbe, kar skupščina enoglasno sprejme. Gospod predsednik izvoli za zapisnikarja gospoda Carla Luckmanna in pristopa k naštevanju navzočih in njihovih glasov:

gospod Mih. Ang. Zois	zastopa 4 glasove
gospod grof Auersperg	zastopa 4 glasove
gospod baron Alfons Zois	zastopa 9 glasov
gospod baron Sigmund Zois	zastopa 17 glasov
gospod Vincenc Seunig	zastopa 20 glasov
gospod A. Dreo	zastopa 8 glasov
gospod L. Bürger	zastopa 8 glasov
gospod L. C. Luckmann	zastopa 25 glasov
gospod Jožef Luckmann	zastopa 4 glasove
gospod Carl Luckmann	zastopa 3 glasove

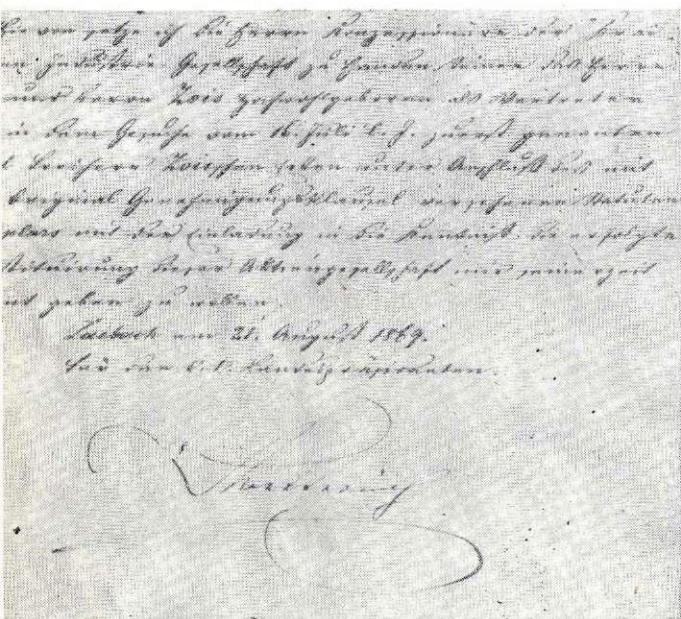
Na predlog gospoda predsednika se pristopi k volitvam Upravnega odbora potom glasovalnih listkov.

Oddani sta bili 102 glasovnici in je od teh odpadlo na gospoda Mih. Ang. bar. Zoisa 98 glasov, na gospoda Sigmunda bar. Zoisa 72 glasov, na gospoda V. Seuniga 82 glasov, na gospoda Jožefa Luckmanna 85 glasov in na gospoda Carla Luckmann 99 glasov, kateri gospodje so tako z absolutno majoriteto izvoljeni v Upravni odbor.

Sedaj se je pristopilo k volitvam direktorja iz Upravnega odbora in je bil z absolutno večino od 99 glasov izvoljen gospod Carl Luckmann.

Na predlog gospoda A. Drea dobi Upravni odbor nalogo, da sklene z direktorjem službeno pogodbo.

Upravni odbor dobi na predlog gospoda V. Seuniga nalog, da odkupi od naslednikov Karla Zoisa posestva in fužine na Gorenjskem s celokupnim inventarjem za kupno vsoto od fl. 350.000.—, da se sporazume za natančnejše pogoje in sklene zadevno pogodbo. Nadalje, da odkupi c. kr. priv. ljubljanski parni mlin z vsem inventarjem in stroji za ceno od fl. 45.000.—, da utrdi natančnejše pogoje ter da sklene zadevno pogodbo.

Michael Angelo Zois — prvi predsednik KID

USTANOVNA LISTINA KID

Gospod Minister Notranjih del je sporazumno z ostalimi udeleženi Ministri, naslednikom Karla barona Zoisa skupno z gospodi L. C. Luckman, V. Seunig, C. Holzer in A. Dreo odobril osnove delniške družbe v Ljubljani pod imenom: »Kranjska industrijska družba« v smislu priloženih statuten.

O tem obveščam gospode koncesionarje »Kranjske industrijske družbe« v roke njegovega blagorodja gospoda Sigmunda barona Zoisa kot zastopnika v prošnji z dne 16. julija tega leta naprej imenovanih naslednikov Karla barona Zoisa s priključkom primerka statuten, opremljenega z originalno klavzulo odobrenja s pozivom mi naznaniti svoječasno izvršeno konstituiranje te delniške družbe.

Ljubljana, dne 21. avgusta 1869

Za O. K. Deželnega predsednika
Metternich l. r.

Koncesionarjem »Kranjske industrijske družbe« v roke njegovega blagorodja gospoda Sigmunda barona Zoisa Ljubljana.

C. K. Deželna vlada vojvodine Kranjske
(vtisnjen pečat)

Po obvestilu gospoda Jožefa Luckmanna, da je lastnik Save in gosposke Bled pripravljen svoja posestva prodati Kranjski industrijski družbi, je dala generalna skupščina Upravnemu odboru nalog, da izvede zadevna poizvedovanja in stavi eventualno o tem predloge.

Slede lastnoročni podpisi:

Alfons baron Zois	Aleksander Dreo
Sigmund Zois	Gustav grof Auersperg
Carl. Luckmann	Jožef Luckmann
zapisnikar	Florijan Rogel kot priča
L. Bürger	Državni koleki
Mih. Ang. Zois	2 fl 75 kr.
V. Seunig	G. Z. 2084
L. C. Luckmann	

V zadevi h gornji poslovni številki napisani protokol legaliziranja od danes potrjujem s tem, da so vsi meni osebno znani gospodje: Alfons baron pl. Zois, Sigmund baron pl. Zois, M. Ang. baron pl. Zois, Carl Luckmann, Leopold Bürger, Vincenc Seunig, L. C. Luckmann, Aleksander Dreo, Gustav grof Auersperg in Jožef Luckmann kot izstavljavci, nato gospodje dr. Anton Pfefferer in Florjan Rogel kot priče v moji prisotnosti lastnoročno podpisali ob odtisu mojega uradnega pečata.

Ljubljana, dne 14. septembra 1869.

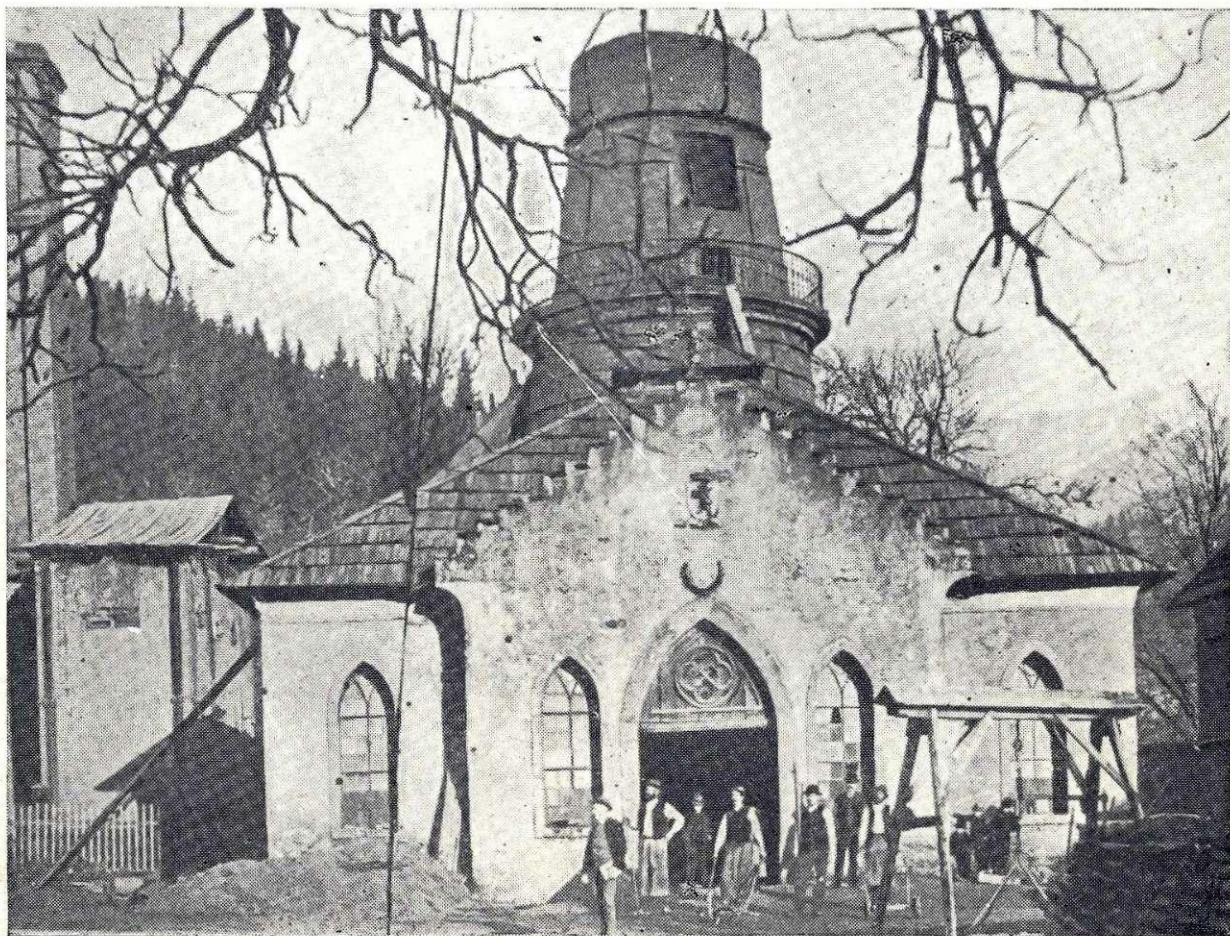
C. kr. notar — dr. Josip Orel
L. S.

Od prednjega protokola je pod št. 6017 vložen uradno overovljen prepis v fascikel III. 117 iz 1869. Zemljiško knjižni urad c. k. Deželnega sodišča v Ljubljani, dne 24. decembra 1869.

Redange direktor l. r.

C. K. urad zemljiške in rudarske knjige
v Ljubljani
(okrogel pečat)

Častitljivi plavž
na Javorniku,
v katerem so izdelovali
ferromangan

Iz fotoarhiva
Slavka Smoleja

Ferromangan -

Aleksander Rjazancev

KOMU PRIPADA SLAVA

Zaradi jekla - zrcalovina in ferromangan

Dne 17. oktobra 1855 je Anglež Henry Bessemer prijavil patentnemu uradu svoj izum o hitri izdelavi jekla na poseben način — iz tekočega grodlja. — Novi način predelave grodlja naj bi po zamisli Bessemerja omogočil večjo proizvodnjo jekla za predelovalno industrijo in to v izredno kratkem času. Osnova novega načina je bila v tem, da se je skozi tekoči grodelj pihal stisnjen zrak, s tem pa se je pospešil kemični proces v talini.

Z uvedbo novega načina v jeklarstvu pa je Bessemer naletel na velike težave. Mnogi so mu očitali, da je jeklo, izdelano po njegovem načinu, neuporabno, prijava patenta pa preuranjena. Bessemerjevo jeklo se ni dalo kovati in valjati. Pri kovanju in valjanju se je jeklo močno drobilo. Vzrok neuspehov, ki jih je doživljal Bessemer, je bil ta, da se je železo po razogljčenju preveč oksidiralo. Po ohlaiditvi jekla so v njem zaostali železni oksidi, predvsem železov oksidul, ki so povzročili jeklovo bolezen, poznano pod nazivom »lom v rdečem«.

V kritičnih trenutkih, v katerih se je nahajal Bessemerjev postopek, je znani angleški metalurg Robert F. Mushet pokazal način, kako se da jeklo ozdraviti. Z dodatkom tekoče zrcalovine je bilo Bessemerjevo jeklo sposobno za nadaljnjo uporabo. Uspeh je bil tak, da je bilo mogoče v 30 minutah dobiti dobro jeklo in takšno količino, kot ga je dala ena pudlovka v 24 urah. Leta 1867 je bilo v 45 jeklarnah v obratovanju že 117 Bessemerjevih naprav.

Za odpravo železovih oksidov s postopkom dezoksidacije, to je z uporabo grodlja z večjo vsebnostjo mangana (zrcalovine), je nastalo povpraševanje po tem proizvodu, ki se je izdeloval v plavžu. To vrsto grodlja so izdelovali prvenstveno Nemci v Siegenu. V manjših količinah so zrcalovino izdelovali tudi v Švedski in Češki. Iz arhiva, ki ga hrani Tehniški muzej pri ŽJ, je razvidno, da so za časa savskega fužinarja Ruarda izvozili na Angleško 6052 stotov zrcalovine. Tudi javorniški plavž, ki je bil last naslednikov Carla Zoisa, je že okrog leta 1860 proizvajal grodelj z 8 % mangana. Z izdelavo zrcalovine so nadaljevali tudi potem, ko

je obe železarni prevzela Kranjska industrijska družba.

Pri izdelavi jekla, predvsem posebnih vrst, pa se je izkazalo, da zrcalovina ne odgovarja več. V Nemčiji so v ta namen začeli izdelovati bogat železomangan — ferromangan v talilnih grafitnih loncih, ker jim poskusi v plavžih niso uspeli. Nemški ferromangan je 1861. leta začel uporabljati Bessemer kot dodatek k tekočemu jeklu. Izkazalo se je, da se uporabi ferromangana ni mogoče izogniti, oziroma zamenjati ga z drugimi zlitinami.

Leta 1865 je Evropa dobila nov način izdelave jekla, kjer so prav tako v začetku uporabljali zrcalovino, pozneje pa ferromangan. Francoz Piere Martin je skonstruiral novo vrsto plamenske peči za pridobivanje jekla. V Sireuilu so zgradili 1868. leta Marti novo peč za 22,2 toni jekla. Eno leto pred gradnjo plamenske peči v Sireuilu je bil v ta namen — 20. septembra prijavljen patent o uporabi zrcalovine pri izdelavi jekla. Novemu načinu izdelave jekla v plamenski peči so sledili Nemci v Borsiegu pri Moabitu.

V Avstroogrski monarhiji, kamor so spadale tudi naše železarne, je bila dobro razvita klasična industrija. Naj-

večja koncentracija industrije je bila na Gornjem Štajerskem. Nove pridobitve v jeklarstvu iz Anglije in Francije so po proučitvi in nasvetu leobenkega profesorja Petra Tunnerja razmeroma hitro osvojili.

Leta 1865 so v Neubergu dobili prvo Bessemerjevo napravo, ki jo je v jeseni istega leta ogledal sam cesar Franc Jožef I. 50 kilometrov jugovzhodno od Kapfenberga so postavili prvo Martinovo peč. Takšno peč so nameravali postaviti tudi v Neubergu, če bi se prva dobro obnesla. Avstro-ogrska je za svoje valjarne in orožarne potrebovala mnogo jekla. Svetovno znane valjarne Lenau, ki so kot prve izdelovale tračnice, so potrebovale ogromno jekla za gradnjo severne železnice »Cesar Ferdinand«. Isto je bilo tudi z vojno industrio. Ravnatelj železne industrije v Neubergu — Schmidhammer je dokazal dunajski vladi, da je za izdelavo topovskih in puškinih cevi mogoče Kruppovo jeklo zamenjati z domačim, ki po kvaliteti ne zaostaja za nemškim.

Tekma za izdelavo zrcalovine in ferromangana

Leta 1836 je v zgodovini plavžarstva zabeležen primer, ko so v Theresientalu na Češkem dobili iz tamkajšnjega plavža zrcalovino z 8 do 12 % mangana. Po zrcalovini je bilo vedno večje povpraševanje, zato so jo pričeli izdelovati tudi drugod. Izdelava je bila možna le tam, kjer je bilo zadosti manganove rude. Mnogo uspehov pri izdelavi zrcalovine so imeli Švedi, pa tudi pri nas niso ostali prekrižanih rok.

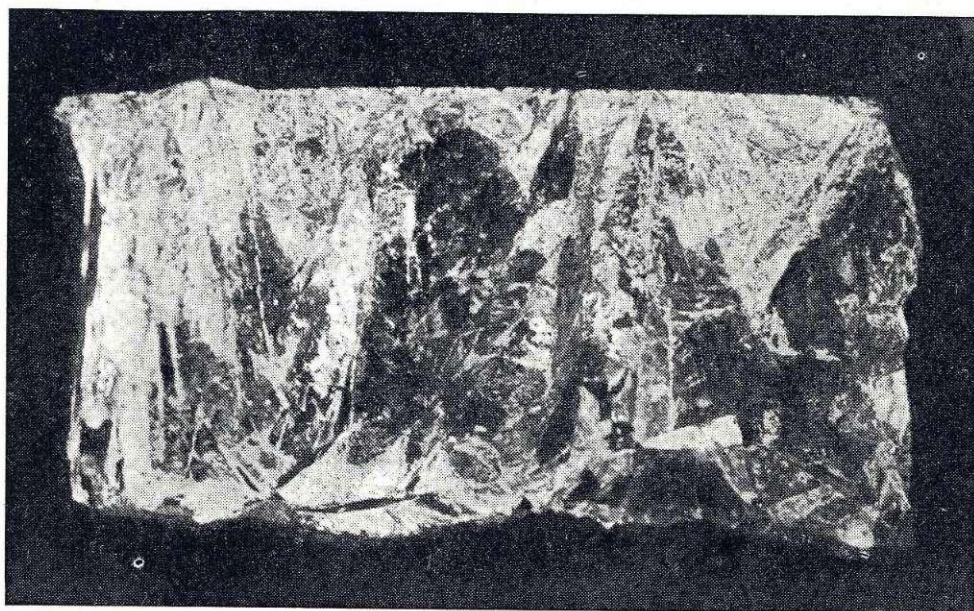
Na južni strani Karavank so rudosledi našli manganovo rudo, ki se je razprostirala v liadnih skladih od južnega pobočja Begunjsčice do južnega dela Košute. S pomočjo manganove rude z Begunjsčice so v Zoisovem plavžu na Javorniku (mnogo let pred nastankom KID) izdelovali »malo zrcalovino«. Isto je bilo pri fužinarju Ruardu. Načina izdelave zrcalovine se je pozneje posluževala tudi KID.

Ferromangan, to je izredno bogato manganovo železo, pa se je prvemu posrečilo izdelati Oskarju F. Priegerju iz Bonna — leta 1861. V grafitnih loncih je uspel z izdelavo 60 do 80 odstotnega ferromangana. Drugo smer kot Prieger si je izbral Henderson pri izdelavi vsepovsod izkazanega dezoksidanta. Henderson je delal poskuse v plamenski peči na podlagi iz ogljenih kamnov, na katere je dal mešanico fine manganove rude, kovaškega oglja, drobnega apna, železovih ostružkov ob prisotnosti kalcijevega fluorida. Kalcijev fluorid je dodajal z namenom, da se je znižalo tališče mešanice in da je postala žlindra bolj tekoča. Mešanica se je morala dolgo časa segrevati, da se je izvršila redukcija mangana. Izdelava ferromangana po Hendersonu je zahtevala več kot 50 % izgub na manganu. Zaradi nedostatkov se ta postopek ni uveljavil. Pojavilo se je več izdelovalcev ferromangana, ki pa

so imeli še manjše uspehe kot omenjena strokovnjaka.

Pod vodstvom prvega tehničnega ravnatelja KID viteza L. Pantza so zasloveli naši plavži

Skupina ljubljanskih delničarjev s predsednikom upravnega odbora KID Mihelangelom Zoisom na čelu, je s polnim zaupanjem poverila vitezu Lambertu Pantzu mesto tehničnega ravnatelja na Javorniku.

Videz javorniške zrcalovine

Lz fotoarhiva A. Rjazanceva

Javorniška železarna je obsegala precejšnje področje, na katerem se je nahajal plavž, talilno ognjišče, kladiva, kovačnica in druga pomožna poslopja. Plavž, visok 36 čevljev, je bil konične oblike, na oglje, opremljen s cilindričnim pihalom, katero je gnalo vodno kolo. Vsip v plavž je bil kontinuiran — urejen s posebno poševno dvigalno napravo. Notranja izidava plavža je bila iz kremenčevega peska, rdečega peščenca in ognjevzdržne opeke. V plavž so zakladali praženo rudo in lesno oglje. Plavž, v katerem so izdelovali navaden grodelj in malo zrcalovino, je bil 1853. leta, to je za časa Zoisovih naslednikov, popolnoma preurejen. KID je nameravala v tem plavžu izdelati večje količine zrcalovine za graške in italijanske jeklarne. Materialni pogoji in sam plavž so bili boljši od železarne v Bohinju, katero je vodil do premestitve na Javornik vitez L. Pantz. Uprava KID je nameravala železarno na Javorniku povečati in izdelke kvalitetno dvigniti.

Leta 1872 je bila v javorniškem plavžu predvidena proizvodnja 40.000 dunajskih stotov grodlja (dunajski stot — 56,006 kg), predvsem takega, ki bi vseboval več mangana. V začetku tega leta so izdelali grodelj z 12 % mangana, to je toliko, kot so dosegli v Siegenju. Pozneje pa so dosegli grodelj s 30 % mangana. Celoletna proizvodnja

je znašala 35.541 dunajskih stotov grodlja. Za to količino so na Javorniku porabili naslednje količine surovin: 91.394 širgelnov lesnega oglja; 58.838 dunajskih stotov železne rude — siderita; 14.824 dunajskih stotov železne rude — rjavega železovca; 13.749 dunajskih stotov manganove rude; 7.960 dunajskih stotov žindre iz pre-talilnic; 1.849 dunajskih stotov kremenčevega peska.

Naslednjega leta, ki je najpomembnejše v zgodovini javorniške železarne, so izdelali 47.896 dunajskih stotov grod-

lja, od tega 592 dunajskih stotov približno 40 % ferromangana in 31.179 dunajskih stotov 18% zrcalovine. Ta količina je bila proizvedena v 360 delovnih dneh, brez posebnih okvar na plavžu. Porabilo se je precej več surovin kot v preteklem letu:

137.479 širgelnov lesnega oglja; 68.657 dunajskih stotov železne rude — siderita; 31.504 dunajskih stotov železne rude — rjavega železovca; 21.659 dunajskih stotov manganove rude; 10.782 dunajskih stotov žindre iz pre-talilnice; 1.316 dunajskih stotov kremenčevega peska.

V tem zgodovinskem letu je uspelo javorniškemu železarjem pod vodstvom viteza Lamberta Pantza izdelati iz domačih surovin poleg bogate zrcalovine še ferromangan. Do tedaj še ni nikomur v svetu uspelo v plavžu izdelati ferromangan.

Po oceni tujih strokovnjakov na jubilejni razstavi leta 1873. na Dunaju, je zanimanje za javorniški ferromangan vedno bolj naraščalo. Za dosego še večje vsebnosti mangana v ferromanganu je Pantz izboljševal postopek do zadnjih možnosti, ki so mu bile razpoložljive. Izdelavo ferromangana so prenesli na Savo, tako da sta oba plavža KID izdelovala ferromangan, ki

je v času svetovne krize toliko pome-
nil.

Z nastankom ferromangana se je v
naših krajih pospešilo rudarstvo, oglar-
stvo in gorski transport surovin s po-
močjo žičnic, ki jih je prav tako skon-
struiral L. Plantz.

Ferromangan KID na jubilejni razstavi na Dunaju leta 1873

Javorniški ferromangan ni bil izde-
lan po naročilu, temveč je nastal po-
vsem slučajno — zaradi bogate man-
ganove rude z Begunjščice, ki so jo
dodajali železni rudi. Kupci v ino-
zemstvu so bili s proizvodi plavžev
zadovoljni, kar je razvidno iz številnih
naročil, ki so bila dostavljena in ka-
terih KID ni mogla realizirati.

KID je nameravala javorniški in
savski plavž preurediti in povečati, da
bi s tem mogla zadovoljiti potrebe
tujih kupcev, za domače potrebe pa bi
zadostoval plavž v Bohinju.

Ko je bila KID obveščena, da bodo
na Dunaju odprli svetovno razstavo,
so na seji upravnega odbora dne 6. ju-
nija 1872 razpravljali o obsegu raz-
stavnega prostora in proizvodih, ki naj
bi bili razstavljeni, da bi s tem pridobi-
bili tržišče. Upravni svetnik Wollheim
je uspel na Dunaju rezervirati raz-
stavni prostor, sam pa je prevzel an-
gažma. Štiri mesece pred otvoritvijo
razstave je generalni ravnatelj Karel
Luckmann obvestil delničarje o vseh
pripravah za razstavo, na eni prihod-
njih sej pa je še zaprosil upravni od-
bor za dopust nekaterih vodilnih urad-
nikov, da bi si mogli ogledati razstavo.

Dunajska razstava naj bi po računih
pripravljalcev razstave sprejela 2 mi-
lijona obiskovalcev več kot razstava
v Parizu leta 1867. Prijavljenih je bilo
8000 razstavljalcev z vsega sveta, ki
naj bi prikazovali dosežene uspehe na
vseh področjih tehnike in gospodar-
stva. V železarstvu in jeklarstvu je
bilo pričakovati največ uspeha pri
Nemcih (Krupp) in Švedih.

KID je bila na dunajski razstavi za-
stopana z raznimi vzorci svojih žele-
zarn, med njimi tudi vzorci grodlja z
visoko vsebnostjo mangana. Med raz-
stavljenimi vzorci so plavžarski stro-
kovnjaki ugotovili, da gre za ferro-
mangan, proizveden v plavžu. To je
bil za KID velik dogodek, posebno
zato, ker so Švedi razstavljali, misleč,
da je njihov grodelj najbogatejši z
manganom. Švedski razstavljeni grodelj
iz Schyskytana je vseboval 17 do 20 %
mangana in je bil za 8 do 10 % boga-
tejši z manganom od nemškega iz
Siegena.

Kljub močni konkurenci je KID za
svoje proizvode prejela diplomo in ko-
lajno. Po zaslugi javorniških železar-
jev-plavžarjev in ravnatelja Pantza je
železarna na Javorniku postala čez
noč središče svetovne pozornosti. Stro-
kovnjake je takoj zanimalo, kako so
v malem plavžu na oglje uspeli izde-
lati ferromangan.

Prvi tehnični ravnatelj KID vitez Lambert Pantz * 17. 9. 1825 — † 3. 1. 1895

Iz fotoarhiva A. Rjazanceva

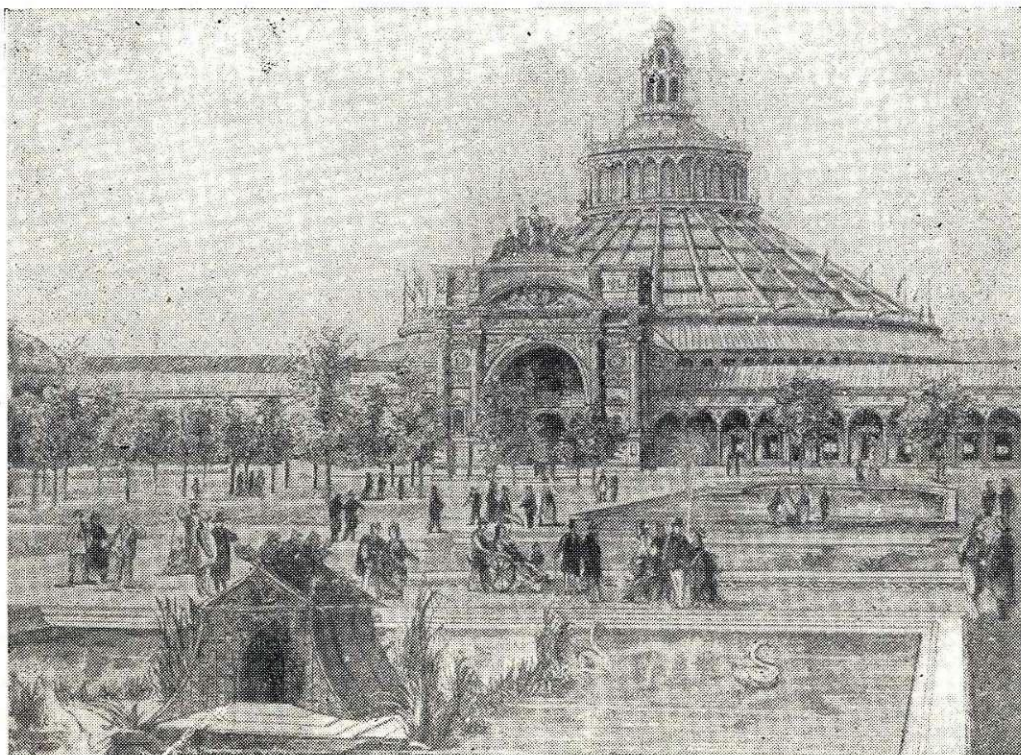
Ugledni francoski strokovnjak A.
Pourcel je po 12 letih podal v »Genie
civil Tom.« VII. 1885. leta sicer skopo
izjavo Gruinerja — o javorniškem ferro-
manganu, ki pa je za naše plavžar-
stvo zgodovinske vrednosti. Pravi, da
javorniški ferromangan z razstave ni
vseboval več kot 30 % mangana in da
je plavž pri izdelavi ferromangana
zdržal le majhno število prebodov.
Koliko je ta izjava verodostojna, je
težko ugotoviti, ker nimamo dokumen-
tacij in izjav ostalih strokovnjakov.
Iz arhiva, ki ga hrani Tehniški muzej
Ž. J., in raziskav na področju ferro-
mangana pa Gruinerjeva izjava ne bo
povsem točna. V železarni na Javor-
niku so že 1872. leta pridobivali 30 %
ferromangan, naslednje leto pa že 40
odstotnega. Zelo verjetno so se po-
datki, ki jih je prejel Gruiner, nana-
šali na prejšnje leto, ko je izdelava
ferromangana bila še v poskusni fazi.

Za našo tehnično zgodovino je naj-
važnejša izjava A. Pourcela, s katero
potrjuje prvenstvo izdelave ferroman-
gana pri KID. V istem članku, kjer
omenja besede Gruinerja, piše namreč
tudi:

»Ko smo zvedeli, da je KID na du-
najski razstavi v letu 1873 razstavila
poskusne kose tega proizvoda, ki so
bili izdelani v plavžu iz mešanice jek-
lenca in manganove rude, smo šele
ugotovili možnost, da se ferromangan
izdeluje v plavžu.«

Ko je A. Pourcel vedel, da je mogo-
če v plavžu KID izdelati ferromangan,
je pričel tudi sam s poskusi. Leto dni
kasneje, to je 1874. je uspel v Tierre-
noire (dep. Loire) s proizvodnjo 70%,
nato 80 % ferromangana.

Z uspehi, ki jih je imel, je pri iz-
delavi bogatega ferromangana postal
prvi tekmeč KID.

Znamenita Rotunda na Dunaju, kjer je bila leta 1873 mednarodna svetovna razstava

Iz fotoarhiva A. Rjazanceva

Proizvodnja ferromangana rešila KID v času svetovne gospodarske krize

V času, ko je bila na Dunaju jubilejna razstava, sta v Evropi nastala dva dogodka velike važnosti, ki sta povzročila nenadno spremembo. Eden od teh je bil izbruh epidemije kolere v Hamburgu, ki se je naglo širila po Evropi. Drugi pa je bil finančni polom. Finančna kriza se je s silovito naglico širila po Evropi in zapustila posledice za več let. Cene industrijskim izdelkom so padle tako nizko, da jih je mogla vzdržati le tista industrija, ki je imela sama nizke proizvodne stroške.

Kriza se je pokazala tudi v KID — pri prodaji izdelkov v inozemstvo. Pričeli so se slabi časi, ki so onemogočili nadaljnji razvoj tradicionalne gorenjske železarske obrti. Kriza in razvoj tehnike v Evropi sta silili vodstvo KID, da preusmeri proizvodnjo svojih izdelkov in da izboljša in preuredi zaostale obrate — vendar sredstev za to ni bilo.

Upravni odbor KID je že razpravljal o redukciji in delni ustavitvi obratov — tedaj se je v sili našla rešitev. Pri prodaji ferromangana so se pokazali zelo ugodni pogoji, zato je vodstvo KID upalo z zvečano proizvodnjo in dobro prodajo ferromangana kriti izgube, ki so nastale ob ustavitvi ostalih obratov.

K sreči je bil plavž na Javorniku obnovljen in izpopolnjen z novimi napravami, da je lahko proizvajal ferromangan, ki je bil v — in izven Evrope brez konkurence. Z vso vnemo so se trudili, da bi ferromangan še bogatel z vrednostjo mangana.

Za obstoj podjetja se je bilo zahvaliti izključno samo proizvodnji ferromangana. Kljub pasivnosti nekaterih obratov je družba mogla izkazati majhen dobiček.

Ferromangan KID na svetovni razstavi v Philadelphiji 1876. leta

Slava o ferromanganu se je širila preko Atlantskega oceana v Ameriko, deželo, kjer je bilo jeklarstvo že močno

razvito. Za ameriške jeklarne so bile dobavljene večje količine ferromangana z Javornika in Save potem, ko so njegovo vrednost preizkusile francoske in angleške jeklarne.

Ko so v Ameriki pripravljali mednarodno svetovno razstavo v Philadelphiji ob priliki stoletnice Ameriških združenih držav — leta 1876. — je KID poslala na razstavo ferromangan — bogatejši kot na Dunaj. Za kvalitetni ferromangan je vodstvo mednarodne svetovne razstave podelilo KID trajno priznanje v obliki diplome in kolajne. Omenjeni priznanji se nahajata prav tako v Tehniškem muzeju Ž. J.

S pridobitvijo diplome in kolajne v Ameriki je KID dobila že drugo svetovno priznanje.

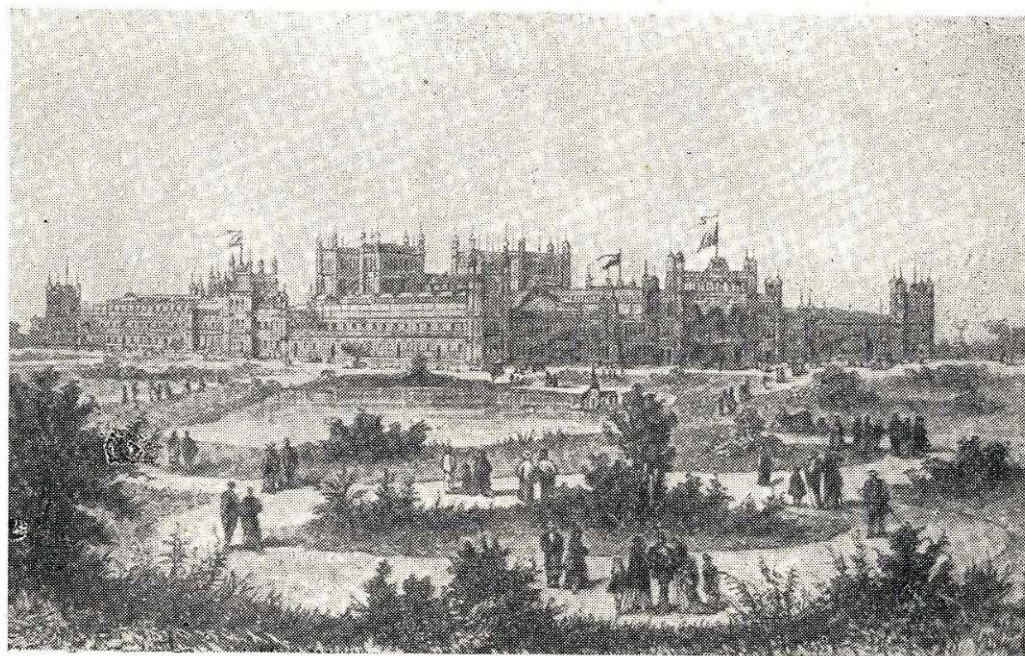
Podatki o javorniškem ferromanganu, podani na internacionalnem kongresu montanistov v Parizu leta 1889

Za tujo in domačo industrijo je bil ferromangan, proizveden pri KID, prava senzacija. Na Javorniku so se pri Pantzu zglasili razni strokovnjaki, da bi proučili način proizvodnje. Med njimi sta bila tudi vidna francoska strokovnjaka Gautier in Valton. Da sta si potek dela na Javorniku natančno ogledala, je razvidno iz točnih podatkov, ki jih je ing. Gautier podal na Internacionalnem kongresu montanistov v Parizu — leta 1889.

V »Stahl und Eisen« letnik 1890 je opisana proizvodnja ferromangana, oziroma zrcalovine v plavžu »na Kranjskem«. — V nadaljevanjih podaja A. Gouvy poročilo o mednarodnem kongresu v Parizu, ki je bil od 2. do

Iz fotoarhiva A. Rjazanceva

Mednarodna svetovna razstava v Philadelphiji leta 1876

11. septembra leta 1889. Med drugim piše tudi:

»Gospod Gautier je poročal še o podatkih plavža z Javornika iz leta 1880. V obratih KID dosežejo proizvodno ceno od 200 do 240 M za eno tona ferromangana; pri uporabi praženega siderita z rudo, ki vsebuje približno 34 % mangana. Javorniška peč ima višine 13 m s premerom ogljičnega pasu 3 m maksimalno. Premer kaloše in ognjišče znaša pri obeh 1,45 m. Temperatura vetra ima ugoden vpliv. Z njim se doseže ob isti mešanici — pri temperaturi 400° C grodelj z 38 do 40 odstotki mangana, pri temperaturi 200° C pa grodelj s 35 % mangana.

Z mrzlim vetrom (zrakom) pa samo grodelj s 15 do 20 % mangana.«

Poročilo je bilo podkrepljeno z nekaterimi vzorci rude in žlindre, ki jih je Gautier dal pozneje analizirati:

praženi siderit

železo	45,36 %
mangan	4,91 %
apno	12,00 %
kremen k.	4,00 %

manganova ruda	ista pražena
železo	13,47 % 6,50 %
mangan	30,29 % 33,50 %
apno	4,70 % 2,50 %
krem. k.	15,50 % 27,50 %
alum. oks.	0,75 %

Žlindri sta imeli naslednji sestav:

	a	b
silicijeva kislina	36,00 %	37,75 %
apno	22,00 %	23,00 %
apnenaste zemlje	2,60 %	6,50 %
aluminijev oksid	6,70 %	9,10 %
kalij	1,60 %	1,80 %
mangan oksidul	20,79 %	26,11 %
	(16 % Mn)	(20 % Mn)
železov oksidul	1,04 %	1,87 %

Poraba goriva — lesnega oglja je znašala 2 do 2,5 ton — za izdelavo 1 tone zlitine. Gautier pripominja, da je iz tega gledišča treba iskati vzrok za uspeh pridobljenega ferromangana.

Nadalje omenja A. Gouvy še nekatere obratne podatke, ki jih je podal Gautier o izdelavi ferromangana.

Za 40—45% ferromangan	kg
lesnega oglja	3000
manganove rude	2500
praženega siderita	1000
apna	250

za 30% ferromangan

	kg
lesnega oglja	2350
železove rude	1380
manganove rude	2040
apnenca	115

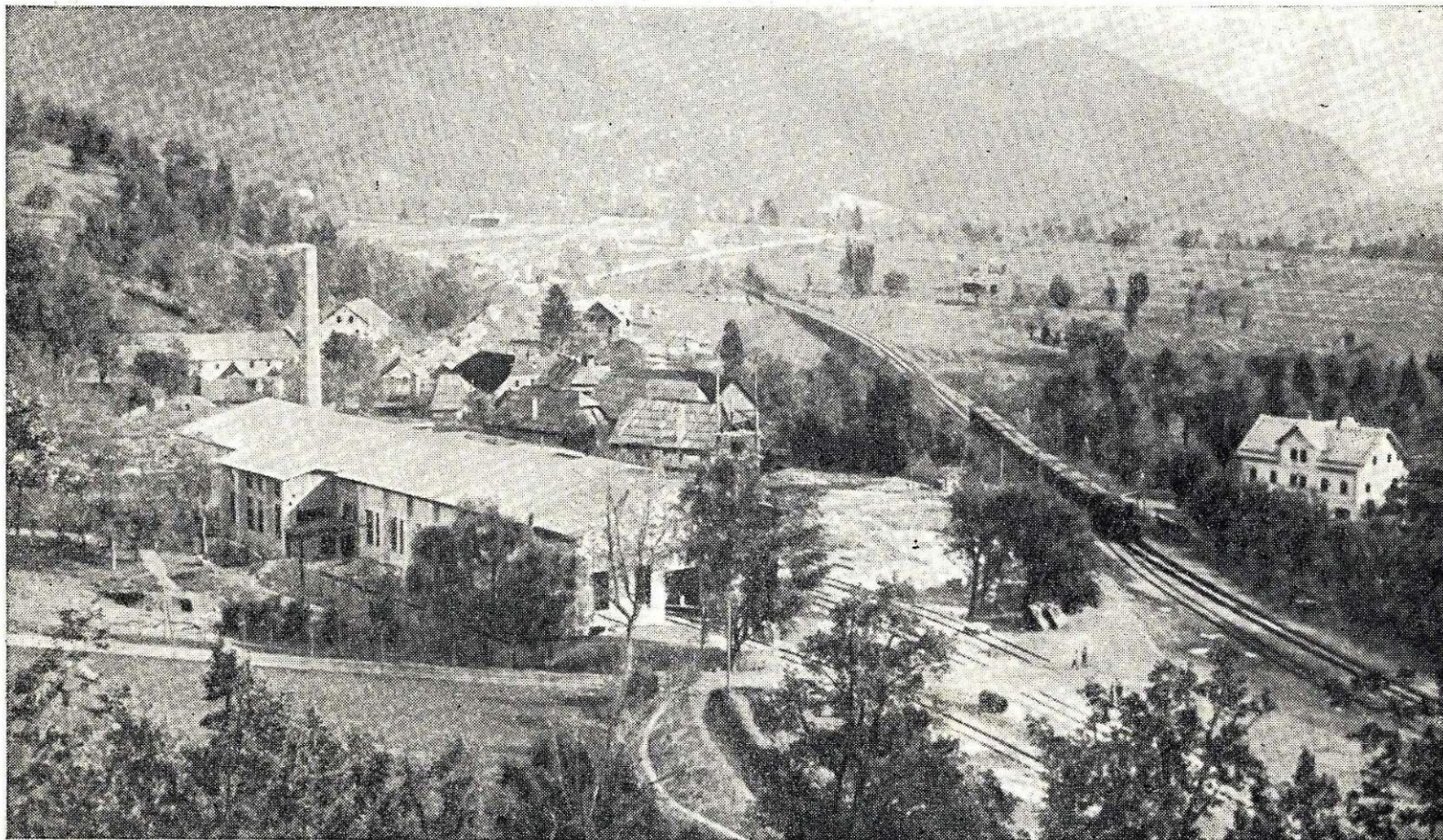
Kar zadeva proizvodnjo zrcalovine in ferromangana v 60 cbm velikem plavžu, so podani naslednji podatki:

	ton v 24 urah
za zrcalovino z 12 % Mn	10
za bogato zrcalovino s 25 % Mn	8
za ferromangan s 40 % Mn	3,5—4,0

S podatki, ki jih je Gautier omenil na pariškem kongresu, je bilo mogoče primerjati način proizvodnje KID z drugimi železarnami, ki so v nadaljnjih desetletjih prav tako uspele s proizvodnjo ferromangana, ki je v metalurgiji postal nepogrešljiv in dobičkonosen proizvod.

Valjarna na Javorniku v začetku izgradnje

Iz fotoarhiva Slavka Smoleja

Spomini

iz mladih let

Ob koncu osemdesetih let minulega stoletja je nastopil mesto I. tehničnega direktorja KID ing. Avgust Trappen, ki je bil takrat na vrhuncu svojih življenjskih moči. Bil je visok in zastaven mož, pred katerim so imeli vsi njemu podrejeni inženirji, tehniki in mojstri velik »rešpekt«.

Ko sem bil spomladi leta 1902 sprejet v Žično valjarno kot mladostni delavec, sem že v prvih dneh občutil njegovo strogost.

V Žično valjarno je običajno prihajal med 9. in 10. uro dopoldne. Kadar je bil izven Jesenic, takrat ni bilo treba pometati v Žični valjarni tal iz litoželeznih plošč, ko pa smo vedeli, da pride, takrat je moralo biti vse čisto in pometeno.

Kdaj bo prišel — smo bili vedno dobro poučeni. Takratni mojster žične valjarne si je dal v ogromni lesen steni tega lesenega poslopja izvrtati majhno luknjo, skozi katero je večkrat poškilil, kdaj se bliža tehnični direktor.

Ko se je bližal valjarni, je mojster s kleščami udaril po pločevini in nas s tem vse opozoril — prav posebno še zanjkarje, da naj bodo še bolj pazljivi pri delu. — Za direktorja pa si je že prej pripravil posebno lep in gladek vzorec (probo) pet milimetrskje valjane žice. Če pa je moral na zahtevo direktorja odsekati nov vzorec in če ta ni bil lep, ga je neopazno zamenjal s tistim, ki ga je prej pripravil. Direktor je bil s probo zadovoljen, nakar je šel k tehnici in k skupini, kjer je na tabli pogledal, kakšna je bila storitev nočne izmene.

Nekoč prostorni delavci niso mogli premakniti vagona — naložene ga z valjano žico, pa se je ob vagon uprl tudi tehnični direktor in krepko pomagal potiskati vagon proti glavnemu železniškemu tiru. Tedaj pa je prišel mimo — sedaj že pokojni — ključavničar Šimen Faletič in ga je direktor z brco prisilil, da je tudi on potiskal vagon, nakar mu je direktor dal krono in se mu

Naši veterani

Mlajšim sodelavcem gotovo ni znano, da imamo tudi v našem podjetju ohranjene zapiske o članih železarskega kolektiva, ki so delali v podjetju več kakor pol stoletja. Te zapiske hrani Tehnični muzej pri naši stalni razstavi, uredništvo naše revije pa se je odločilo, da objavi imena najstarejših članov kolektiva Železarne Jesenice (KID).

69 let službe:

Bernard Nikolaj, roj. 1849 — mehanik.

66 let službe:

Ravnik Simon, roj. 1836 — kočijaž.

63 let službe:

Vilfan Josip, roj. 1854 — prokurist.

61 let službe:

Hren Ferdinand, roj. 1843 — geometer.

60 let službe:

Zaveljcina Simon, roj. 1860 — ključavničar.

58 let službe:

Čop Jože, roj. 1810 — kovaški mojster; Medja Anton, roj. 1879 — livarski mojster; Rozman Janez, roj. 1869 — valjavec; Torkar Franc, roj. 1880 — livarski inštruktor.

57 let službe:

Markizeti Lovrenc, roj. 1859 — mizar; Smolej Janez, roj. 1879 — predelavec.

56 let službe:

Globočnik Miha, roj. 1855 — delavec; Klinar Janez, roj. 1851 — delavec; More Franc, roj. 1862 — kovač; Pirc Matija, roj. 1844 — mizar.

55 let službe:

Ažman Janez, roj. 1855 — kovač; Ažman Karol, roj. 1860 — valj. mojster; Mencinger Franc, roj. 1864 — instalater.

54 let službe:

Čop Alojz, roj. 1869 — valj. mojster; Markizeti Anton, roj. 1862 — valjavec; Markizeti Janez, roj. 1864 — delavec; Pogačar Franc, roj. 1877 — žebjar; Rabič Matevž, roj. 1872 — stružilec; Šoberl Luka, roj. 1866 — kovač; Štravs Jože, roj. 1880 — livar; Žvegelj Vincenc, roj. 1855 — topilec.

53 let službe:

Bernard Jože, roj. 1880 — strugarski mojster; Branke Vincenc, roj. 1833 — plavž. mojster; Iskra Franc, roj. 1880 — stružilec; Kos Jakob, roj. 1884 — valjavec; Mikelj Matevž, roj. 1878 — valj. mojster; Piber Ferdinand, roj. 1883 — žebjar; Noč Janez, roj. 1857 — delavec; Preželj Franc, roj. 1825 — kovač; Ravnik Štefan, roj. 1883 — valjavec; Šoberl Valentin, roj. 1825 — luž. delavec; Vjster Simon, roj. 1871 — žebljarski mojster; Vrhavnik Simon, roj. 1855 — delavec; Smolej Simon, roj. 1879 — delavec; Šparov Janez, roj. 1879 — ključavničar; Zalokar Boštjan, roj. 1828 — lužarski delavec.

52 let službe:

Gašperin Janez, roj. 1858 — lužarski delavec; Kerstein Anton, roj. 1878 — uradnik; Konič Matevž, roj. 1836 — delavec; Lavtižar Vincenc, roj. 1866 — uprav. turbine; Pretnar Valentin, roj. 1858 — delavec; Rozman Peter, roj. 1864 — mojster; Štravs Franc, roj. 1844 — ključavničar; Paveljcina Franc, roj. 1858 — delavec.

51 let službe:

Bohinc Franc, roj. 1837 — delavec; Bürger Friderik, roj. 1845 — prokurist; Brun Štefan, roj. 1881 — žičar; Čop Anton, roj. 1885 — livarski mojster; Čop Jernej, roj. 1819 — lužarski mojster; Kokalj Janez, roj. 1835 — uprav. plavž. jak.; Novak Alojz, rojen 1879 — žičarski mojster; Plasin Blaž, roj. 1865 — delavec; Ravnik Janez, roj. 1866 — delavec; Šoberl Jakob, roj. 1866 — valjavec.

50 let službe:

Bernik Jakob, roj. 1880 — valjavski mojster Jvk.; Mavc Nikolaj, roj. 1837 — delavec; Mencinger Janez, roj. 1869 — livar; Merlič Boštjan, roj. 1871 — žičarski mojster; Noč Jože, roj. 1883 — vezalec; Pikon Franc, roj. 1861 — žičar; Pogačar Janez, roj. 1877 — strojnik; Pogačar Janez, roj. 1879 — vezalec; Preželj Janez, roj. 1867 — valjavec; Ravnik Jože, roj. 1883 — žebljarski mojster; Ravnik Franc, roj. 1885 — valjavski mojster; Rozman Jože, roj. 1863 — tehtalec; Svetina Jožef, roj. 1860 — varilski pomočnik; Svetina Miha, roj. 1877 — strugar; Svetlin Bernard, roj. 1883 — električar; Torkar Pavel, roj. 1882 — električar; Torkar Anton, roj. 1883 — žičarski mojster; Vilman Kristijan, roj. 1857 — mart. mojster; Zupanc Matevž, roj. 1859 — generat. kurjač; Žvegelj Franc, roj. 1887 — žičarski mojster; Ravnik Miha, roj. 1875 — zanjkar in čistilec žičnikov.

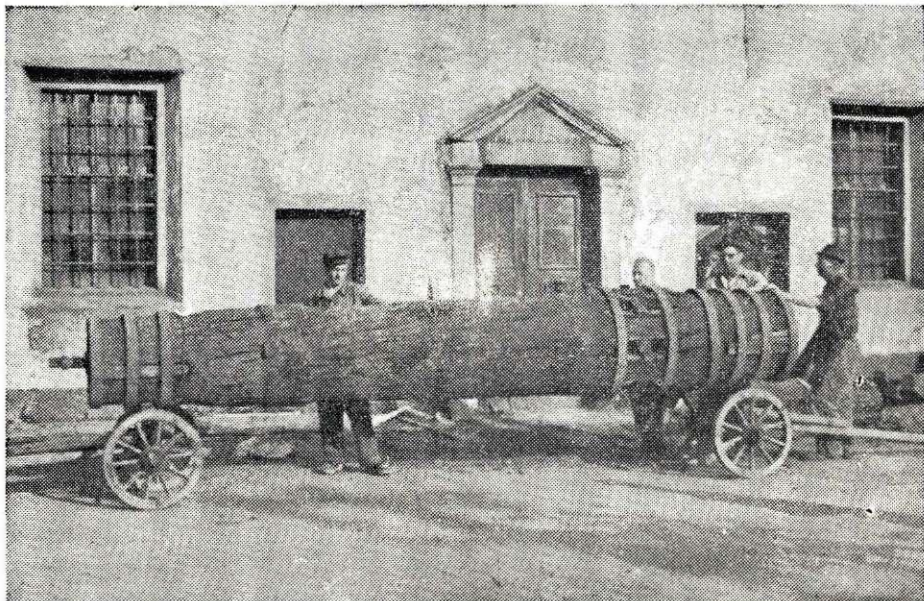

Foto: Rjazancev

Fužinsko kladivo

iz Most je odslužilo

Junija lanskega leta smo pred fužinsko cerkvijo na Stari Savi čistili lesene in železne dele starega kladiva iz Varlove fužine iz Most pri Žirovnici. Delo se je vršilo v neposredni bližini ceste, ki pelje skozi Staro Savo, zato ni čudno, da so nas številni mimo-idoči oblegali z raznimi vprašanji o izvoru kladiva. Največ zanimanja je povzročilo okovano vreteno iz hrastovega lesa, težko okoli 2000 kg.

Izmed mnogih je prišla v našo bližino tudi vdova po umrlem našem sodelavcu — Šlezingerjeva. Brez besed je nekaj časa ogledovala kladivo, nato pa je

le tiho spregovorila: »To je pa naš kladu z Most«. »Kaj pa boste naredili z njim?« Odgovorili smo ji, da ga bomo očistili in nato razstavili v našem muzeju, kjer naj bi ostal kot trajen spomin. Oddahnila se je, ko je zvedela, da se kladivu ne bo ničesar zgodilo ter nam v pogovoru dalje povedala, da je njen oče Varel, p. d. Tepkar, kupil pred mnogimi leti fužinsko kladivo od Kranjske industrijske družbe.

Zanimalo nas je, kako je po tolikih letih mogla spoznati razdejano kladivo, pa nam je zaupala, da je lep del svoje mladosti pustila ob njem. Že mlada je

oprostil za brco. Kasneje se je nekaj podobnega pripetilo tudi meni.

Ko je Volarjev Janez peljal voz dragocenega Ostravskega premoga, je padel lep kos premoga z voza, ki ga pa nisem pobral. V bližini pa je bil direktor, ki mi je prisolil krepko zaušnico, da se mi je kar zameglilo pred očmi. Ko sem ta kos premoga vrgel na voz — me je potrepeljal po ramenu in mi stisnil krono v roke in se oprostil.

Ko je bil sredi poletja 1906 dograjen in otvorjen sedanji jeseniški kolodvor, je Kranjska indu-

strijska družba kupila staro kolo-dvorsko poslopje, ga porušila in na novo postavila v Železarni, v katerem je od tedaj tehnični laboratorij, ki je bil pred 20 ali 25 leti po-višan za eno nadstropje. En vhod v to nadstropje je bil takrat na zapadni strani nasproti vratarnice. Tam je bila velika soba, v kateri so izplačevali delavcem predujme in mesečne plače. To sobo smo včasih uporabljali za kosila, ki so nam jih prinašale matere in žene. Tja je hodil na kosilo tudi že davno umrli Janez Pucelj z Murove, ki je bil

daleč na okoli znan kot harmoni-
kar, šaljivec in oponašalec pasjega laježa. Nekoč pa je prišel v to veliko sobo direktor Trappen in je kot prvega nahrulil Puclja in odšel. Pucelj pa je sijajno oponašal pasje lajanje, nakar je Trappen ves ogorčen brcnil v Puceljevo kastrolo, da je z vso vsebino odletela pod strop. Ko pa je bil direktor spet zunaj, je Pucelj spet in še močneje zalajal kot pes — je prišel Trappen spet nazaj in mu stisnil cel goldi-nar. Pucelj se mu je lepo zahvalil in se mu lepo priporočil za drugič.

pričela delati pod tem kladivom. Težko je bilo kovati in držati razbeljeno železo, ko pa je malo odrasla, se je delu tako privadila, da je kovala kot moški. Še je dejala, da ji v ušesih še danes brnijo udarci tega kladiva, ki so nenehno udarjali na železo — od ranega jutra do pozne noči. »Kljub težavam, ki smo jih preživljali, je bilo vendar lepo« — je še pripomnila. Pobožala je leseno stojalo, ki nosi kladivo, in skoraj sama zase dejala: »Oba sva odslužila, stara sva in zapuščena.« Presuniše so nas besede, ki smo jim prisluhnili. Povabili smo jo, naj pride kladivo pogledat, kadar bo le utegnila.

Omenjeno kladivo nam je odstopil oziroma zamenjal za Ajax-kladivo kovač Varel iz Most, polbrat vdove Šlezingerjeve. Namen zamenjave je bil ta, da se ohrani dragocen železarski eksponat, ki je že pred okoli 420 leti koval gorenjsko jeklo.

Program Stalne razstave (zgodovinski oddelek) Železarne Jesenice je imel namen, da se za jubilejno obletnico naše Železarne med drugim prikaže tudi delo v starih fužinah, ki jih je bilo v naših krajih mnogo. Ureditve in postavitve kladiva sta prevzela

delovodja Franc Torkar in upokojeni tesarski mojster Franc Smrekar, konzervatorska dela pa člani OTK, tehnološkega laboratorija.

Pred dokončno namestitvijo kladiva v graščini je bilo treba vse sestavne dele kladiva pregledati, očistiti in popraviti. Nekateri deli so bili v izredno slabem stanju. Vodstvu Stalne razstave in njenim članom gre vsa zahvala za prizadevnost, da se bo kladivo ohranilo poznim rodovom. Kladivo ima važno nalogo — kot vmesni člen — prikazati razvojno pot našega železarstva. Vsem pa je žal, da ni bilo mogoče v muzej prenesti tudi zanimive naprave za vpihavanje zraka, ki je delovala na vodni pogon. Taka naprava se je nahajala pri Varlovi fužini, vendar je iz tehničnih razlogov ni bilo mogoče odstraniti in ponovno usposobiti. Naprava je svojstven in redek primer tehnične zamisli preprostega človeka. Napravo je sestavljala pokončna cev, katere ustje se je nahajalo tik pod vodno gladino rak. Voda, ki je po tej cevi hitro odtekala, je imela nalogo, da sesa zrak in ga nato vleče s seboj. Cev je bila dolga 4 metre in se je končala v vzdanem sodu, pod rakami. Sod je imel 3 cevi. Eno za dotok vode, drugo za odtok in tretjo za odvod zraka, ki ga je vlekla s seboj doteka-joča voda. Pritisk vode je uravnaval stalni dotok zraka do ognjišča, kjer je kovač segreval železo.

Kakšna je bila fužina v preteklosti, bomo imeli priliko videti v našem železarskem muzeju. Vsaka fužina je imela pretopilnico, kovaško ognjišče, kladivo, mehove, kamenito korito z vodo, nakovalo in razno orodje. Kladivo je bilo sestavljeno iz vretena, stojala, repača in nakovala. Repač in mehove je preko vodnih koles gnala vodna sila. V manjši fužini so običajno delali trije možje: pretopilničar — kovač pod repačem, pomočnik pri kovaškem ognjišču in dodajalec vode.

Kladivo, ki je sedaj v muzeju, je nekoč služilo v Antonovih fužinah v Mostah. Pozneje ga je Varlov oče dal postaviti v svojo, ne daleč stoječo fužino, kjer je ostalo do lanskega leta. Od Antonovih fužin, kjer se je svojčas kovalo tudi javorniško železo, so ostali le še zidovi.

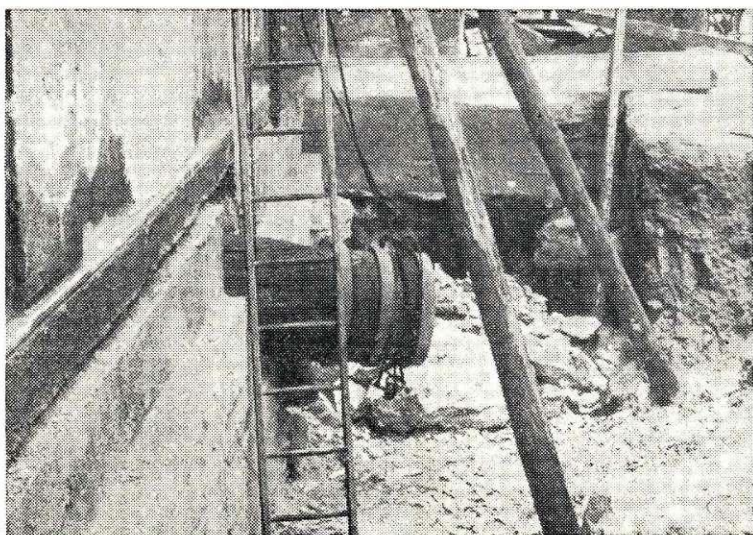
Po svojih fužinah so Moste slovele daleč okrog. V njih so kovali Italijani, Nemci in naši domači ljudje. Najstarejša listina, ki omenja fužine v Mostah, je od 24. 8. 1539, vendar to ni original, temveč prepis. V listini stoji, da sta Caspar in Magdalena Schmit prodala hišico in fužino v Mostah Dodu Longu in Hansu Rossu z Javornika v trajno last in užitek.

Druga listina, ki omenja Moste, je od 15. 1. 1579. V tej gre za prepis urbarja gosposke iz Račoveljice in se omenja Gabrijela Bucellinija kot fužinskega lastnika v Mostah. Za Bucelliniji se je ohranilo le malo pismenega; nekaj več podatkov se nanaša na rod Zoisov. V l. 1782 so v listinah omenjena domača imena kot n. pr. Anton Pesjak, Simon Kersnik in Urban Goričnik. Tako piše, da je grofica Serafina Zois 4. 4. 1838 kupila od Urbana Goričnika hišo št. 23, pripadajočo kovačijo in dva gozda. Kovaški obrat je spremenila v montanistično fužino. Rudarsko glavarstvo v Celovcu je namreč dne 27. 11. 1844 odobri-

Tov. Smrekar in Bernik ob stojalu fužinskega kladiva

Foto: A. Rjazancev

Montaža vretena za fužinsko kladivo

Foto: A. Rjazancev

lo spremembo in željo Serafine Zoisove z Javornika, da lahko kovačnico spremeni v montanistično ognjišče za fino vlečenje pod kladivom. Po smrti Serafine Zoisove so fužine v Mostah prešle v last njenih otrok, ki so nekaj let še sami upravljali fužino, pozneje pa so jo prodali KID, ki je nekaj časa še sama kovala, pozneje pa jo prodala privatnim mojstrom.

Po mnogih letih so sedaj Moste ostale brez kladiva, kot že poprej ostali fužinski kraji Gorenjske, seveda z razliko, da se bo to kladivo ohranilo zanamcem. Kdo bi vedel, koliko let bo nemo stalo v muzeju, v družbi prav tako nemih kovačev.

R. A.

Cena hrane

v Javornik za mesec *avgust* 1870

Mernik	psenice	velja	gld.	3 + 40
-	soršice	-	-	2 + 50
-	rži	-	-	2 + 20
-	tursice	-	-	2 + 20
-	ajde	-	-	2 + 10
-	ovsa	-	-	1 + 50
-	žitne zmesi	-	-	2 + 10
-	prosa	-	-	-
-	jetmena	-	-	1 + 80
Cent	moke Nr. 0	-	-	13 + 50
-	- 1	-	-	12 + 50
-	- 2	-	-	10 + 50
-	- 3	-	-	9 + -
-	- 4	-	-	8 + 50
-	- 5	-	-	8 + -
-	zadnje moke	-	-	6 + -
-	debelih otrobov	-	-	3 + 60
-	drobnih otrobov	-	-	3 + 80
-	sol	-	-	8 + -
-	nasoljenega ipcha	-	-	40 + -
-	prekajenega ipcha	-	-	40 + -

Ustanovitelji KID, mlinarji Luckmanni so delavstvu na Javorniku prodajali mlevske izdelke po cenah, ki so jih sami določili

Fotoarhiv: Slavko Smolej

Fužine na Savi,
matica
Železarne Jesenice
v drugi polovici
19. stoletja

Maketo je izdelal
tov. Marjan Dolinšek
in je razstavljena
v Tehniškem muzeju

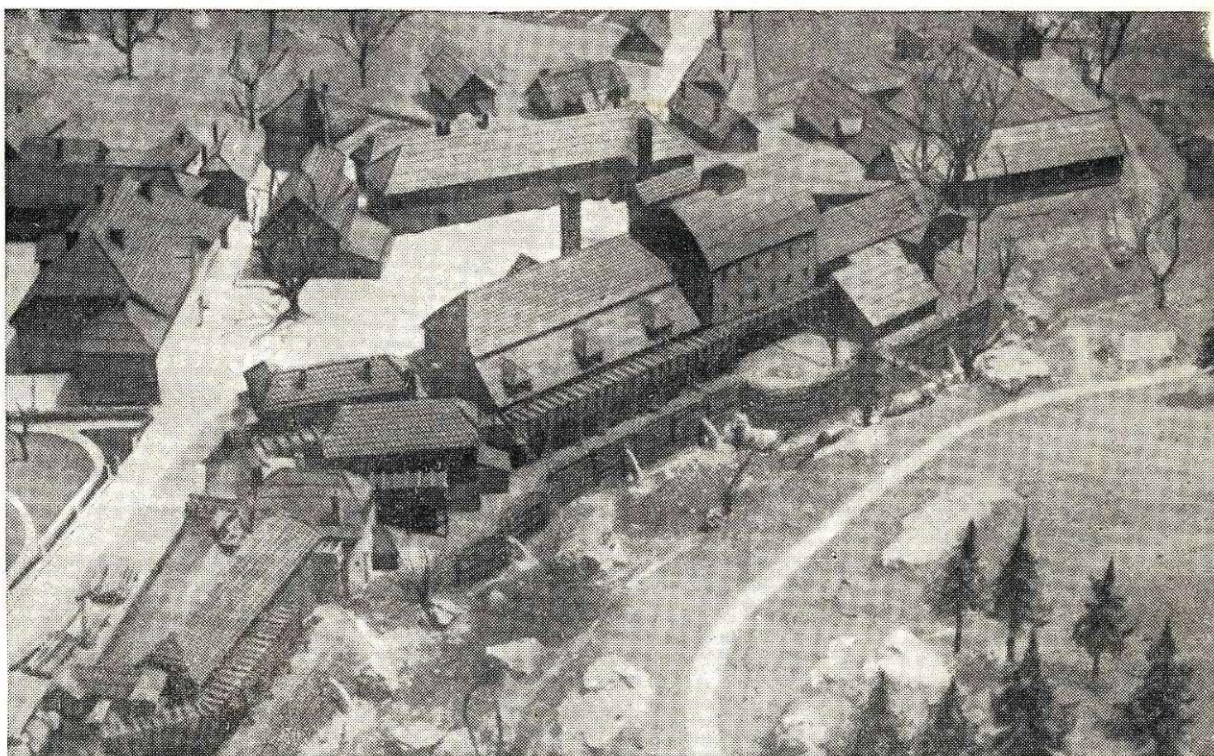
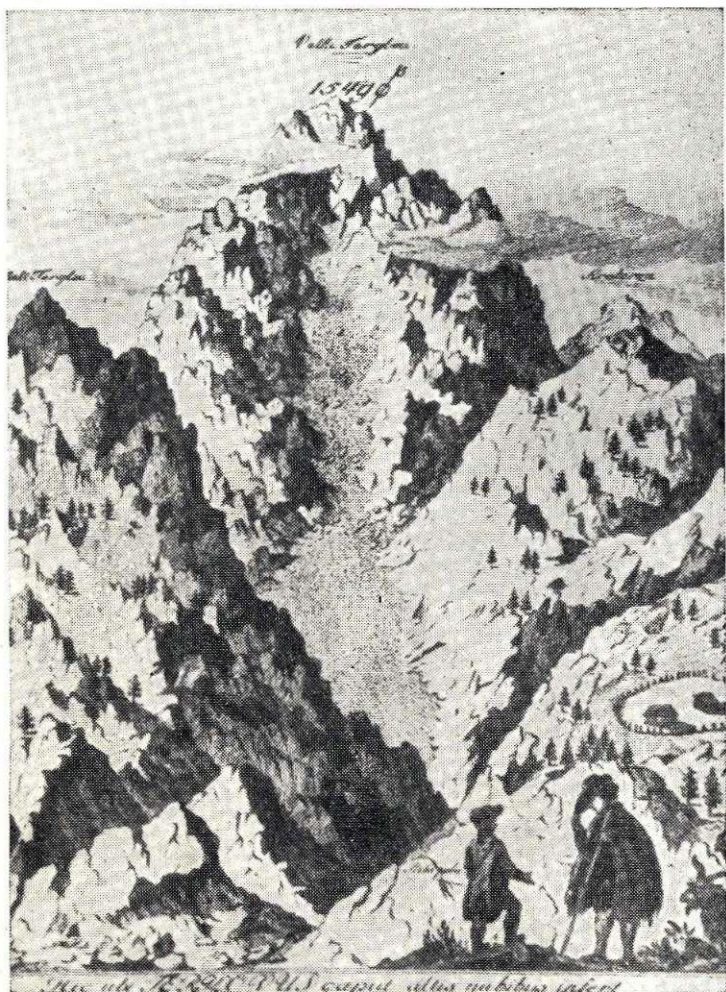

Foto: Slavko Smolej

Uroš Zupančič

Bohinjski fužinarji so odpirali duri in kazali pot v triglavski svet

Bohinjski pastirji, kozarji, lovci in gozdarji so skupaj z rudarji in fužinarji v najstarejši dobi našega planinstva igrali in odigrali vidno in pomembno vlogo.

Bohinj, čeprav odmaknjen od ostalega slovenskega ozemlja, je klasična pokrajina slovenske domovine.

Na to mesto ga postavlja dr. France Prešeren — »Beži v Bohinj, v bistriško dolino, v trdnjavo, zidano na skalo sivo, ki Ajdovski se gradec imenuje«.

Prebivalci tega odmaknjenega predela planinskega sveta so morali prvenstveno premagati strah, praznoverje, vraže, občutek manjvrednosti, nemoči in tlačanstva, ki je živel v njih iz roda v rod, ki so ga najmlajši pili z materinim mlekom in ga polagali očanci vnukom v zibelko. Prav gotovo so misli na triglavske grebene predstavljale večje težave in strah, kot plezanje samo in premagovanje skalnih grebenov, kjer so prebivali škrati, besi in vile, kjer so se podili bliski, ki so parali nebo, kjer je grom pretresal temelje gora, kjer so pozimi vihrale snežne zastave.

To so bile pogumne misli, ki so s hrepenenjem kipele in hotele ter zahtevale drznih dejanj. Dejanj, ki jih ne morejo podcenjevati niti današnji plezalci in alpinisti akrobati, ekstremisti, ki se z nadčloveškimi naporji in kljubovalnim premagovanjem in preziranjem vseh nevarnosti bore za poslednje lovorike alpinizma, himalajizma in andinizma tam, kjer je to najtežje.

Bohinjski pastirji, kozarji, lovci in rudarji ter fužinarji si lahko edini laste pravico, da so prvi premagali strah in utrli globoko gaz proti Triglavu.

Tedaj so domači izobraženci komaj poznali svet pod Triglavom, Matija Ločnikar iz Gorij je komaj leta 1701 narisal skromen zemljevid ozemlja briksenških škofov, ki so gospodarili na blejskem gradu, v katerega je prvič v zgodovini vnesel ime Veliki Terglau nekaj let mlajši Janez D. Florijančič, ki izda leta 1744 prvi veliki zemljevid Kranjske, kjer se omenja Mons Terglau Carnioliae altissimus, njima prvima pionirjema, sledi leta 1776 Franc Ksaver Baraga, ki nariše prvo podobo Triglava.

Borba za življenje in vsakdanji kruh sili bohinjske pastirje, rudarje, lovce in fužinarje v triglavske višave. Prvi najbolj drzni so prihajali iz Bohinja preko Komne in Zajezerske doline, pot jih je vodila preko Uskovice na Konjščico ter dalje na Velo polje, ki je postalo nekaka Meka vseh prvih triglavskih pristopnikov; najbolj drzni, podjetni in pogumni so postali celo gospodarji Ledin in triglavskih podov in prodov; obiske, sicer redke, je dobivala tudi Zaplanja, obla glava Krede, mnogi izmed prvopristopnikov — pastirjev, iskalcev zelišč in rudnega bogastva so se navdušili nad Zelenim snegom in gledali prepadne strmadi doline Vrat. Vršnja skalna gmota samega Triglava pa je hromila tudi najbolj drzne in podjetne.

Lovcu, pastirju, botaniku, petrografom in drugim, ki so premagali strah in v sebi čutili toliko poguma in moči, pa srce ne miruje prej, dokler ne pristopi in doseže najvišji vrh, od koder se nudi veličasten pogled in vsakogar nagradi.

Zlahtni baron Žiga Zois, lastnik bohinjskih fužin ni bil samo mecen klasičnega slovenskega slovstva, temveč tudi duhovni oče slovenskega planinstva.

Slavnega botanika Janeza Antona Scopolija v tedanjem času nadomesti v Idriji kot rudniškega zdravnika Saussure Julijskih alp, še veliko bolj slavni botanik in zdravnik Balthazar Hacquet, prvi raziskovalec naših gora.

Tedaj, ko je Hacquet prvič prišel v Bohinj, ni mogel najti človeka, ki bi lahko smelo trdil, da je bil že na vrhu Triglava. Leta 1777 zasledimo Hacqueta dvakrat pod Triglavom, prvič pristopi na Velo polje preko Komne in Zajezerske doline in Hribaric, drugič pa ga pot vodi preko Uskovice in Konjščice, tedaj se drzno povzpne preko Ledin na teme Malega Triglava.

Ta uspeh tujega znanstvenika, ki je ljubil naš veličastni planinski svet, prebudi narodno zavest domačinov v Bohinju — »kar zmore tuj človek, zmoremo tudi mi!«

V Bohinju je rastle zanimanje za Triglav. Še prav posebej, ko je Žiga Zois razpisal denarno nagrado za prvopristopnika.

Spominska plošča, odkrita na Aljaževem stolpu
na vrhu Triglava — 24. avgusta 1958

Bohinjski rudarji, fužinarji, lovci in pastirji so bili že leta 1777 najboljši spremljevalci slavnega Hacqueta.

»Štirje srčni možje« iz Bohinja, Zoisov rudar Korošec — »ta vel'ki Jurjevec« s Koprivnika, rudar Matevž Kos iz Jereke, lovec Štefan Rožič s Savice in Zoisov rano-celnik Lovrenc Willomitzer so 26. avgusta 1778 prvi stopili na teme »očakov Kranjskih siv'ga poglavarja«; lansko leto je minilo od tega nad vse pomembnega dogodka v zgodovini našega klasičnega planinstva že polnih 180 let. Naši bohinjski rudarji in fužinarji so stopili na vrh Triglava polnih devet let prej, preden je Jean Jacques Balmat pripeljal dr. Paccarda na streho Evrope Mont Blanc, šele leta 1865 je slavni vodnik Alp Mihael Croz ukrotil Zermattskega leva, Piramido bogov — Matterhorn, komaj leta 1800 so se povzpeli drzni plezalci in alpinisti na Grossglockner.

Naši bohinjski fužinarji in rudarji torej niso odigrali samo pomembne vloge v klasičnem planinstvu, temveč zavzemajo vidno mesto tudi v razvoju svetovnega alpinizma. Že zgodaj, pred 180 leti so stopili iz sive davnine tedanjih dni v triglavske vrhove, kjer je bilo morje sončne luči. Bili so nositelji luči prosvetljene dobe, bili so zelo pogumni in k napredku stremeči ljudje. Lahko jih štejemo med najboljše med najboljšimi, ki nikoli niso zatajili svojega poslanstva.

Z gora vajenim in drznim pogledom in z močno roko so prav ti bohinjski pastirji, rudarji, lovci in fužinarji odpirali duri in kazali pot vsem poznejšim domačim in tujim razumnikom, ki so utirali pot našemu klasičnemu in sedanjemu množičnemu planinstvu ter vrhunskemu, borbenemu alpinizmu.

Gorniki iz Bohinja so kakor v pionirski klasični dobi našega planinstva tudi pozneje, leta 1870, postavili trdne temelje naši planinski organizaciji, ustanovili so prvo planinsko bratovščino — Triglavske prijatelje, ki so na Ledinah zgradili že leta 1872 našo prvo planinsko postojanko — Triglavski tempelj.

Pripava kope

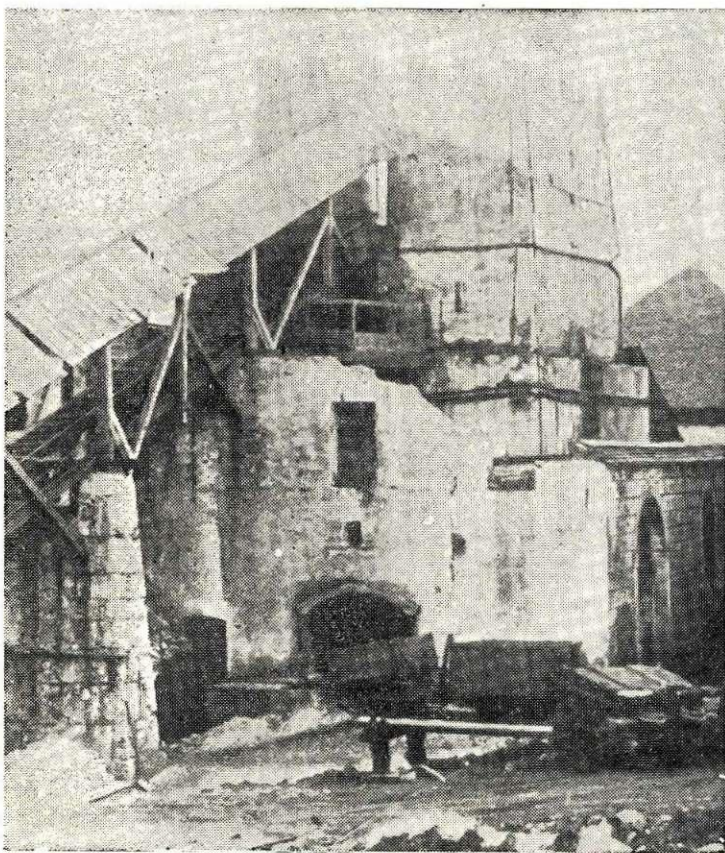
Fotoarhiv: Slavko Smolej

Kuhanje oglja — Detajla iz oglarske makete, ki jo lahko vidimo v tehniškem muzeju

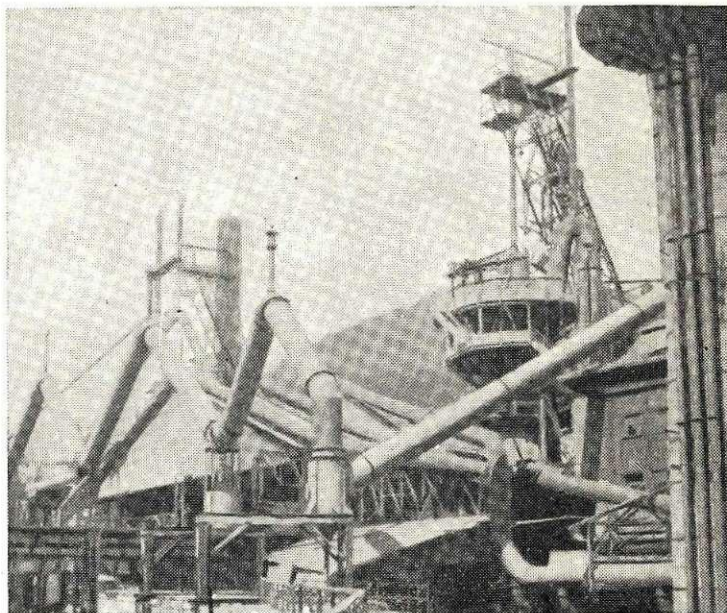
Tudi v plavžu na Savi so proizvajali ferromangan

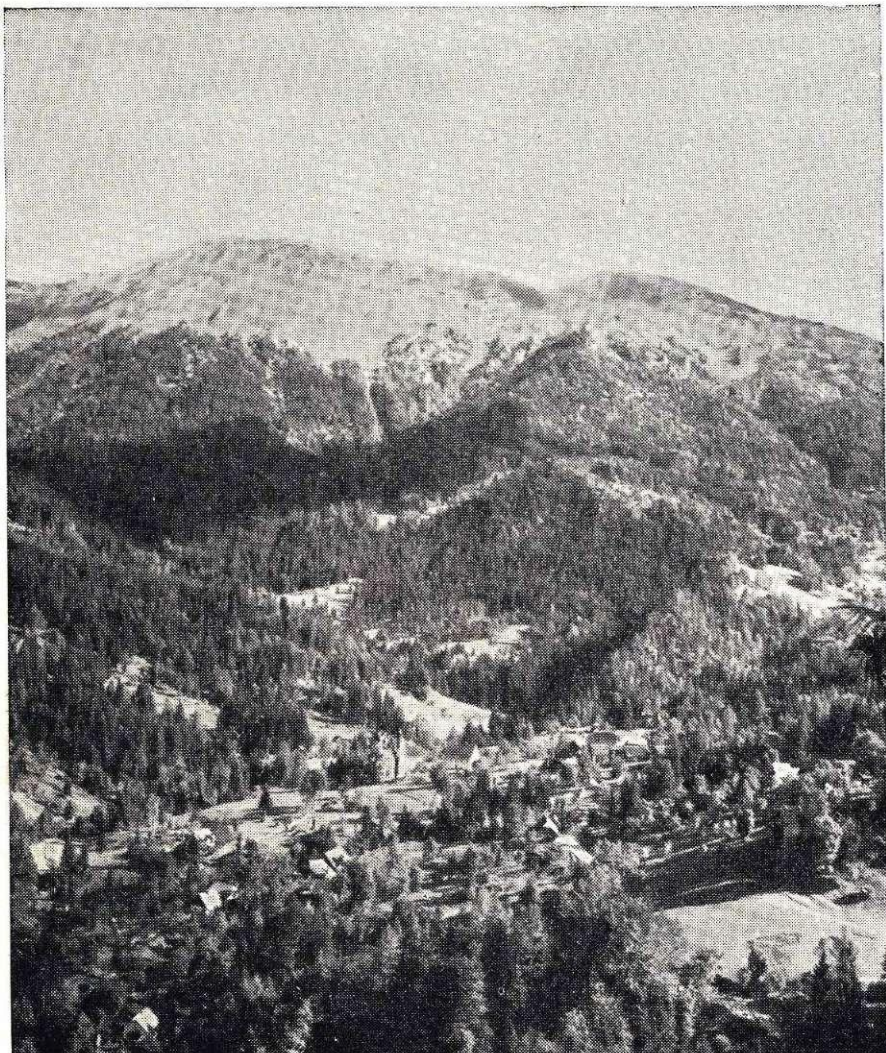
Fotoarhiv: Slavko Smolej

Danes topimo rudo v novih plavžih. Proizvodnja je večja, delovni pogoji pa so boljši

Foto: Slavko Smolej

Vas Planina pod Golico

Foto: J. Čop

Aleksander Rjazancev

En dan pod Golico

(Nadaljevanje iz 4. številke)

Večina rudarjev in ostalih delavcev od Savskih jam je bila doma s Planine, medtem ko so bili ostali iz sosednjih krajev. V času, ko je KID razpolagala z obsežnimi rudniki siderita za preskrbo svojih plavžev, je zaposlovala 200 do 300 mož. Približno 200 mož je bilo stalno zaposlenih pri delih v rudnikih. Po težkem delu so se ob sobotah vračali rudarji na svoje domove. Vas Planina je takrat štela 76 hišnih številk z nad 300 prebivalci. Po priimkih so bili večinoma Razingerji.

Sobotni večer in nedelja sta hitro minila, treba se je bilo pripraviti za ponovno delo v podzemlju. Rudarji in ostali delavci so imeli pri jamah skupno kuhinjo, zato je bilo treba vzeti s seboj hrane za ves teden. Hrano so nosili v posebnih vrečah iz ovčje kože. Druge hrane kot zabeljenih žgancev skoraj niso poznali. Če so bile krave na planinah, so imeli še mleko za pribojšek. Za obed so skrbeli tako, da

so drug drugemu pripravili lonec »kropnek« z vročo vodo, da so bili žganci prej gotovi. Poleg »kropneka« je bil še en lonec »žganček«, dežica za zaseko, ponvica in lesena žlica. V kuhinji je imel vsak svojo omarico in mesto, kjer je jedel. Malica v rudniku je bila dovoljena po štirih urah neprekinjenega dela.

Rudo, ki so jo kopali za izdelavo surovega železa, zrcalovine in železo-mangana, je bilo treba na mestu prebrati in ločiti od mrtvega materiala — jalovine. Izredno važno opravilo je bilo izločanje svinčene in cinkove rude in sideritne železne rude. Ti dve rudi so zbirali posebej za pretalilnico v Litiji. Rude, s katerimi so se dnevno srečavali, so imenovali: železni kalavc, žveplenat svinc, cinkov bleščenc in realgar.

Delo pod zemljo so nadzorovali »štajgerji«. V tistem času so bili trije. Najboljši med njimi je bil Peter Klemenc, ki je bil tudi do delavcev dober. Tudi Friedrich Fessl, upravnik vseh rudnikov pri KID, ni bil slab človek. Največji priganjač in surovež je bil Kokošič s Hrušice. Za najmanjši prekršek je delavca kaznoval, včasih za celo dnino, zato je bil tudi zasovražen pri ljudeh.

V pogovoru smo prišli tudi na nesrečo, ki se je pripetila 5. dec. 1883 v

Karlovem rovu. Nesreča se je pripetila dan po prazniku sv. Barbare. V Karlovem rovu je bilo treba izvršiti neko delo, preden bi se pričelo z rednim obratovanjem. V rudnik sta šla dva rudarja, delavec in kovač, da bi odstranila napako. Da bi bilo delo čimprej dovršeno, niso čakali, da bi se rov prezračil. Sto metrov od vhoda je bil plin, ki se je zaradi odprtega ognja vnel in eksplodiral. O tem dogodku smo čitali tudi v arhivu bivše KID v tehničnem muzeju, kjer je shranjen. — Iz poročila seje upravnega odbora KID z dne 13. decembra 1883 je o tem dogodku pisano naslednje:

Direktor Luckmann je podal na seji upravnega odbora izčrpno poročilo o eksploziji metana 5. decembra v Karlovem rovu v Savskih jamah. Pri tej nesreči sta bila ubita rudarja Razinger in Smolej, dva delavca pa sta bila ranjena. Direktor je poročal, da so nesreče krivi ponesrečenci sami. Naprave v rudniku so bile v redu, zato podjetja ne zadene nobena krivda. Po ponesrečenih so ostale tri vdove z 11 otroci in brez premoženja. (Tretji ponesrečenec je naknadno umrl.) Z ozirom na te razmere so vsaki vdovi povečali pokojnino, ki ji je pripadala od Bratovske skladišnice, na 10 fl. Ta odločba naj bi se obravnavala vsako leto posebej.

Zanimalo nas je tudi, kako so Rovtarji vozili železno rudo na Savo in Javornik. Pred nastankom KID so vso rudo za Ruarda vozili čez Pejce. Z nastankom KID pa so jo vozili po današnji cesti, ki povezuje Rovte z Jesenicami. Cesto je dal zgraditi že Ruard leta 1869 — to je nekaj let pred pristopom h KID. Dnevno je bilo na poti po 200 »cugov«. Za prevoz rude so kmetje porabili vso vprežno živino, da je bil zaslužek čim večji. Po 10 glav ali še več je dal en sam kmet. Vprežna živina so bili posebni majhni volički, ki niso bili večji od današnjih telet, imenovali so jih »terce«. V Rovtih še pomnijo, kako je stari Štefelin v temi pripeljal iz hleva kozla namesto terca, ko je še v poltemi zjutraj pripravljaj živino za odpremo. Volički so bili zelo odporni in gibčni — šli so kot koze po Golici — je dejal Hribar. Ta pasma je bila tako poznana, da so jih hodili k nam kupovat Bavarci.

Iz Savskih jam so rudo vozili s posebnim vozom na žlajf, ki je imel spredaj dve kolesi, zadnji del voza pa je prosto drsel po tleh. Prevoz na štirih kolesih je bil le redek pojav. S pomočjo »žlajfa« se je peljalo 200 do 500 kilogramov surove ali pražene rude. Pozimi so jo vozili s sanmi. Pri teh

vožnjah pa so delale tudi ženske. Prevažali so dve vrsti rude — surovo in »roštano« (pražena). Rudo so pražili pri Savskih jamah v takozvanih pečeh — roštancah. Te so bile pri Karlovem rovu in pri rovu sv. Barbare. Peči so bile po zunanosti slične apnenicam. Rudo so pražili tako, da so na dno peči dali debelejših drv in dračja, nato pa nasuli kosovne rude, to so ponavljali plast za plastjo. Ker je bila ruda po obliki neenakomerna, so drobno rudo dajali vedno na kosovno. Vsaka plast rude je tehtala okoli 2000 kg. Po končanem procesu so praženo rudo spustili v trimetrsko kvadratna korita, visoka po pol metra. V korita in preko njih so spustili vodo, s katero so odstranili nastalo žgano apno. Šele taka ruda je bila godna za zakladanje plavža. Ko nam je Hribar govoril o »roštancah«, je pripomnil, da je bila tista apnena voda tako slaba, da v njej ni mogla živeti nobena živa stvar.

Ob koncu je Ravnik predvajal navzočim posnetek današnjega razgovora. Najbolj zanimivo je to, da vsak sam sebe težko spozna po glasu, vendar so Hribarjevi spoznali atov glas in z zanimanjem prisluhnili.

Hribarjev ata nam je ob slovesu podaril leseno znamenje, ki je ponazorilo nesrečo pri Savskih jamah. Na lesenem znamenju je naslikan ležeč rudar in prvrnjen voz z rudo. To je bila nesreča pri rudniku sv. Valentina, ko je izgubil življenje rudar Menten. Leseno znamenje, ki je že precej črvido, smo vzeli s seboj, da ga bomo konservirali in razstavili v muzeju.

Pot smo nadaljevali mimo hiše, ki ji po domače rečejo pri Žlindru. V hiši smo videli vzdane žlindre kosove — znak, da je nekoč bila v bližini peč za pridobivanje železa. Ne daleč od te hiše, preko potoka, smo prišli na kraj, imenovan na »Štalci«. Na tem kraju je mnogo žlindre, kar opozarja na nekdanje plavžarstvo. Po zgodovinskih podatkih je plavž na »Štalci« obstajal že leta 1569, imenovan »Allmfuzin Christof Schwartz«, 1573 pa kot »Allmfuzin Jakob Lokatel«.

Šli smo dalje mimo farne cerkve, ki sta jo zgradila ljubljanski prošt Oktavij baron Buccellini in njegov brat Janez Andrej — fužinar — leta 1683.

Prostor, na katerem stoji, je posvetil leta 1624 sam škof Tomaž Hren, ki je pri Slovincih zaradi preganjanja protestantov in požiganja knjig slabo zapisan. Pravijo, da so cerkev zgradili zato, ker so našli Rovtarji nova ležišča rude za Buccellinije. Takrat je namreč pod Golico zmanjkalo rude, to pa je bil hud udarec za gospoda in rudarja. Buccellini je bil primoran rudarjem obljubiti boljši zaslužek in gradnjo cerkve, če mu najdejo nova ležišča rude. Končno so pod Kočno v Karavankah našli bogata nahajališča.

Naša pot še ni bila končana. Peljali smo se do Prihodov in šli mimo transformatorja po vaški poti v globel k potoku Jesenica. V neposredni bližini Vdamčeve žage je bil kamen, o katerem smo že govorili, in ki ga bodo prepeljali v muzej. Šli smo dalje, pre-

Rudar Hribar
s Planine
pod Golico
v svečani
rudarski uniformi

Foto: Torkar

ko mostu, navkreber, kjer sta kmetiji Adamč in Markelj. Z obema gospodarjema se je bilo treba pogovoriti o predmetih, za katere smo vedeli, da jih posedujeta in ki bi imeli vrednost za naš muzej, če bi jih odprodala.

Ko smo mu povedali, čemu smo prišli, nas je povabil v hišo in nam postregel z domačim žganjem, ki se ga nismo branili, ker nam je breg vzel precej energije. Pri Razingeru smo si pod streho ogledali precej zanimivih stvari, ki spadajo v železarski muzej. Ko nam je razkazoval kovačnico, je prišel sosed in nagovoril Torkarja, če kaj kupuje za savski muzej. Pokazal nam je del voza, na katerem je bilo videti umotvor kovaških rok. »Ta voz ni bil za prevoz rude« — se je nasmehnil Markelj — »z njim je Kopišar vozil vino iz Trsta.«

Nad Vdamčevo in Markeljnovno kmetijo je Pucarija. Tam je stara hiša in hlev, ki je sicer sedaj že spremenila svojo prvotno obliko — to je bila ena od prvih kmetij v Rovtah, kateri so sledile Mentnova, Budnarjeva in Betelova. Okrog hiše je videti žlindro — zato je sklepati —, da je tu morala biti nekoč talilna peč — »Kmetijski plavž«. Ob potočku, ki teče v neposredni bližini, je po vsej verjetnosti stala fužinica. Na Pucariji so pred leti našli kos surovega železa in beneški novič, kar dokazuje takratno trgovanje z Benečani.

»Če bi hoteli preiskati vsa železarska nahajališča, bi bilo dela več kot preveč« — smo se menili med seboj.

Ko je Razinger videl, da imamo že nekaj vzorcev žlindre s seboj, nas je povabil, da nam tudi na svojem svetu pokaže žlindro. Šli smo tja in na presenečenje nam je odkopal črno težko žlindro.

To mesto je za železarsko zgodovino velike važnosti — zanj tudi Müllner ni vedel, čeprav je zgodovino tega kraja dodobra opisal. Ob tej najdbi žlindre nam je bilo takoj jasno, da gre za železarsko nahajališče in da kamen za mletje rude ni bil iz Savskih jam, niti iz Pucarije, temveč od tu.

Zaradi izredno uspešnega dne smo se nazaj grede ustavili še pri Jerci na Prihodih ter si privezali dušo. Domenili smo se, da gremo spotoma še na Pejce, pogledat kolesnice, vtisnjene v skalo — od mnogih voženj rovtarskih voz, ki so prevažali rudo v dolino.

Na vrhu Pejce smo ob poti blizu kapelice ogledali na skali vklesano letnico 3. 8. 1802. Kaj ta letnica pomeni, nismo mogli razvozljati. Nekoč je bil na tej poti živahen promet. Tu so vozniki zavriskali in pokali z biči, da so jih čuli Savčani pri plavžu. V dolini so dejali: Rovtarji so že na Pejcah, kmalu bo ruda tu. Kolona za kolono se je pomikala proti Jesenicam, za Kosovim gradom se je vozna pot pridružila cesti, ki je vodila na Savo. Voženj je bilo toliko, da je moral še kamen popustiti. V kamnu je ostala sled na tiste čase v obliki kolesnic. Kolesnice so zajedene do 10 cm v globino in to na večih mestih poti, nizdol hriba. En del kolesnic bomo izkopali in prenesli v

Kolesnica s Pejc

Foto: A. Rjazancev

Kamolom na Mercu je še danes dobro viden z Jesenic in bližnje okolice. Ljudsko izročilo ve povedati, da so na Mercu že mnogo prej lomili rdeči marmor, ki je bil daleč naokrog iskan. O Mercu, ki je 1027 m visoka, so vedeli povedati, da je votla, na dnu pa se nahaja jezero, ki bo nekoč izbruhnilo na dan in preplavilo Jesenice s sosednimi kraji. Ljudska domišljija se je razvila tako zelo, da so nekoč ljudje verjeli bajki, ki omenja »Strašnega zmaja« v votlini Merce. V davnih časih so v votlino Merce spustili moža, da

tehniški muzej v trajen spomin mlajšim rodovom na težko delo ljudi in živali v takratnih časih.

Ko smo se vračali s Pejc nazaj na cesto, smo si ogledali teren, po katerem so že v začetku tega stoletja imeli speljano progo s Pejc do Hrušice. Za gradnjo karavanškega predora, ki je povezoval Koroško s Trstom, so vozili z Merce dragocen gradbeni material za obod celotnega predora. Preiskave so pokazale, da je kamenje z Merce odporno napram škodljivemu vplivu vode, posebno tiste, ki vsebuje ogljikovo kislino, ki razkraja navadni apnenec. S posebnimi vozički in električnimi vozili so vozili kamenje na Hrušico. Ko je bil Karavanški predor dograjen, so prevozna sredstva prešla v posest KID.

Kamen za drobljenje rude

Foto: A. Rjazancev

Neznana letnica vklesana v skalo na Pejcah nad Jesenicami

Foto: A. Rjazancev

bi pogledal, kaj je v notranjosti. Nihče pa ni vedel, da se notri nahaja zmaj. Prežeči zmaj je možu odtrgal nogo. Spričo tega dogodka si ni upal nihče več iti v votlino, da bi raziskal skrivnost, ki jo hrani ta gora.

Končno smo prišli na cesto in nadaljevali pot proti domu. Na kratki poti, dokler smo bili še skupaj, smo govo-

rili o cesti, po kateri smo se peljali in jo primerjali s staro rudno potjo. Ob cesti smo videli drevesa, predvsem kostanje, katere je dal nasaditi upravitelj vseh rudnikov Fessler, ki ima svoje počivališče na jeseniškem pokopališču.

Končno smo prispeli na križišče pred Čufarja in se razšli.

KONEC

iz 3000 letne železarske zgodovine

Od tistih skromnih začetkov gorenjskega železarstva pa do današnjih dni je moral gorenjski fužinar, kovač in plavžar ter martinar prehoditi težko in dolgo pot od lastnika rudnih bogastev preko popolnoma brezpravnega in na vse načine izkoriščenega človeka do današnjega upravljalca, zato je prav, da prav letos, ko slavi jeseniška železarna 90 letnico obstoja, posredujemo sedanjim in prihajajočim rodovom vsaj del te bogate železarske zgodovine, ki je istočasno tesno povezana z vztrajnim in brezkompromisnim bojem delavskega razreda.

Gotovo bodo moje besede v namenu, da zberem vsaj nekaj dragocenega drobirja, skromne in nepopolne, čeprav je bil namen najboljši. Radoveden sem, koliko mi bo uspelo podati pravo in dobro podobo zgodovine gorenjskega železarstva in revolucionarnega boja bohinjskih, kroparskih in jesenjskih fužinarjev, kovačev in železarjev. Zbranega je nekaj, gotovo je, da je raztresenega še ogromno neznanega in neobjavljenega dragocenega bogastva. Mojo nepopolnost in morebitne nepravilnosti naj izpopolnijo vsi oni, ki so bili v dolgoletni dobi neposredni ustvarjalci te bogate zgodovine.

»Chalub noricus«

Grški pesnik Homer, ki je napisal nesmrtno junaške epe, je že v najstarejši zgodovini pred našim štetjem napisal — Skoraj nikjer ne umejo železa in jekla gladiti umetneje kot v Noricu«. Junaki prastarih grških falang niso mogli prehvaliti odličnih izdelkov »chalubs noricus« iz noriškega jekla, ki so jih koristno uporabljali pred Trojo in pri osvajanju vsega tedaj znanega sveta. Že v tistih časih so umeli rudarji, oglarji, tovarniki, fužinarji in kovači pod Triglavom izdelovati tako železo in jeklo, ki je imelo trajen sijaj in trajno ostrino.

Za grškim Homerjem daje našim železarskim in jeklarskim izdelkom vse priznanje tudi rimski pisec Ovid. Torej sulice,

puščice, oklepi in meči iz našega železa in jekla so utirali pot tudi rimskim legijam, ko so osvajale dežele proti severu, vzhodu, jugu in zapadu od Rima.

Leta 1004 so prvič omenjena naša rudna bogastva v darilni listini Henrika II., s katero daruje v fevd Bled in Bohinj Briksenskim škofom.

Bohinjske fužine so v zgodovini prvič omenjene v orumelih urbarjih z letnico 1540.

Plavž in fužina na Pozabljenem se prvič omenjata leta 1562, pozneje pa govore o njem leta 1826 in 1850, pred leti so ga temeljito raziskali sodelavci Tehničnega muzeja ali Stalne razstave železarne Jesenice.

Najstarejše letnice gorenjskega železarstva ne govore samo o Bohinju, iz leta 1381 so znane tudi fužine v Karavankah, v Planini pod Golico, kovačije pa so bile na izlivu Ukove.

Leta 1869 so iskali izhod iz vedno večje krize in propada gorenjskega železarstva. Na pobudo dr. Lovra Tomana iz Kamne gorice so začeli graditi gorenjsko železnico iz Ljubljane na Trbiž, ki je bila dograjena in izročena svojemu namenu leta 1870. Ta magistrala je poživila gorenjsko železarsko industrijo.

Ustanovitev KID, doba brezpravnosti in socialnih bojev

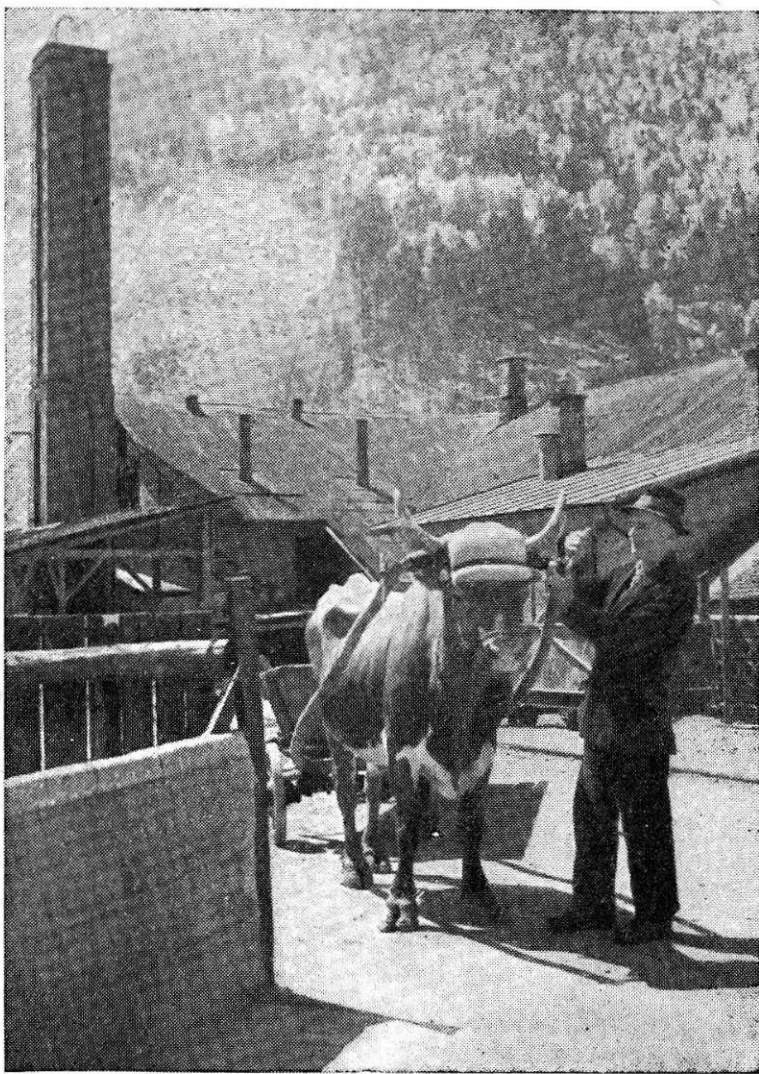
Dinastije na jeklarskem prestolu v Bohinju, Savi in Javorniku so obubožale in propadle, Bucellenijem so sledili Zoisi in le-tem Ruardi. Bogati ljubljanski obrtniki so pokupili pravice do rudnikov v Karavankah, Pokljuki, Jelovici in v Bohinju pred 90. leti in so ustanovili delniško družbo KID, Kranjsko industrijsko družbo, ki je bila z dekretom tedanjega avstrijskega notranjega ministrstva ustanovljena in odobrena dne 15. avgusta 1869, v trgovski register pa je bila sprejeta z glavnico 600 tisoč goldinarjev 18. septembra istega leta.

Kapitalistični delničarji so si obetali mastnih dobičkov, bili so še mnogo večji mojstri v izkoriščanju delovnih ljudi, ki so morali za mal denar garati pod najslabšimi, šestokrat nevzdržnimi pogoji, garati po 12 do 16 in celo 18 ur dnevno.

Valjavci
v Boh Bistrici
leta 1879

Fotoarhiv:
Slavko Smolej

Z volovsko vprego so prevažali rudo

Kapitalistični izkoriščevalci so jeli rezati bohinjim fužinarjem in jeseniškem železarjem tenak in grenak črn kruh, vsi zaposleni so bili popolnoma brezpravni. To izkoriščanje nevedno delovnega človeka je doseglo svoj višek v letih rojstva KID od 1869 do leta 1890.

Lastniki Luckmani in drugi so začeli bogateti na račun znoja in žuljev delovnih ljudi.

Že leta 1875 pa so na Begunjski zasledili bogata nahajališča plemenite manganove rude, ki je vsebovala preko 30 % mangana. Svet je tedaj prisluhnil novim plemenitim izdelkom javorničkega plavža, na Javorniku in Jesenicah so leta 1873 začeli na nov, sodobno industrijski način izdelovati izdelke iz feromangana, ki so predstavljali epohalni napredek v železarski industriji. Ti izdelki iz Javornika in Jesenic so bili razstavljeni kot posebno čudo na svetovni razstavi v Filadelfiji leta 1876, kjer je KID dobila posebno priznanje in odlikovanje, datirano s 27. septembrom 1876. Enaka priznanja in odlikovanja so prejeli izdelki iz jeseniške železarne tudi pozneje leta 1882 na razstavi ob priliki 600 letnice priključitve Trsta Avstriji, leta 1885 na razstavi v Kalkuti in preje leta 1873 na dunajski jubilejni razstavi, jeseniška železarna hrani preko 22 svetovnih priznanj in odlikovanj, člani kolektiva pa so najbolj ponosni na Red dela 1. stopnje, s katerim je odlikoval kolektiv maršal Tito.

Pred letom 1870 so gorenjski železarji letno izdelali komaj 7 do 8 tisoč ton jekla, novi lastniki so vlagali v nove investicije znatna sredstva, nova železniška proga je olajšala trgovanje s širnim svetom, na Jesenicah in Javorniku se je jela naglo koncentrirati železarska industrija, novi, sodobni in modernizirani ter mehanizirani obrati so že v letu 1890 izdelali preko 22 tisoč ton najrazličnejših izdelkov, ki so bili cenjeno in iskano trgovsko blago, do leta 1900 je ta letna proizvodnja narasla na 42 tisoč ton in v letu 1912 je bila dosežena maksimalna letna proizvodnja pred prvo svetovno vojno s 60 tisoč tonami.

Novi kapitalistični lastniki KID so dobro izkoriščali to ugodno konjunkturo in tiščali izkoriščane delavce v nevednosti.

Ljudje so iskali izhoda iz tega brezpravnega stanja.

Leta 1875 so v Bohinju ustanovili železarsko godbo, ki se je pozneje z delavci preselila na Jesenice, leta 1894 je bila že popolna godba na Jesenicah. Vedno večji razvoj in koncentracija je zahtevala tudi požarno varnost in leta 1882 je bila v Bohinju ustanovljena prva prostovoljna industrijska požarna bramba, ki se je pozneje prav tako preselila na Jesenice.

Leta 1884 se pojavi v gorenjskem železarstvu občutno pomanjkanje rude, kapitalistični lastniki to stanje koristno izkoristijo v boju proti delavcem, odrekajo jim pravice delovnih ljudi. Rudno bogastvo na Jelovici, Pokljuki, Bohinju in v Karavankah je izčrpano, KID je primorana za svoje plavže uvažati železno rudo iz Avstrije in Afrike.

Leta 1885 nova industrijska družba prodaja svoje stare fužine na Savi, Mojstrani, Radovini in Gorjah za minimalno bagatelno ceno, to je pretveza za še večje brezpravno izkoriščanje delavstva. Ta pritisk je tudi potreben, ker se delavska zavest drami. Istega leta zahtevajo delavci v Chicagu 8-urni delavnik, temu mogočnemu revolucionarnemu pokretu prisluhnejo tudi delavci na Jesenicah, delavci v Ameriki vztrajajo v stavki, kjer zahtevajo svoje pravice 3 mesece, oblast kapitalistov zaduši stavko s 6 mrtvimi in 50 ranjenimi iz delavskih vrst, v Chicagu demonstrira 30.000 delavcev, demonstracije zahtevajo 7 smrtnih žrtev in 60 ranjenih. Leta 1890 je 1. maj proglašen za delavski praznik.

Leta 1889 je bil zgrajen normalni tir v železarno.

V letih 1889 in 1890 gradi KID na Jesenicah novo martinarno in valjarno, iz prve Siemens-Martinove peči je stekel prvi sarž v mesecu maju 1890. To leto lahko smatramo za rojstno leto moderne metalurške industrije na Jesenicah.

Istega leta in to 18. oktobra 1890 pogorijo stare Zoisove fužine v Bohinjski Bistrici. Po tem dogodku zamre prastara bohinjska železarska zgodovina, fužinarji in kovači iz Bohinja in tudi iz ostalih krajev Slovenije ter sosednjih držav se hitro selijo na Jesenice, s tem se naglo in bistveno spreminja socialni sestav jeseniških železarjev. Vse več je bilo revolucionarno razgledanih delavcev, Jesenice pa se hitro razvijajo in postanejo močno razvit industrijski center.

Plavžarstvo in jeklarstvo se seli na obale Jadrana

Rudna bogastva so bila v bližnji in daljnji okolici izčrpana; leta 1895 začne KID graditi plavže, martinarno, jeklararno valjarne na obalah Jadranskega morja, v Škedenju pri Trstu. Prvi plavž je bil zgrajen leta 1912 tik pred prvo svetovno vojno.

Istega leta — 1897 — ugasne tudi stari plavž na Stari Savi, ki so ga leta 1786 zgradili Ruardi; zgrajen je bil na štajerski način in je dajal grodelj odlične kvalitete, ki je šel dobro v promet v Tržiču in Marborgetu.

Doba socialnih bojov jeseniškega proletariata

Leta 1895 je bila v Avstriji ustanovljena socialdemokratska stranka »Metallarbeiter Verband«, ki je pospešila revolucionarno rast jeseniškega proletariata in prilila olja plamenu delavske zavednosti, ki se je v zadnjih letih močno prebudila na Jesenicah. Ta nova revolucionarna stranka je dobila na Jesenicah rodovitna tla. Že leta 1896 so najnaprednejši jeseniški revolucionarji ustanovili sekcijo te stranke, ob ustanovitvi je imela sekcija 26 članov. Led je bil prebit in ledina globoko preorana, treba je bilo najti samo sejalec, ki naj bi vrgel bogato seme.

Srce in duša novega revolucionarnega pokreta je na Jesenicah postal krojač Trojar, katerega sledimo v začetkih revolucionarne zgodovine Jesenic na vidnem mestu skozi dolgo vrsto let. Prvi ustanovni zbor socialdemokratske stranke na Jesenicah v gostilni pri Ferjanu je bil sicer razbit po zaslugi združene kapitalistične in klerikalne reakcije, razbit in končan s pretepom, toda krojač Trojar in njegovi na Jesenicah ne odnehajo. Kljub temu, da klerikalci in kapitalisti s pomočjo denarja KID (50 goldinarjev) in žgočo besedo s prižnic ustanavljajo politično protiutež — krščansko stranko, pri cepljenju in delitvi delavske enotnosti niso uspešni. Delovni ljudje zaupajo

Na Javorniku in na Jesenicah so utihnili stroji

Dne 12. julija 1935 so javorniški valjavci ustavili stroje in začeli generalno stavko delavstva, zaposlenega pri KID. Stavko je pripravila mimo uradnih vodstev strokovnih organizacij partijska organizacija v sklopu velikega stavkovnega gibanja, ki se je začelo že leta 1933 s stavko trboveljskih rudarjev in ki se je zaključilo leta 1936 s tekstilnim in stavbinskim stavkovnim gibanjem. Vse te stavke so imele izrazito političen pomen, saj so kovale enotnost akcije delavskega razreda, ne glede na ideološko pripadnost, pod vodstvom Komunistične partije. Partijska organizacija, ki je leta 1929 bila izredno šibka in skoro brez vsakega vpliva na delavstvo, se je po letu 1931 okrepila številčno in kvalitativno, tako da je njen vpliv med delavstvom iz leta v leto naraščal, kar se je odražalo zlasti pri volitvah delavskih zaupnikov. Leta 1935 je po petnajstih letih, spet zasidrana v množici, ponovno prevzela vodilno vlogo med jeseniškim delavstvom.

Ko je nemški kapitalist Westen pokupil večino delnic Kranjske industrijske družbe, je partijska organizacija v jeseniški dolini preživljala najtežjo krizo, odkar je obstojala, saj je njeno članstvo padlo na en odstotek članstva iz leta 1920, ko je štela več kakor devet sto članov. Da je bilo temu tako, je iskati vzroke v samem vodstvu KPJ, ki se je zapletlo v medsebojne frakcijske boje, kar se je kot škodljivo odražalo tudi v delu osnovnih partijskih organizacij, ki so zaradi škodljive politike vodstva izgubile stike z množicami. Razen tega je Partija morala delovati v strogi ilegali.

Žandarji pred vhodom v tovarno na Javorniku v času stavke stavbincev avgusta 1936

Iz fotoarhiva Slavka Smoleja

Prav tako jo je v njeni dejavnosti hudo prizadel šestojanuarski monarhofašistični režim, pa tudi sama svetovna gospodarska kriza, ki je z brezposelnostjo in drugimi za delavce usodnimi posledicami, povzročila med delavstvom splošen preplah in zmedo v boju proti njej in kapitalistom, ki so oboje spretno izrabili. Že leta 1929 so pri mezdah prikrajšali delavstvo za pet odstotkov. Ker delavstvo v mezdnem boju ni bilo enotno, ni bilo proti temu znižanju organiziranega odpora. To je opogumilo Kranjsko indu-

in se zatekajo k Trojarju, ker le tam pričakujejo odrešenje, pomoči in večjih pravic.

24. novembra 1897 je zagorel prvi plavž v Škednju; to je nekak začetek plavžarstva na obalah jadranskega morja.

Neumorni krojač Trojar skuša leta 1898 ustanoviti prvo Delavsko izobraževalno društvo na Jesenicah, ki naj bi bilo nekaka protiutež za prepovedano in ilegalno socialdemokratsko stranko, ki mora imeti med delovnimi ljudmi vidno revolucionarno vlogo.

Kjub temu, da se mora neumorni krojač Trojar s svojimi nenehno boriti z velikimi, skoraj nepremostljivimi težavami, nikakor ne odneha in odločno vztraja v boju za delavske pravice. Na Jesenice mu prihajajo pomagat socialdemokrati — ideologi in aktivisti iz Ljubljane in Trsta, med drugimi Kopač, Jaka Žorga in številni drugi, ki bude revolucionarno zavest med jeseniškim proletariatom. Med njimi zasledimo tudi dr. Tumo, dr. Lemeža, Regenta, Etbina in Antona Kristana in Železnikarja.

Leta 1899 je bila na Jesenicah ustanovljena prva rdeča sindikalna organizacija, ki takoj organizira in dobro izvede prvo stavko na Jesenicah. V stavko so stopili žebjarji, ki so tedaj predstavljali najnaprednejši razred med jeseniškimi in javorniškimi železarji. Stavka je trajala 10 dni in žebjarji so izbojevali polovično zmago, preprečili so

10% znižanje mezd. Ta uspešna stavka na Jesenicah je močno dvignila borbena zavest delavcev na Jesenicah.

V začetku leta 1900 so začeli graditi karavansko železnico. Na Jesenice je prišlo znova mnogo delavcev iz vseh krajev Evrope, ki so prinesli s seboj nove revolucionarne ideje. Krojač Trojar je videl večjo potrebo po združevanju teh ljudi, zato se je še nadalje z novimi močmi in prijemi trudil za ustanovitev socialdemokratske stranke, izobraževalnega društva in knjižnice, toda združena konzervativna, kapitalistična in klerikalna reakcija meče v boj proti »rdeči nevarnosti«¹ znatna sredstva in vedno nove sile.

Toda revolucionarni val vedno močnejše pljuska in opaja jeseniški proletariat, ga kuje in kali v boju proti sovražnikom.

V letih med 1900 in 1904 KID gradi na Javorniku nove valjarne.

Leta 1901 so bile v Avstriji izvedene državnozbornske volitve; kljub terorju in nepravilnostim je socialdemokratska stranka dobila na Jesenicah 210 glasov, to je lep uspeh in veliko priznanje za neumorno delo krojača Trojarja. Posejano seme v preorano ledino je začelo kaliti bogat in stoteren sad. Ta uspeh je dvignil revolucionarni polet delovnih ljudi in leta 1902 jih zasledimo v novi stavki.

(Dalje)

Žene stražijo ob vhodu v tovarno med veliko stavko
 Iz fotoarhiva Slavka Smoleja

strijsko družbo, da je leta 1930 ponovno znižala mezde in svojo odločitev opravičevala s težavnim položajem zaradi svetovne gospodarske krize in začela groziti, da bo zaprla podjetje in odpustila vse delavstvo, če le-to na znižanje ne bo pristalo. Leto 1931. je prineslo novo znižanje mezd, le da so se takrat že čuli med delavstvom glasovi, da Westen sredi gospodarske krize pripravlja širokopotezno špekulacijo. Toda ti glasovi, ki jih je med delavstvom širilo članstvo ilegalne KPJ, ki se je to leto na Jesenicah pomladilo in okrepilo z mladimi revolucionarnimi člani, kakor so bili Tone Čufar, Jože Gregorčič, Stane Bokal, Albin Pibernik in drugi, in ki je s pomočjo Toneta Verglja, takratne duše ilegalne partijske organizacije na Jesenicah, vzpostavilo zvezo z Ljubljano, s Pokrajinskim komitejem

KPJ za Slovenijo, v katerem se je prav tako to leto pojavila Kardeljeva in Kidričeva revolucionarna generacija, toda ti glasovi, ki jih je med delavstvom širila jeseniška partijska organizacija, so še vedno ostali osamljeni. Delavstvo je bilo zaradi težkih časov splošno preplašeno, da si ni upalo upreti se špekulantskim in izkoriščevalskim mahinacijam podjetja. Zato je prišlo do 15. marca 1932. leta, ko je Westen zaprl tovarno in odpustil 2300 delavcev, kolikor jih je bilo takrat zaposlenih pri Kranjski industrijski družbi. Z odpustitvijo vsega delavstva je KID hotela doseči dvojni namen: izposlovati ugodne kredite od države in potem, ko bi tovarna začela zopet obratovati vsiliti delavstvu tako kolektivno pogodbo, kakršno so s želeli lastniki. Ta maneuver je KID zaradi ustrahovanja in obupanega delavstva v celoti uspel. Westen je odlično igral. Delavske delegacije so hodile zanj prosjačit v Beograd, on pa je medtem koval dobiček iz prenapolnjenih skladišč. Brez škode zase je lahko štirinajst dni pustil tovarno počivati, obenem pa mehčal obupano delavstvo, da je po štirinajstih dneh pristalo na vse, kar je zahteval. Več kakor šest sto delavcev, takih, ki jih je imel za »revolucionarno okužene«, ni več sprejel na delo. Vsaj zaenkrat ne. Tistim, ki jih je sprejel, pa je vsilil kolektivno pogodbo, po kateri so se delavski zaslužki znižali še za pet odstotkov. Tako je imel trojni dobiček: delavstvo mu je na vrhuncu gospodarske krize s svojimi delegacijami izposlovalo ugodne kredite od države, znebil se je brez odpora nezaželenih delavcev in prav tako brez delavskega odpora znižal že večkrat znižani delavski zaslužek. Tako visokih

„DELAVSKA POLITIKA.“
Štev. 56

2000 kovinarjev stopilo v stavko!

Stavka javorniških in jeseniških kovinarjev

Dne 12. 3. 32. je izbruhnila stavka kovinarjev na Javorniku. Posledica stavke je dala podjetje KID, ki je kršilo delovno pogodbo, v nič manj kot 18 točkah. Ob razglasitvi stavke delavstvo ni zapustilo podjetja, ampak je ostalo v tovarni, v nameri, da tamkaj počaka zaključek pogajanj, ki so se kmalu potem pričela. Delavske žene so med tem priletele stavkujočim moškim na pomoč. Zasedle so vse vhode v tovarno in preprečile svojim možem in sinovom okrepčilo. Delavstvo v tovarnah na Jesenicah in Savi je izreklo svojo solidarnost s stavkajočimi.

Pogajanja počasi napredujejo. Udeležujejo se jim za KID inž. Dostal in dr. Obersnel, za organizacijo SMRT s. Leskošek ter 16 zaupnikov vseh v obratu zastopanih organizacij. Oblast zastopata sreski načelnik z. dr. Vrečar in pa inspektor dela g. inž. Baraga.

Ako podjetje ne bo po nepotrebnem ostrilo situacije, bo spor vsakega kmalu končan. Krivda na sporu zadene vodstvo podjetja in na njem je tudi, da to krivdo popravi.

hoteli posredovati. Stavka je izbruhnila ob 2. uri popoldan. Vse prebivalstvo je na strani stavkajočih. Oblast pa je koncentrirala v območju obrata KID veliko število orožništva.

Če bi vseh bi pač tisti le množice zbujeni, če bi toliko ljudi, na podje, ki si to da so v zelo dljo, da so- ginita. Po- živi, temveč naš ponos!

prve dni nove štali in preu- arega režima, a svoje ma- e potapljačo se imajo prav nitate z dne- o zaenkrat še in dnem zapa- najvestnejši mosti raka iz

Slovenec 29/4 1904

Štrajk na Javorniku.

Dolgo je že vrelo, v soboto 16. aprila pa je začelo kipeti. Vsi delavci na Javorniku so ustavili delo v tovarni Kranjske industrijske družbe. Stavka okoli 400 delavcev.

Zgodovina štrajka je ta:

Po novem letu je bilo veliko delavcev s Save prestavljenih v novo tovarno na Javornik. Tovarna je bila prehitro skupaj zmašena, delavci trpe v nji veliko več, kot so prej na Savi, zaslužijo pa mnogo manj, in tudi nesreč se je že v tem kratkem času primeroma proti prej na Savi veliko zgodelo; prejšnji teden sta se bila zopet dva ponesrečila. Delo je na akord. Narediti morejo na Javorniku mnogo manj, kot prej na Savi, polovico jim pa zavržejo kot „ausšus“ in odtegnejo od plače, tako da mnogi družinski očetje še 60 kron ne zaslužijo na mesec in morajo stradati. Nekateri boljši delavci zaslužijo kar poceli 2 kroni na dan manj, kot prej na Savi, torej na mesec nad 50 kron manj.

Nekateri mojstri vpijejo nad delavci, da

dividend, kot so jih leta 1932 dosegli delničarji KID, ni bilo niti zadnji dve leti pred drugo svetovno vojno, ko je bila konjunktura železa in jekla na višku.

Ti udarci so začeli delavstvu odpirati oči. Že oktobra 1932 je delavstvo zahtevalo novo kolektivno pogodbo. Uprava KID je sicer pristala na pogajanja, a ta so se vlekla v nedogled, ker jih je KID spretno zavlačevala. Šele, ko je delavstvo na pobudo komunistov ustavilo stroje in zagrozilo s stavko, je marca 1934 KID sklenila z delavstvom novo kolektivno pogodbo. Prav pri tej akciji se je komunistični vpliv med delavstvom močno povečal in vedno bolj naraščal, dokler se julija 1935 ni manifestiral v generalni stavki javorniškega in jeseniškega delavstva, ki je trajala od 12. do 18. julija 1935.

Verdnikovega očeta ni več med nami

V torek, 18. avgusta je velika množica Jeseničanov ter koroških Slovencev spremila na zadnji poti Verdnikovega očeta z Jesenic. Komaj dva meseca je minilo odkar smo v naši reviji pisali o pokojni Verdnikovi mami, to je o njegovi ženi, zdaj pa moramo napisati nekaj vrstic o očetu narodnega heroja Matije Verdnika-Tomaža.

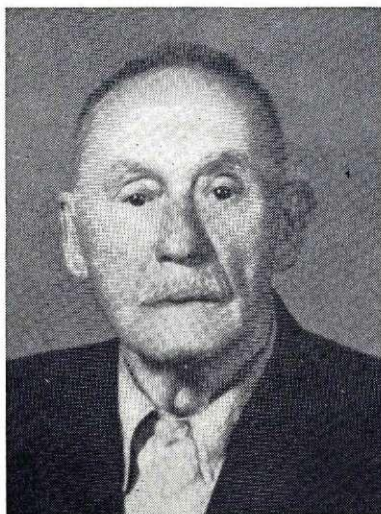
Pokojni Verdnikov oče je bil rojen na Koroškem. Na Jesenice je prišel s svojo družino nekako pred 60 leti. Vseskozi je bil Verdnikov oče med prvimi, ki so se borili za svobodo koroških Slovencev. Svoje otroke je vzgajal v naprednem duhu, zato ni čudno, da je tudi njegov sin Matija, znani revolucionar iz predvojnih časov ter prvoborec, postal narodni heroj.

Predsednik koroških partizanov dr. Franc Zwitter se je ob odprtem grobu takole poslovil od pokojnega Verdnikovega očeta:

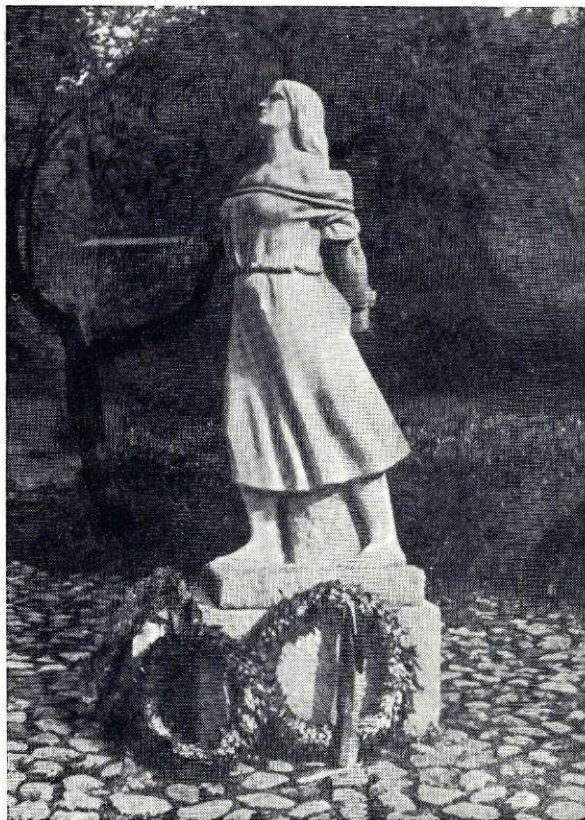
»Ko se v imenu Zveze koroških partizanov in koroških Slovencev poslavljam od sina naše zemlje, se mu v hvaležnosti klanjam kot očetu, ki je dal sina — heroja vsemu našemu ljudstvu.

Oče Verdnik kljub temu, ko je videl in kot zavedni sin slovenske matere, doživel trpljenje koroškega slovenskega ljudstva, svojih otrok ni vzgajal v sovraštvu do naroda — soseda, marveč jim je hkrati z gorečo ljubeznijo do lastnega naroda in njegove svobode vлил višje občečloveške ideale, »svobode, enakosti in bratstva«. In tako se je vrnil po svojem sinu, narodnem heroju, Matiji Verdniku-Tomažu na svoja rodna tla, da uresniči te svoje ideale z organizirano borbo proti najhujšemu sovražniku človeštva, proti fašizmu.

Seme, ki ga je po svojem sinu sejal na koroških plodnih tleh, je vzkliklo in obrodilo. To je tudi moralo, kajti bilo je dobro seme, ki ga je sejal, bilo je najboljšo, kar je imel, žrtvoval je svojega sina za lepšo in svetlejšo bodočnost koroškega slovenskega ljudstva. Zato se ti, oče Verdnik — koroški Slovenci — v globoki hvaležnosti klanjamo in se ti zahvaljujemo za vzgled, ki si nam ga dal, kako je treba

Spomenik borbenim ženam sredi množičnih grobov na vrtu
jetnišnice v Begunjah

Iz zakladnice spominov

Lojzeta Tišova

V letošnjem jubilejnem letu, ko naša Partija slavi 40-letnico svojega obstoja, obujamo spomine na številne dogodke, ki so v tesni zvezi z razvojem in delovanjem KPJ. O tem, kako so potekali zgodovinski dogodki in pod kakšnimi pogoji ter okoliščinami so delali pred 20 in več leti člani Komunistične partije, nam povedo tovariši, ki so vse to sami poizkusili in preživeli. Nekateri tovariši, med njimi tudi Lojze Tišov z Javornika, imajo pravo zakladnico dragocenih spominov na leta predvojnega ilegalnega dela, kakor tudi na leta, ko se je naše ljudstvo pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije, sedaj Zveze komunistov, borilo za osvoboditev.

Ko smo v uredništvu revije »Železar« pripravljali gradivo za letošnjo jubilejno številko Železarja, ki jo izdajamo v počastitev 90-letnice obstoja Železarne Jesenice, smo se odločili, da poprosimo tovariša Tišova, naj za naš list oziroma revijo prispeva nekaj svojih spominov na tiste čase, ko se je skupno z ostalimi tovariši — revolucionarji boril na illegalen način ter izpolnjeval naloge, ki jih je prejemal od takratnih vodilnih tovarišev.

Tovariš Tišov se je naši prošnji rad odzval in nam v zanimivem pogovoru povedal tole o svoji dosednji življenjski poti:

»Letos mineva natanko 55 let, odkar sem se rodil v vasi Polje, občina Bohinjska Bistrica. V družini nas je bilo 6 otrok, ki smo rasli seveda v veliki revščini, kajti oče je le malo zaslužil, drugih dohodkov pa tudi ni bilo. Že v času šolanja sem moral delati pri kmetih, da sem po svojih močeh lahko pomagal materi in očetu pri preživljanju ostalih članov družine. Še slabše pa je bilo po vojni, ko je oče ostal v ujetništvu in tam tudi umrl. Tako sem postal edini hranilec v družini. Zaposlen sem bil pri lesnih trgovcih in v rudniku bavksita v Bohinju.

V kakšnih razmerah je takrat živel delavec? Vse življenjske potrebščine so imeli v rokah razni denarni spekulanti, ki so brez meje izkoriščali delavce in malega kmeta. Največkrat so zadrževali v skladiščih slabo ohranjena živila, potem pa so vse to pokvarjeno blago prodajali pod silo razmer. Treba je bilo po 12 ur dnevno trdo delati in to pri slabi hrani — polenti iz pokvarjene moke.

Enako stanje je bilo po industrijskih krajih. Povsod beda siromaštvo in obup. Tako je bilo ob rojstvu SHS in se je stanje v 20-letni vladavini domačega in tujega kapitala pod krono Karadjodjevičev le malo izboljšalo. Po vsej državi so se polnile ječe napredno mislečih delavcev in inteligentov — **to je bila ječa jugoslovanskih narodov.**

V tistem času so prihajali s fronte iz ruskega ujetništva možje in fantje, med njimi so bili tudi nekateri uporniki iz Judenburga. V lepo bohinjsko dolino so prinesli revolucionaren duh. Na vsakem koraku so navduševali ljudi zlasti mladino. Ni bilo treba dolgo čakati in že smo imeli v Bohinju komunistično stranko. Z vso vnemo sem se lotil izpolnjevanja nalog, prav posebno še, ko sem bil sprejet v SKOJ. Dela je bilo več kakor dovolj (ilegalni sestanki, trosilne akcije, prenašanje ilegalne literature in podobno). Ko sem služil vojaški rok na Hrvaškem, sem prav v tistem času doživel borbo komunistov s takratno Orjuno. Naš bataljon bi moral v akcijo, toda tako daleč ni prišlo, ker so oficirji dobro vedeli, da bodo sami padli pod našimi streli, kajti z nami so ravnali kot pravi divjaki.

Po povratku iz vojske sem postal sekretar SKOJ. Delo z mladimi komunisti mi je bilo vedno všeč in rad sem jih

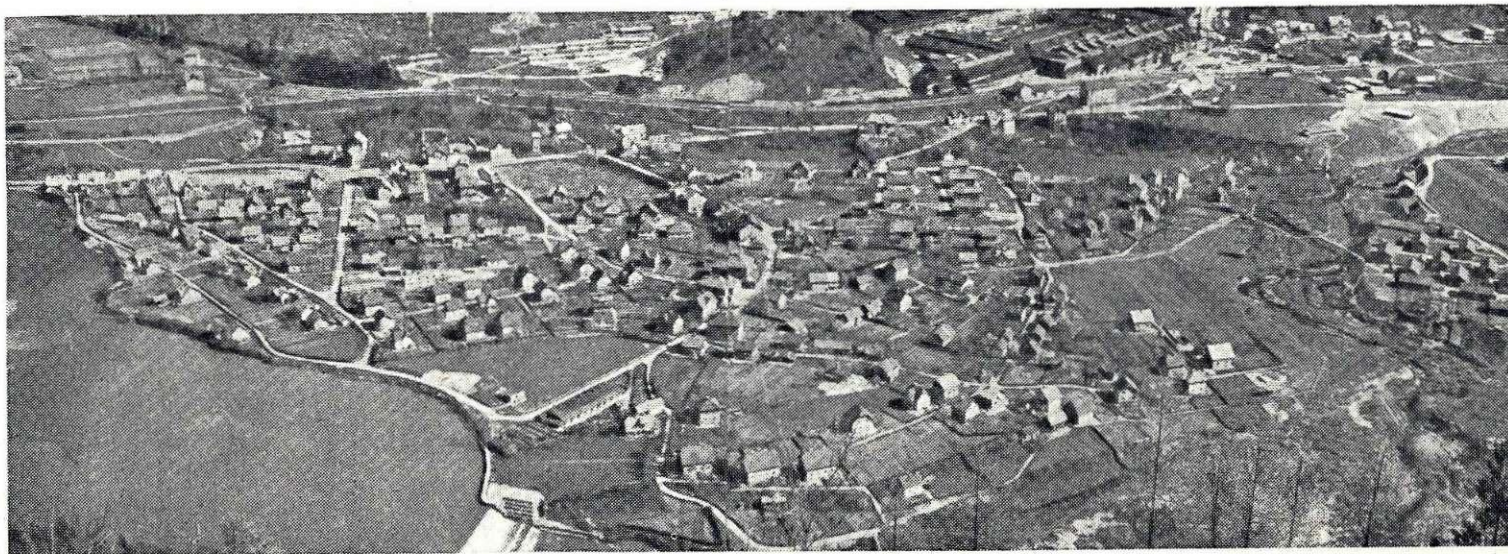
vzgajati nov rod, za ta vzgled v času, ko so premnogi, zlasti na Koroškem klonili in klonijo žal še danes pod pritiskom in navalom, ki je po povzročiteljih in vsebini, a ne po obliki, sila podoben onemu, v komaj minuli, najhujši dobi našega ljudstva.

Toda naj ti bo v zadoščenje, dragi oče Verdnik — žrtev tvojega sina heroja in žrtve številnih partizanov, ki niso bile zamen. Tudi na Koroškem bodo kljub trenutnim oviram navsezadnje zmagali ideali, ki si jih po svojem sinu učil, učil si nas o popolni enakopravnosti, o medsebojnem spoštovanju in priznavanju preko meja podajati roke in gojiti brat-

stvo v plemeniti tekmi za lepše, mirnejše življenje vseh delovnih ljudi.«

Z besedami zastopnika Zveze koroških partizanov so se strinjali prav gotovo vsi tisti, ki so se poklonili ob odprtem grobu spominu Verdnikovega očeta, vsi pa so želeli, da bi se kaj kmalu izpolnila vroča želja pokojnega Verdnikovega očeta ter koroških Slovencev onstran Karavank, da bi tudi oni lahko svobodno živeli ter uživali sadove velike osvobodilne borbe, za katero so toliko žrtvovali.

Slava njegovemu spominu!

Železarski Javornik v letu 1959

Foto: Jaka Čop

imel, zato sem to funkcijo opravljal skoraj celo deset letje.

V letu 1929 sem dobil zaposlitev v jeseniški železarni. Kljub temu, da je bilo na Jesenicah precej revolucionarno vzdušje, sem bili še vedno navezan na tovariše v Bohinju. Pri tem pa sem bil poverjen za zvezo med takratnim jeseniškim sekretarjem Tonetom Vergelom in Jožetom Ažmanom iz Nomnja. Nato sem spoznal tudi takratne člane KPJ: tovariše Janeza Mlakarja, ki me je povezoval z Albinom Pibernikom, Albinom Sušnikom, Jožetom Vovkom in nato še z mlajšo generacijo — Tonetom Čufarjem, Stanetom Bokalom, Franjom Federletom, Jožetom Gregorčičem, Francem Krašovcem, Tončkom Tolarjem, Francetom Guzeljem, ki so vsi postali aktivni člani KPJ. Odslej sem vedno bolj pogosto zahajal med tovariše v Delavski dom — pod oder, kjer smo se zbirali in pridno študirali marksistično literaturo. Na teh sestankih smo se podrobno seznanjali z dragocenimi podatki, ki jih nudi slehernemu komunistu literatura, ki je takrat prihajala po ilegalnih kanalih preko državne meje iz Avstrije. Kot kurir sem jo prenašal z Jesenic v Bohinjsko dolino. To je bilo težavno delo, ki pa ni bilo edino. Poleg tega je bilo treba aktivno delati tudi na ostalih področjih. Skoraj na slehernem koraku je bilo treba navduševati ljudi za borbo proti kapitalističnim izkoriščevalcem ter proti sovražnikom marksističnih idej.

Dobro se spominjam, kako je bilo v naši tovarni, ko je Partija leta 1935 organizirala veliko stavko. Sodelovati smo morali pri ustanavljanju posameznih obratov in oddelkov in jih zavarovati s stražami, da ni kak provokator napravil škode, s tem pa dal povod takratni oblasti za uporabo nasilja. Precej težav smo imeli z raznimi mojstri in omahljivci, katerim se ni prav nič mudilo, da bi izpolnili ukaz o začetku stavke. O tej stavki je bilo že veliko zapisanega in dobro vemo, da se je končala z zmago delavstva. Revolucionarno delo v Železarni ni prenehalo niti en dan kljub izigravanju takratnega vodstva podjetja in oblasti, ki ga je izvajala nad posameznimi tovariši. Zapoštlavljanje pri delu, aretacije, potem pa odpusti z dela to so bile metode takratne oblasti.

Končno pa je prišlo tudi to, na kar je Partija že dolgo opozarjala: nacistična Nemčija je za Avstrijo in Čehoslovaško zaslužila še Jugoslavijo.

Prvi upor v letu 1941 je bil organiziran v Bohinjskem kotu, in sicer proti nasilju okupatorja. Upor so vodili jeseniški in bohinjki komunisti, žal pa ni uspel zaradi slabe oborožitve in pa zaradi izdajstva. Med nami je bilo nekaj tovarišev, ki so mislili, da bo Nemčija že v nekaj mesecih poražena. Udeležence bohinjskega upora, ki so bili sicer zaposleni v Železarni, je takratno vodstvo pozivalo nazaj na delo z motivacijo, da se jim ne bo ničesar zgodilo. Nekateri tovariši so to verjeli in se vrnili na delo

toda gestapo je postopoma vse udeležence tega upora aretiral in jih pobil kot talce ali pa poslal v taborišča smrti. To so bili težki dnevi preizkušnje za naš narod. Osvobodilna fronta pod vodstvom KPS pa ni klonila — nasprotno čim večje je bilo nasilje, tem hujši je bil odpor. Pri tem je pričela delovati na Javorniku ciklostilna tehnika. Od tam smo raznašali razne lepake in literaturo, ki je pojasnjevala namene fašizma in je pozivala k upor. Tudi pri tem delu sem izvrševal zadane naloge, predvsem pa sem opravljal kurirsko delo za Bohinjski kot. Zelo pogosto sem hodil k našim partizanskim borcem na Mežakljo in v Bohinj. Iz leta v leto je bilo več dela in vedno bolj pogosto sem potoval v Bohinjsko dolino. Pri tem pa sem na železniški progi ugotavljal aktivnost in uspehe naših minerjev. Med vožnjo z vlakom so mi večkrat temeljito pretresli kosti in sem tako na »licu mesta« lahkougotovil efekt njihovega dela, kar pa seveda ni šlo brez bušk in sem v nekem primeru le za las ušel smrti. Kljub temu pa sem pri tem užival, ker so zadajali okupatorju strah v kosti. Na ilegalnih sestankih, ki so jih vodili tovariši Karol Preželj, Tomo Brejc — takratni sekretar za kadre pri CK, Jože Gregorčič, Janez Šmid in drugi, sem dobival nove naloge in delo na terenu ter v tovarni. V Bohinju sem bil povezan s Francem Vojvodo, Tomažem Godcem, Jakom Zalokarjem, še prej pa z Jožetom Ažmanom iz Nomnja, ki pa je v borbi z okupatorjem v avgusta 1941 padel. Z njim je izgubila OF najstarejšega borca — komunisto.

Ob neki priložnosti, ko sem se mudil na Kočni, so me ujeli gestapovski hlapci pod vodstvom Regitnika in me po daljšem zasliševanju odpeljali v Begunje, nato pa na prisilno delo v Avstrijo. Po povratku iz Avstrije tik pred koncem vojne pa sem zopet delal skupno z borci in pomagal povsod tam, kjer je bilo treba. To je samo majhen del tega, kar sem doživel v letih pred in med drugo svetovno vojno. Veliko je bilo naporov in truda, ki pa niso bili zaman.

Kljub vsem težavam smo v letu 1945 dočakali težko pričakovano svobodo, v povojnih letih pa smo pod vodstvom Zveze komunistov uresničili mnogo želja, — to je tistih želja, ki so jih komunisti pred drugo svetovno vojno tako želeli. Spominov na revolucionarna leta, ki sem jih preživel med jeseniškimi komunisti in pa spominov na ilegalno delo med drugo svetovno vojno, ne bom nikoli pozabil. Prepričan sem, da jih ne bodo pozabili tudi ostali tovariši, ki so poznali predvojno delo Partije na Jesenicah in v okolici pred drugo svetovno vojno. Spominov je veliko, in morda ne bo odveč, če bi jih vsaj nekoliko zbrali in povezali v zaokroženo celoto. Takih spominov bi predvojni komunisti in tovariši, ki so aktivno sodelovali pri ilegalnem delu v času NOB na Jesenicah, lahko napisali za debelo knjigo, poznejši rodovi pa bi z veseljem prebirali in se učili ob bogatih izkušnjah revolucionarnega dela. «

Pogovori o šolstvu in vzgoji

Naše šolstvo doživlja že nekaj let občutne vsebinske spremembe. Ker bralce šolska vprašanja nedvomno zanimajo, saj od tega, kako poteka šolsko leto, v mnogočem zavisi prosperiteta njihovih otrok, se je Uredništvo odločilo posredovati bralcem nekatere podatke in misli izpod peresa Franceta Žvana, upravitelja Osnovne šole »Tone Čufar« na Jesenicah.

V prvih štirih razredih osnovne šole bo razredni pouk ostal, tečejo pa že obsežne organizacijske priprave za uvedbo takšnega pouka tudi v 5. razredu osnovne šole (bivše prve gimnazije). Uvedbo razrednega pouka v peti razred nam narekujejo razvojni, psihološki in šolsko-reformni razlogi.

V ilustracijo o potrebnosti razrednega pouka na tej stopnji navajam trditev znanega pedagoga dr. Ive Šegulove, ki pravi, da pomeni zahtevati v petem razredu od enajstletnega otroka, da se bo vsako učno uro prilagodil novemu predmetu in novemu vzgojitelju, prav toliko, kot zahtevati od odraslega človeka, naj bere vsakih 45 minut nov roman in naj po urniku menjava v določenem zaporedju vsak dan devet romanov, dokler jih ne bo prebral. Jeseni bo na vseh slovenskih šolah izvršen več ali manj uspešen premik od sedanjega predmetnega k razrednemu pouku v petem razredu. V skladu z zahtevami in duhom šolske reforme smo delni premik k razrednemu pouku v petem razredu na naši šoli izvedli že lani in bili zato v posmeh Pepetu Goflji.

Trdil je, da je tak pouk pisan »kot naša kokodajsa« in pristavil »šolska reforma pa taka«. Po Pepetu Goflji bo jeseni pouk v petih razredih vseh slovenskih osnovnih šol pisan kot »naša kokodajsa«. Pisanje Pepeta Goflje kaže grobo nerazumevanje načel, vsebine in duha šolsko-reformnih prizadevanj.

Pouk v šestem, sedmem in osmem razredu obvezne šole bo ostal predmeten kakor je bil doslej.

BESEDA O UČNIH NAČRTIH

Vzgojiteljem pomeni učni načrt osnovno orientacijo za njihovo delo, obveznost, kakšno snov morajo predelati in jim včasih narekuje tudi učne metode. Učni načrti so se po vojni pogosto menjavali in v njih je bilo po sedanjih ugotovitvah nakopičene preveč učne snovi, zato uvajamo postopoma nove učne načrte. Najprej smo jih uveljavili v prvih treh razredih, letos je začel delati po novem učnem načrtu četrti razred, prihodnje leto pa bo stopil v veljavo učni načrt za peti razred. Učni načrti, ki jih osnovne šole dobivajo sedaj, niso dokončni in bodo doživljali še določene spremembe. Vsak učni načrt, ki ga bo-

mo odslej uvedli v obvezno šolo, bodo predhodno eno leto preizkušale eksperimentalne šole. Zato so učni načrti sedaj mnogo globlje proučeni, praktično preizkušeni in življenjsko aktualni, kot so bili kdajkoli prej. Je pa le res, da črke učnega načrta ožive samo v rokah dobrega vzgojitelja, ki zna v načrtu izražene zahteve pretvoriti v življenjsko potrebno znanje. Tudi najboljše učni načrt ne more sam zagotoviti dobrih učno-vzgojnih rezultatov.

Pred reformo (in v precejšnji meri tudi še v sedanjem prehodnem obdobju) so bile naloge posameznih šol dokaj specifične. Osnovna šola je imela nalogo pripravljati učence za nižjo gimnazijo. V tej naj bi se pripravili za vstop v višjo gimnazijo, na višji gimnaziji pa za prehod na univerzo. Nobena šola ni bila zaključena, pač pa je bila v sistemu samo člen. Nobene šole nismo imeli, ki bi pripravljala tisti veliki odstotek naših otrok, ki niso in tudi v bodoče ne bodo študirali na visokih šolah, za neposreden vstop v življenje. Zato naj bi bila nova osnovna šola notranje zaključena organska celota, ki bo pripravljala mladega človeka za neposreden vstop v življenje. Tistim, ki bodo nadaljevali šolanje na srednjih strokovnih šolah in v gimnaziji, pa bo nudila solidno osnovo za vpis na te šole. K orientaciji za takšno funkcijo bodo novim osnovnim šolam nedvomno mnogo pripomogli spremenjeni učni načrti, ki bodo v celoti izdelani v štirih letih. Ves ta čas pa bo seveda doživljala osnovna šola pomembne spremembe.

POUK IN VZGOJA

Naše šole so bile doslej učno vzgojne ustanove. V njih smo najprej učili in poleg učenja vzgajali. Ker so bili učni načrti zelo obsežni, smo največ učili, in pogosto samo učili, vzgajali smo pa, če je zato ostal primeren čas. Res je, da je že dobro organiziran pouk sam po sebi vzgojen. Toda to ni dovolj. Vzgoji je v reformirani šoli odmerjeno vidnejše mesto, saj jo postavljamo celo pred učenje in naše šole bodo postale predvsem vzgojne ustanove. Tega pa ne bo prav lahko doseči, ker je le res, da je mnogo lažje učiti kot vzgajati.

Kaj naj predvsem opravi obvezna šola na vzgojnem področju:

a) organizira naj takšne oblike dela, da se bodo v šoli oblikovali zavestni kolektivni učencev. Otrok naj v kolektivni zaživi in spozna, da le kot člen kolektiva lahko nekaj predstavlja;

b) šola naj da otroku dovolj predstav in znanja, na katerem bo lahko gradil osnove svojega naprednega svetovnega nazora;

c) v otrocih naj razvija delavnost, točnost, discipliniranost, kritičnost, doslednost, odločnost, tovarštvo in svojega dela in da to delo ne bo lahko.

O ENAKOVREDNOSTI VZGOJNIH PODROČIJ

Vzgojo delimo na pet področij. Govorimo o umski, fizični, delovni, moralni in estetski vzgoji. Doslej je imela najvidnejše mesto v naših šolah umska vzgoja, nekatera področja pa so bila občutno zapostavljena in celo zanemarjena. Veliki pastorki sta bili fizična in delovna vzgoja. V zadnjem času smo razvili nekatere svobodne aktivnosti učencev, ki so nekoliko prispevale k razvoju delovne vzgoje.

Kljub temu pa smo do posameznih področij še zelo krivični. Nič manj kot delovna je bila v obvezni šoli zanemarjena fizična vzgoja. V novi šolski stavbi bomo imeli šolske delavnice in vse ostale pogoje za razvoj delovne vzgoje in ne bo več ne razloga ne opravičila, da bi nadaljevali sedanje stanje. Na področju fizične vzgoje smo že letos napravili občuten korak naprej in smo si prizadevali, da bi jo čimprej enakovredno izenačili z ostalimi področji, kakor zahteva od nas zakon o šolstvu in smernice za izvajanje šolske reforme. In glej, tudi to ni bilo vseč Pepetu Goflji. Naše napore je skušal pred javnostjo zasmehovati. Na spodnji sliki si bralci lahko ogledajo enega izmed uspehov našega telovadnega učitelja, ki ga je Pepe Gofpedagoško in psihološko utemeljene lja zasmehoval in neodgovorno blatil.

O OCENJEVANJU

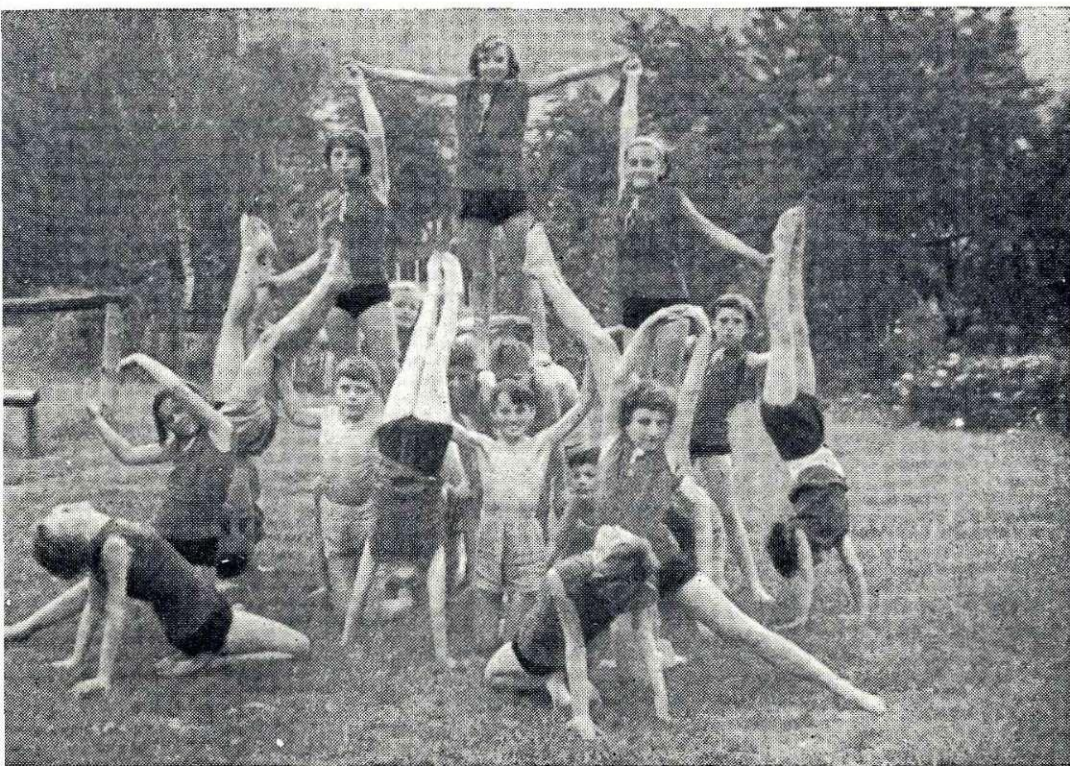
V šolah smo in bomo ocenjevali znanje učencev in dajali potrdila o uspehu ali neuspehu. Vzgojitelji pravijo, da bi bilo v šolah silno lepo delati, če bi ne bilo treba ocenjevati. Jaz se s tem mnenjem popolnoma strinjam. Za ocenjevanje prosvetni delavec danes nima dovolj znanstvenega sistema in ocenjuje po merilih, ki so včasih dokaj labilna in subjektivna. Labilnost in subjektivizem se čutita v nihanjih od šole do šole in celo v nihanjih od razreda do razreda na isti šoli. Včasih nastopajo nihanja celo med predavatelji istega predmeta v istem razredu.

Na naši šoli smo si v danih pogojih že ogromno prizadevali, da bi ocenjevanje čim bolj objektivizirali. Doslej smo sprejeli naslednja načela:

a) ocene naj bodo stimulativne, perspektivne in strogo pravične;

b) ocenjuje naj se javno, razredni kolektiv naj pri ocenjevanju sodeluje (čim bolje bo razvit, tem objektivneje bo lahko sodeloval);

c) ocenjuje naj se samo znanje, ne pa tudi pridnost, mirnost, marljivost ali lenoba, površnost in nemirnost.

Učenci osnovne šole
»Toneta Čufarja« pri telovadbi

Foto: Torkar

Za lepo vedenje so pohvale in nagrade, za slabo vedenje je kaznen, za znanje je pa ocena.

Ta sistem bomo zasledovali od prvega razreda naprej. Doseči želimo uravnovešenost med vsemi razredi, da se ne bo zahtevnost in težavnost stopnjevala hitreje kot telesni in duševni razvoj otrok. Tako ne bo primerov, da je v petem razredu (bivši prvi gimnaziji) uspeh otroka, ki je izdelal prvi razred z odličnim uspehom, komaj še zadosten.

Zadnje čase se mnogo razpravlja o spremembah načinov in sredstev ocenjevanja. Namesto numeričnega načina, ki je pri nas sedaj v rabi, predlagajo nekateri točkovnega ali testov-

nega. Morda bi bilo zelo prav, če bi dobili za vse razrede obvezne šole teste znanja, ki bi bili uporabljivi za preverjanje znanja učencev.

V našem zavodu lani ni izdelalo 8,9 odstotka učencev. Od 495 učencev, kolikor jih je bilo lani v zavodu, jih ni izdelalo 41. Konec šolskega leta 1958/59 pa je izdelalo 89,31 % otrok. Razreda ni izdelalo 10,35 % ali 1,46 % več kot lani. Ker pa ima 21 učencev pravico do popravnega izpita, bo v primeru, da ga vsi uspešno opravijo (kar je zelo verjetno), ponavljalo razred le 6,85 % učencev ali 2,04 % manj kot lani. Zavedam se, da % ne registrirajo dejanskega stanja. Vem tudi, da so si v preteklosti nekatere šole ustvarile svoj re-

nome z veliko rigoroznostjo. V šolah imamo večkrat težave, ko skušajo redki posamezniki na različne načine vplivati na ocene svojih otrok. Vemo tudi, da je oceno zelo lahko podariti in da s tem praktično nikomur ne napravimo niti najmanjše usluge. Mislim, da lahko z gotovostjo zapišem, da bi bila večina prosvetnih delavcev presrečna, če bi bilo mogoče pisati samo najboljše ocene. In vendar vsako leto zaostaja kar precejšnje število otrok. Na naši šoli vztrajno iščemo vzroke neuspehov. Tile najpogostejši vzroki slabim uspehom se nam zde najpomembnejši:

- 16 otrok je močno slabovidnih;
- 19 otrok ima močne govorne motnje;
- 6 otrok ima težje živčne motnje (epilepsija);
- 26 otrok je duševno zaostalih;
- 42 otrok je očitno močno vzgojno zanemarjenih.

(Dalje)

Naši delegati na
IV. kongresu ZKS

Peter Žbontar

Bil sem delegat na IV. kongresu ZKS

Ljubljana nas je sprejela v slavnostni obliki. Železniška postaja je bila polna zastav in cvetja. Velika dobrodošlica, napisana in namenjena delegatom IV. kongresa, je na vidnem mestu pozdravljala delegate in goste. Iz vseh krajev Slovenije, so bili poklicani delegati ZK, da prisostvujejo poteku kongresa. Skupine delegatov so se prisrčno pozdravljale, saj so se ponovno srečali stari prijatelji, katere vežejo poznanstvo in spomini na partizansko borbo, na mladinske delovne brigade, politične akcije in

sestanke. Snidenj in srečanj je bilo toliko, da je človeka prevzela misel, da se po dolgih letih ponovno sreča družina. Zopet so se obujali spomini iz težkih dni okupacije na borbo in partizanske dogodke. Polni vtisov smo se pričeli zbirati pred Unionom, kjer se je dne 23. junija ob 10. uri pričel kongres Zveze komunistov Slovenije.

Velika Unionska dvorana je bila slavnostno okrašena. Velika parola »Proletarci vseh dežel — združite se«, je okrašeni dvorani dajala svečan poudarek revolucionarnosti in internacionalizma. Preko 800 delegatov je z aplavzom pozdravilo prihod sekretarja ZKS Mihe Marinka in organizacijskega sekretarja ZKJ Aleksandra Rankoviča, kakor ostale goste, ki so prisostvovali kongresu.

Višek navdušenja je prevzel kongresno dvorano, ko je sekretar ZKS Miha Marinko otvoril kongres. Delegati so skandirali Titu in Partiji. Kongres je v imenu CK KPJ pozdravil organizacijski sekretar CK KPJ tov. Aleksander Rankovič.

Material referata in koreferatov je bil objavljen v dnevnem časopisju in smatram, da so bralci poznani s tematiko in načetimi problemi v ZKS.

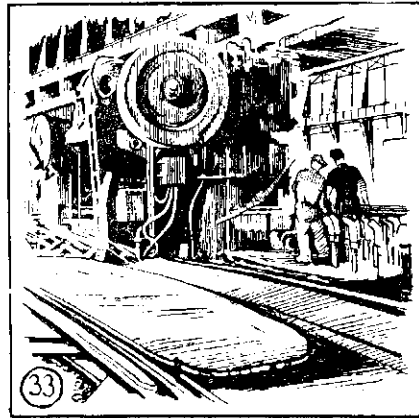
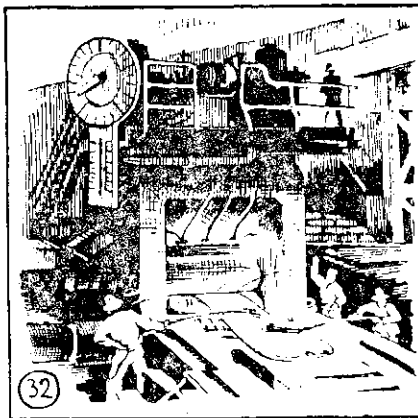
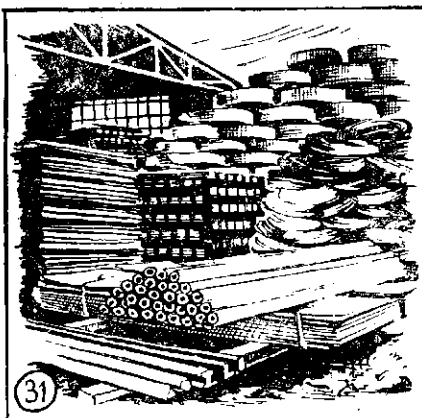
Vendar bi poudaril značilnosti, katere so posebno važne za organizacijo in Partijsko delo in bodoči razvoj socialistične skupnosti v cilju jačanja socialističnih produktivnih odnosov.

Kongres ZKS je ugotovil, da so komunisti in organizacije v preteklem obdobju uspešno izvajali splošno linijo ZKS in ustvarjalno uporabljali pro-

PIŠE

Ing. Avgust Karba

POVEST O

Dovolj je posega v zgodovino železarnstva in treba se je vrniti nazaj k odlitim blokom, ki so bili prepeljani iz jeklarne v valjarno. Z ozirom na to, kakšne proizvode hočemo izvaljati (pločevina, profili, cevi, žica), se delijo valjarne na več vrst. Vendar je predvsem važno to, da se brame običajno takoj zvaljajo v pločevino, ingoti pa se lahko zvaljajo v vmesni proizvod, ki se nato valja še naprej.

Poglejmo najprej, kaj se godi z brami! Že sama oblika teh blokov, ki je pravokotna, pove, da se iz njih valja pločevina. To valjanje se izvaja na ta način, da se brama potiska zdaj z ene, zdaj z druge strani skozi dva velika valja, ki jo vedno bolj stiskata in istovremeno izpreminjata njeno debelino v dolžino in širino. Oba valja tičita v posebnem ogrodju in s pomočjo posebnega pogona ju moremo vrteti.

Proizvod, ki nastane po valjanju brame, je pločevina različnih dimenzij. Vendar ta izvaljana pločevina ni takoj uporabna, ker njeni robovi niso ravni in tudi dolžina ter širina še ne ustrezata popolnoma. Zato je treba takšno pločevino na vseh štirih straneh obrezati tako, da dobi pravilne dimenzije in ravne robove. To rezanje se izvede na posebnem stroju, ki se imenuje enostavno tudi škarje za rezanje pločevine.

gram ZKS v prizadevanjih za socialistično graditev v Sloveniji. Doseženi so bili pomembni uspehi, tako pri ekonomskem napredku dežele, kakor pri graditvi socialističnih ekonomskih odnosov.

Napor za čim hitrejši razvoj produkcijskih sil v obdobju od 1954 do 1959 je omogočil pomembne spremembe in izgraditve gospodarske politike. Doseženi uspehi pri pospešeni izgradnji faze za industrijski razvoj dežele, jasna usmerjenost k utrjevanju in širjenju socialističnih pozicij v našem gospodarstvu in družbenem življenju, razvoj socialističnih družbenih odnosov so omogočili ZKS preusmeritev gospodarskih naporov k skladnejšemu razvoju vseh panog gospodarstva in sproščanje znatnejšega dela narodnega dohodka, s katerim razpolagajo napredni proizvajalci in samoupravni organi. Ta preusmeritev je bila izredno važna, tako za nadaljnji razvoj produkcijskih sil samih, ker jih je enostranska usmerjenost že začela zavirati. — Ustvarjanje močne materialne baze je delavskemu in družbenemu samoupravljanju omogočilo hitrejšo napredovanje v skladu z glavnimi družbeno-ekonomskimi perspektivami razvoja socializma. V boju za preraščanje oblasti v imenu ljudstva v oblast ljudi samih, predstavlja to povečani politični napor komunistov, zahteva večjo aktivnost na vseh področjih družbenega življenja in državljane močno spodbuja k aktivnosti-povezanosti med njihovimi napori na delavnem mestu, njihovem življenjskem standardu in obsegu njihovega odločanja v samo-

upravnih organih. Iz tega izvira tudi večja zainteresiranost za dvig produktivnosti, za strokovno in družbeno izobrazbo in sodelovanje v družbenem življenju.

Označeni uspehi so rezultat, da je ZK pravilno uveljavljala vodilno vlogo v družbenem in političnem življenju. Usmerjajoč družbeno politično in gospodarske možnosti v skladu možnosti z jasnimi socialističnimi načeli, uporabljajoč pri tem ustvarjalno teorijo marksizma-leninizma, daje zvezi komunistov potrdilo pravilnosti teh koncepcij in načel. S takšnim delom se je zveza komunistov idejno in organizacijsko krepila.

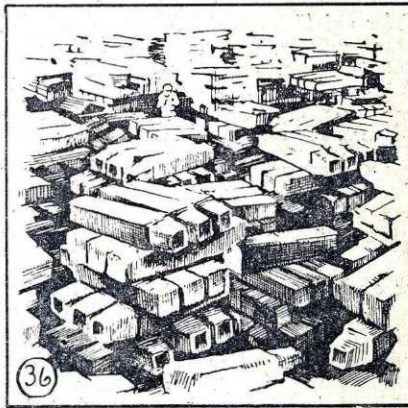
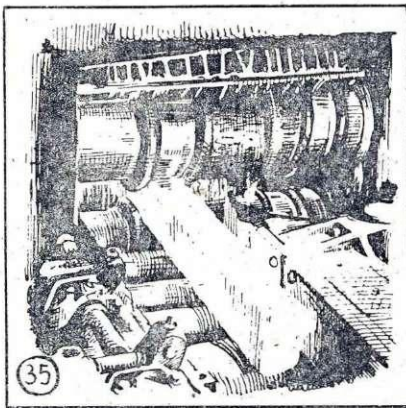
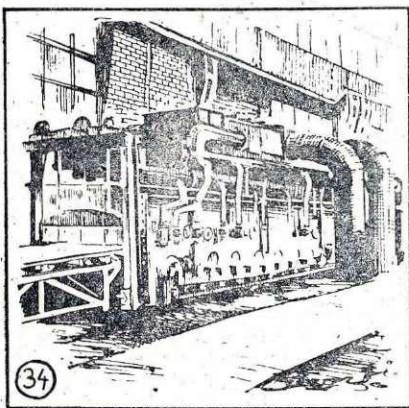
To je del misli izrečenih v referatih, in v razpravah po komisijah, s katerimi je posloval kongres. Vsekakor celoten material potrjuje, da je bil kongres ZKS zelo delaven. Sprejeta resolucija ZKS zbira vsa ta napotila, ki bodo služila v bodočem delu ZK.

Še nekaj misli za zaključek:

Velika manifestacija — potek kongresa in vzdušje pusti v človeku nepozabne vtise in spomine veličine in moči organizacije ZK. Enotnost poteka kongresa samo še potrjuje moč in sposobnost organizacije. Za delegate je to predstavljalo edinstveno priliko manifestirati in sodelovati v poteku kongresa, ki v svojih načelih zavzema takšne revolucionarne težnje in izvedbe, kakor to dela Partija komunistov Jugoslavije.

ŽELEZU

RIŠE
Jaka Torkar

Ko je pločevina obrezana, se pregleda površina, če nima napak, in se preizkusi v laboratoriju, če njene lastnosti ustrezajo predpisom in potem se običajno lahko odpremi naročniku. Pločevina boljše vrste pa se mora včasih še toplotno obdelati, kar se izvaja v posebnih pečeh, kurjenih s plinom. To se izvede na ta način, da se pločevino ogreje na določeno temperaturo in počasi ali hitreje ohlajuje.

Ingoti se predelujejo na podoben način kot brame z valjanjem, vendar so proizvodi te predelave lahko različni. Tudi te bloke valjajo s pomočjo valjev, ki pa niso ravni kot za brame, temveč imajo posebne vdolbine, ki se imenujejo kalibri in ustrezajo obliki profila, katerega želimo izvaljati. Važno je tudi to, da se ingot med valjanjem obrača, medtem ko se brame valjajo samo v eni smeri.

Proizvod valjanja ingotov je lahko dvojen: gotov izdelek, ki se odpremi naročniku in vmesni proizvod, ki se v železarni še nadalje predeluje. V splošnem se gotovi izdelki valjajo iz ingotov manj kot vmesni proizvodi in še to takrat, kadar so ingoti lažji in ne tehtajo veliko več kot eno tona. Če se predelujejo veliki ingoti, težki nekaj ton, jih običajno valjajo v vmesne proizvode.

Na Jesenicah bomo zgradili NOV DELAVSKI DOM

Že vsa leta po vojni ugotavljamo pomanjkanje ustreznih prostorov za razvijanje družbene politične dejavnosti na Jesenicah. Proletarske Jesenice, kjer dela 10.500 delavcev in uslužbencev, od tega 7000 v Železarni, nimajo niti danes po 14. letih povojnega razdobja svojega Delavskega doma. V tem oziru smo od ostalih industrijskih centrov v Sloveniji res ostali na repu. Na Jesenicah potrebujemo Delavski dom, ki bi z vsemi svojimi prostori omogočil boljše delovanje vsem družbenim, političnim organizacijam, predvsem pa delavskemu prosvetnemu društvu »Svoboda« z vsemi sekcijami. Dosedanji Delavski dom (pri »Jelenu«) s svojimi skromnimi prostori še zdaleč več ne odgovarja današnjim zahtevam. Edina dvorana, ki jo imamo na razpolago, služi vsem mogočim organizacijam, društvom, delavskemu svetu Železarne Jesenice, občinskemu ljudskemu odboru Jesenice itd. Ni čuda, da nastajajo pogosto prepiri, ko se tudi trije forumi naenkrat pogajajo, komu bo na uporabo dvorana v istem dnevu. Izvršni odbor sindikalne podružnice Železarne Jesenice je zaradi tega že v lanskem letu resno pristopil k reševanju tega problema. — Na eni njegovih sej je bil ustanovljen iniciativni odbor za gradnjo Delavskega doma. Glavni direktor Železarne Jesenice ing. Hafner je prevzel vodstvo tega odbora; ostali člani tega odbora so: Stanko Ravnik, direktor računovodstva, Jože Varl, predsednik DPD »Svoboda«, Lojze Božič, asistent v martinarni in France Leben, predsednik OSS Jesenice. S tem je izvršni odbor sindikalne podružnice Železarne postavil telo, ki mu je dana naloga, da pripravi program gradnje Delavskega doma. Iniciativni odbor je imel skupno s tajništvom DPD Svoboda svoj prvi sestanek, na katerem se je končno oblikoval idejni program glede kapacitete in lokacije bodočega doma. Iniciativni odbor je zaenkrat predložil glede izdelave idejnega projekta naslednje zahteve, kakšne prostore naj bi imel bodoči dom. Bralcem »Železarja« pa v tem sestavku posredujemo predloženi program za izdelavo načrtov Delavskega doma.

1. Kinodvorana s 600 sedeži. Ta dvorana bi morala imeti oder za uprizorjanje tudi večjih umetniških del, kot n. pr.: nastop filharmonije, večjih pevskih zborov ob raznih svečanostih.

2. Koncertna dvorana naj bi imela okoli 300 sedežev. Oder naj bi bil tako prirejen, da bi služil tudi za kombinirane programe, kot n. pr.: dramski, pevski, folklorni in ostale kulturno-umetniške prireditve.

3. Družabna ali plesna dvorana naj bi imela od 250 do 300 sedežev, ob mizah. Ta dvorana bi morala imeti še manjše stranske prostore — variete oder itd.

4. Prostor za knjižnico s kapaciteto do 100.000 knjig. S tem bi se dosedanja knjižnica v gledališču »Toneta Čufarja« preselila v nove prostore.

5. Čitalnica ob knjižnici s kapaciteto 50 oseb ob mizah.

6. Za razna predavanja potrebujemo eno predavalnico za okoli 80 oseb.

7. Dve učilnici s kapaciteto po 25 oseb v eni učilnici. Ti učilnici bi predvsem služili za razna strokovna predavanja za izvenšolsko in pošolsko izobrazbo oseb, kot n. pr.: pridobivanje strokovnih kvalifikacij za dopolnilno izobrazbo vodilnih oseb in ostalih interesentov, ki bi s takšno izobrazbo pridobivali nadaljnje potrebno znanje.

8. 4 klubski prostori in to: en prostor za 15 oseb, dva prostora za 25 oseb in en prostor za 40 oseb. Kapaciteta teh prostorov je mišljena s sedeži ob mizah. Prostori bi morali biti funkcionalno povezani, pregrajeni s steklenimi stenami ali premičnimi stenami.

9. Ena glasbena soba za godbo na pihala in za orkester s kapaciteto 70 oseb. Ta soba bi služila za vežbanje omenjenih godb.

10. Ena glasbena soba za pevski zbor, kapaciteta do 100 oseb.

11. Ena lutkovna dvorana za marionetne in ročne lutke, kapaciteta za okrog 120 oseb.

S temi učnimi prostori bi omogočili uspešno delovanje sekcije DPD Svoboda, ki danes nimajo ustreznih prostorov, kot n. pr. pevski zbor. Nadalje je v tem programu predviden tudi bife, ki bi moral biti funkcionalno povezan s klubskimi prostori, čitalnico oziroma dvoranama.

Za uradne prostore, kot n. pr. za tovarniški komite ZKJ, za izvršni odbor sindikalne podružnice Železarne Jesenice, za DPD Svoboda in za uradne prostore Delavskega doma, je predvideno 6 krat 2 metra prostora. V Delavskem domu bodo morali obstojati še potrebni prostori za garderobe, za sanitarije in 2 družinski stanovanji za upravnika doma in hišnika.

Iniciativni odbor je torej v svojem programu predvidel, kot je razvidno, vse tiste potrebne prostore, ki nam jih do sedaj primanjkuje. Seveda te potrebe niso preveč skromne, toda potreba po njih je nujna. Industrijske Jesenice so se v povojnem obdobju toliko razvile, da že celokupna družbeno-politična kulturna dejavnost terja take prostore. Z druge strani pa se dom ne gradi samo za nekaj let, temveč za precej daljše obdobje. Zatorej moramo še danes misliti v perspektivi na nadaljnji razvoj splošne dejavnosti in dviga kulturne ravni jeseniškega proletariata.

Direktor Železarne Jesenice ing. Matevž Hafner se je glede tega programa že povezal s Slovenijo-projektom v Ljubljani. Predvidevamo, da bi mogli biti projekti izdelani za ogled že letos, medtem pa, kolikor bi ostali na tem programu, bi projekti za gradnjo bili gotovi drugo leto na jesen. Za enkrat, dokler niso projekti gotovi, ne moremo točno predvidevati, koliko bi gradnja doma stala. Čeravno bi gradnja zahtevala več sredstev, bi bilo vseeno v vsakem pogledu opravičljivo za Jesenice, kot najmočnejši industrijski center v Sloveniji.

Na še nekaj o lokaciji bodočega delavskega doma. Iniciativni odbor misli, da bi ta delavski dom bil središče kulturno-prosvetno-političnega dela na Jesenicah. Zatorej bi moral stati nekje v sredini, enako oddaljen od Javornika in novega naselja na Plavžu. Seveda pa z gradnjo delavskega doma ne bi bilo popolnoma rešeno isto vprašanje za Javornik in Plavž. Iniciativni odbor misli, da bo v nadaljnjih letih treba preiti na gradnjo manjših kulturnih objektov za center Javornik—Koroška Bela in Plavž.

Za enkrat je lokacija bodočega delavskega doma predvidena za sedanjim delavskim domom, oziroma kinodvorano, ki bi bila perspektivno odstranjena. Vendar pa se iz dosedanje diskusije ne ogrevamo vsi za to lokacijo. Na vsak način naj bi stal nekje v neposredni bližini Železarne, kjer bo več ali manj tudi funkcionalno povezan z Železarno. — Lokacija za sedanjim delavskim domom je morda neprimerna zaradi prahu, dima in saj, z druge strani pa zahteva odstranitev dosedanjega delavskega doma in kina »Radio«. To pa sta dve poslopji, ki predstavljata že precejšnjo osnovno vrednost. Gradnja delavskega doma ne bi mogla biti tako hitro gotova. Postavlja se vprašanje, kje bi se med tem časom sestajali, ko bi morali hkrati podirati in graditi.

Mnogo je zagovornikov, da bi se delavski dom gradil na prostoru med fizikurnim domom in osnovno šolo, to je na prostoru, ki ga objemata Titova in Obrtniška ulica.

Gradnja na tem prostoru bi zahtevala rušitev samo dveh stanovanjskih zgradb (bivša Žubova vila in Gostinčarjeva hiša). Na vsak način bi bilo to mnogo ceneje. Razen tega bi se delavski dom pomaknil bolj s področja prahu in dima v center mesta. S tem bi imeli na ozkem področju skupaj najvažnejše jeseniške objekte, kot n. pr. TVD »Partizan«, gledališče »Tone Čufar«, novo osemletko in bodoči komunalni servis, ki se bo preselil v bivšo meščansko šolo. Ta lokacija bi mnogo bolje odgovarjala. Dosedanji delavski dom in kino Radio bi lahko ostala in služila za druge potrebe, kot n. pr. za stanovanja, kino Radio pa bi se dal odlično uporabiti z manjšo predelavo za uradne prostore Železarne Jesenice.

S tem člankom želimo seznaniti naše člane kolektiva, ter jih za to akcijo zainteresirati.

Pričakujemo pomoč od celotnega kolektiva Železarne in od vseh ostalih občanov Jesenic in forumov, za čimprejšnjo dograditev Delavskega doma.

Prof. Vlado Rotar:

Velik uspeh

folklorne skupine DPD „Svoboda“
Jesenice na gostovanju v Avstriji

Star pregovor pravi, da se vsakomur enkrat sreča nasmehne, ali z drugimi besedami povedano: delaj in zaslužil boš. Pri tem ne gre vedno le za zaslužek v obliki denarja, temveč gre tudi za zaslužek v obliki notranjega moralno-estetskega zadovoljstva. Prav to marsikomu od nas veliko pomeni.

Folklorna skupina jeseniške »Svobode« spada po svoji delavnosti in doseženih uspehih med prve tovrstne amaterske skupine naše ožje in po vsej verjetnosti tudi naše širše domovine. Temu se ne bodo čudili tisti, ki poznajo veliko prizadevnost članov folklorne skupine pri vežbanju posameznih plesov. V znoju in z velikim fizičnim naporom potekajo priprave za sleherni nastop pred domačo in inozemsko publiko, ki prihaja v naše letovišča kraje, kjer sekcija prireja svoje nastope (Bled, Bovec). Številni nastopi v jeseniški občini, v Kranju, na Golniku, v Trbovljah, Celju, Mariboru, Novi Gorici, Crikvenici, Opatiji in drugje pričajo, da je za tako delo potrebna neizmerna ljubezen in požrtvovalnost. Če pa se spomnim še na lanske nastope med graditelji avtne ceste Ljubljana—Zagreb na Dolenjskem, kjer je bilo v dveh dneh 6 nastopov, potem je moja trditev prepričljivo potrjena.

Nastopi pred inozemci so še posebej polni odobravanja. Francozi in Avstrijci so našo folklorno skupino povabili, naj bi gostovala v njihovih deželah. V lanskem letu je bilo že vse pripravljeno za gostovanje v Franciji, toda prišlo je do zastoja zaradi potnih dovoljenj. Kje tiči krivda za to, se ne ve točno. Gostovanje v Franciji je bilo preloženo na prihodnjo, to je letošnjo jesen, prav tako pa je v načrtu še gostovanje po Nizozemski. Do gostovanja pa je prišlo v sosednji Avstriji.

Pred kratkim je prišlo vabilo iz Weitza, v katerem je rečeno, da si tamkajšnje društvo želi medsebojnih gostovanj. Do poznanstva je prišlo po zaslugi naših hokejistov, ki že dalj časa vzdržujejo prijateljske stike s tem industrijskim mestom.

Spet so se pričele priprave, vaje so bile znova na dnevnem redu in ko je bilo treba odpotovati — spet ovire pri potnem dovoljenju. Nisem se čudil, če je med člani folklorne skupine pričela zaradi tega volja do dela malce upadati. Toda novi predsednik sekcije tov. Slavan Berlik in požrtvovalni pianist folklorne skupine tov. Lojze Savinšek — se nista dala ugnati. Prvi po organizacijski, drugi po delovni plati. Uredila sta vse potrebno in tri tedne zatem, t. j. 9. julija, nas je sodobni avtobus podjetja »SAP-TURIST« iz Ljubljane le odpeljal z Jesenic mimo Kranja, Ljubljane, Domžal, Celja do Maribora. Imeli smo lepo in sončno vreme in vrček piva na postanku v Mariboru je našo žejo prijetno pogasil.

Na meji pri Šentilju so bile carinske obveznosti hitro opravljene, tako na naši, kakor tudi na avstrijski strani. Tu je zabavni kvintet pod vodstvom tov. Zelenjaka v slovo domačim in v pozdrav sosedom

1. avgusta
so odprli
slikarsko razstavo
Dolika na Jesenicah

Foto: Torkar

Okvirni program Čufarjevega gledališča na Jesenicah

Gledališki svet pri Čufarjevem gledališču na Jesenicah je na svoji zadnji seji potrdil okvirni program za gledališko sezono 1959 do 1960. Da bi bili ljubitelji gledališča pravočasno seznanjeni z odrskimi deli, smo se odločili, da v letošnji jubilejni številki revije »Železar« objavimo okvirni program Čufarjevega gledališča na Jesenicah. Izmed spodaj navedenih odrskih del pride v poštev 8 del, ki bodo igrana v prihodnji sezoni.

Okvirni program je sestavljen tako-le:

SLOVENSKA ODRSKA DELA

1. Ivan Tavčar: Visoška kronika — dram.
2. Remec Alojz: Magda — social. drama.
3. Ferdo Kozak: Punčka — drama.
4. F. S. Finžgar: Divji lovec, ljudska igra.

JUGOSLOVANSKA ODRSKA DELA:

1. Marin Držić: Tripče de Utočce — kom.
2. Branislav Nušić: Navaden človek — komedija.

KLASIKA:

1. Shakespeare: Sen kresne noči — komedija.
2. Schiller: »Marija Stuart« — drama (ob 200-letnici rojstva Schillerja).

TUJA MODERNA DELA:

1. Dostojevski: Zločin in kazen — psihološka drama.
2. Machiavelli: Mandragola — komedija.
3. García Lorca: Don Bernardo Albe — drama.
4. Pièrre Barillet: Pero — komedija.
5. Friderik Knott: Kliči M za umor, detektivska psihološka igra.
6. John Steinbeck: Ljudje brez zemlje — drama.
7. Gou-d'Useau: Globoko so korenine.
8. Škvarkin: Tuje dete — komedija.
9. Lahola: Madeži na soncu — drama.

MLADINSKO GLEDALIŠČE

1. Leonhard Frank: Jezusovi apostoli — mladinska psihološka drama.
2. Marija Holkova: Pepelka — pravljica igra.
3. Charles Dickens: Oliwer Twist —

Cenjeno občinstvo še posebej opozarjamo na začetek dela mladinske gledališke skupine. Za začetek pripravlja ta skupina Frankove »Jezusove apostole«. Poleg tega gledališki svet in uprava gledališča Toneta Čufarja prosita vse abonente, ki še niso poravnali svojih obveznosti do gledališča, naj to store čimprej!

urezal nekaj poskočnih gorenjskih »viž«, pevci pa so zapeli pesem »Če zapojemo veselo«.

Gostitelji iz Weitza so nas počakali že v Gradcu ter nas pristrčno pozdravili. Na poti skozi lepo in prometno mesto Graz proti Weitzu smo se ustavili še v Glazdofu — v mestecu, kjer smo imeli naslednjega dne tudi nastop. Tu so nas pozdravili s kratkim nagovorom in pivom, kakor je to navada pri Avstrijcih. V Weitzu smo si ogledali veliko tovarno električnih naprav (generatorjev, transformatorjev in akumulatorev). Tovarna je moderno grajena in opremljena, prostori v njej so svetli in veliki, izdelki te tovarne pa potujejo po vsem svetu. V tovarniški restavraciji so nam pripravili okusno serviran prigrizek in nas razporedili po prenočiščih. Večina teh je bila pri privatnikih, nekaj pa tudi v hotelih. Izredna gostoljubnost nekaterih privatnih gostiteljev je presegla vsa pričakovanja. Na razpogo so dali svoja najudobnejša ležišča in nudili obilno in prvovrstno pripravljeno hrano.

Svoj prvi nastop smo imeli že ob 20. uri zvečer. Velika, novo zgrajena kinodvorana ni bila čisto polna, ker mnogi prebivalci tega mesta niso vedeli za naš prihod. Le-ta je bil planiran že tri tedne prej. Takrat je bila dvorana razprodana do zadnjega kotička. Pred nastopom sta si naš predsednik in predsednik iz Weitza izmenjala pozdravne besede ter spominska darila, kvintet je zaigral poskočno polko in kaj hitro je bil vzpostavljen stik s publiko v dvorani. Sledili so gorenjski plesi, spremljani s prešernimi vriski plesalcev in zatem še pevski kvintet, ki je kljub nerazumevanju besedila do kraja navdušil poslušalce. Viharno ploskanje in celo skandiranje je nastopajočim vlivalo novega poguma.

Naslednjega dne, to je v soboto popoldne, smo se odpeljali na kopanje, zvečer pa v 12 km oddaljeni Glazdorf, kjer smo imeli drugo prireditev. Nekaj domačinov iz Weitza se je peljalo z nami z namenom, da si ogledajo naš nastop, ker so prejšnji večer zamudili priliko, drugi spet zato, da se ponovno razvedrijo ob našem programu. Dvorana je bila tokrat polno zasedena, publika pa nič manj navdušena, kakor prejšnji večer v Weitzu.

V ponedeljek zjutraj smo se poslovili od svojih gostiteljev. Drug drugemu smo bili kvaležni — mi njim za gostoljubnost, oni nam za dobro pripravljene nastope. Povabili smo jih, naj nam kmalu vrnejo obisk, nato pa smo se odpeljali proti Grazu. Od Graza dalje smo se peljali proti Celovcu in opazovali lepo pokrajino in posebej še Vrbsko jezero. Carinske formalnosti na Korenskem sedlu so bile opravljene brez sleherne nevšečnosti. Še enkrat so zadonele Avsenikove melodije in pesem »Če zapojemo veselo...« Utrujeni, toda kljub temu veseli in zadovoljni smo se vrnili domov na Jesenice.

Naj zaključim z nadaljevanjem uvoda. Prijeten je občutek zavesti, da smo po krajši prekinitvi kulturnih stikov z Avstrijo prav mi spet začeli vzpostavljati dobre odnose s sosedi. Prav tako je prijeten občutek, da smo razveselili naše gostitelje v Avstriji z nastopi in jim prikazali vsaj skromen delček naše kulture v pesmi in plesu.

Foto: Jaka Čop

Zdravko Pogačnik

Stanovanjska skupnost - družbena osnova za reševanje problemov socialne in komunalne politike

14. aprila 1959 — Zvezna ljudska skupščina je sprejela pet zakonov s stanovanjskega področja.

22. julija 1959 dobijo vsi ti zakoni veljavnost — med njimi zakon o stanovanjskih skupnostih.

Ti datumi se bodo uvrstili v zgodovino delavskega in družbenega upravljanja socialistične Jugoslavije.

Zakon o stanovanjskih skupnostih nam prinaša najvažnejšo obliko družbenega upravljanja v komunih. Gre torej za obliko, preko katere se uresničuje načelo neposrednega upravljanja in sodelovanja državljanov na področju socialne in komunalne politike občine, za napredek naselja in za stalno dviganje družbenega materialnega standarda. To je tudi glavni pomen in namen stanovanjskih skupnosti. Še vedno je nezadostno razumevanje vloge in mesta stanovanjske skupnosti v našem družbenem sistemu. Razumeti moramo, da je komuna preširoka za vsakodnevne potrebe in vsakodnevno iniciativo državljanov.

Po vseh teh definicijah se daje stanovanjski skupnosti v našem komunalnem sistemu mesto samoupravnega organizma, ki ima nalogo povezovati splošne napore komune pri urejanju komunalnih in socialnih vprašanj z neposrednimi interesi koristnikov in neposredno iniciativo državljanov določenega področja.

Naloge stanovanjske skupnosti:

Organizacija in pospeševanje komunalne, gospodarske, socialne, zdravstvene, vzgojne in druge de-

javnosti in službe, ki neposredno služijo družini, gospodinjstvu in delovnemu človeku v zadovoljevanju vsakodnevnih potreb.

Iz tega sledi podružabljenje gospodinjstva. Precejšen del opravil družin bo lahko prešel na družbo, katera jih bo lažje in ceneje opravljala preko svojih servisnih in uslužnostnih obratov. S tem prehajamo na način življenja v razširjeni družini, v medsebojni pomoči.

Ekonomski razvoj, zlasti še industrijski, kaže, da je to prenašanje funkcij družine na družbo zgodovinski proces, o čemer nam pričajo: šola, socialno zavarovanje, zdravstvena in socialna zaščita itd.

Socialna struktura pri nas se menja, žene so mnogo bolj zaposlene in jih je treba razbremeniti, predvsem dela, ki družbeno ni več rentabilno in predstavlja ogromno ekstenzivno trošenje delovne sile. Sleherni ženi je treba omogočiti, da se lahko aktivno vključi v družbeno življenje, da ne bo zaprta samo v krog svoje družine.

Organizirati je pomoč zaposleni ženi in družini pri vzreji in vzgoji otrok v raznih otroških ustanovah, kjer so otroci pod skrbnim varstvom, kjer se počasi privajajo na šolo. Stanovanjske skupnosti morajo posebno skrbeti za varstvo in vzgojo otrok in drugih oseb — bol-

niki, starčki — ki jim je pomoč družbe nujno potrebna. Sem spada tudi organizacija preskrbe, počitka, zabave itd.

Na splošno organizirajo in pospešujejo vse vrste dejavnosti, ki pomenijo pomoč gospodinjstvu. — Skrbijo pa tudi za napredek stanovanjskega gospodarstva in strokovno pomagajo hišnim svetom in državljanom pri upravljanju hiš in skladov, kot tudi pri vzdrževanju hiš.

Pri vseh teh besedah o pomoči in razbremenitvi družine, žene, gospodinjstva, pa o »podružabljenju družine« moramo vedeti:

- da gre le za podružabljenje del in opravil, ki se opravljajo v individualnem gospodinjstvu, ki žene obremenjujejo in predstavljajo družbeno nerentabilno trošenje delovne sile;
- da gre tu za ustanove, ki naj razbremenene in dopolnijo družino, nikakor pa ne zamenjajo, in
- da s tem samo jačamo in krepiamo družino, kot najintimnejši družbeni odnos.

Z vsem tem začnemo proces, da se socialna in komunalna vprašanja rešujejo na področju, kjer delovni ljudje živijo in kjer lahko sami neposredno sodelujejo tudi v upravljanju.

Kdo naj vzdržuje stanovanjske skupnosti?

Ker so organizirane oblike teh dejavnosti prvenstveno namenjene za zadovoljevanje vsakdanjih potreb prebivalcev določenega naselja, potem vemo, kje naj iščemo materialna sredstva za njihovo funkcioniranje. Velik del dejavnosti stanovanjske skupnosti obsega prav tisto dejavnost, ki jo sedaj plačuje človek iz svojega žepa v okviru svoje osebne potrošnje, to se pravi pri vzdrževanju stanova-

nja, pri skrbi za otroke, pri organiziranju prehrane itd. Te dejavnosti ne bo organiziral nekdo izven ljudi na določenem področju stanovanjske skupnosti in dal za to finančna in materialna sredstva.

V prvi fazi bodo vsekakor potrebne za ustanovitev in funkcioniranje stanovanjske skupnosti dotacije gospodarskih organizacij, občin in zavodov za soc. zavarovanje. Vendar pa bodo ti zneski pred-

stavljali le neko osnovo — bazo, okoli katere pa se bodo lažje zbirali prispevki državljanov samih in prispevki, ki jih na organiziran način državljanji zberejo. Način formiranja teh sredstev bo moral biti predviden s statuti stanovanjskih skupnosti, ki jih bodo državljanji potrdili na zboru volivcev. Poleg navedenih sredstev pa bodo dotekala še sredstva od najemnin in stanarin — po določenem odstotku.

Na Plavžu so odprli „Dom igre in dela Angelce Ocepke“

V zadnjih letih na terenu Plavž skoraj ni bilo Zbora volivcev ali množičnega sestanka, da ne bi volivci oziroma člani SZDL postavili zahteve za zgraditev novega Otroškega vrtca. Zakaj so volivci na Plavžu tako vztrajno zahtevali in želeli novo otroško ustanovo, je razumljivo, saj se v tem delu našega mesta največ gradi in na Plavž prihaja iz leta v leto več družin in z njimi tudi otroci.

Navadno smo ostali le pri ugotavljanju in sklepkih, letos pa se je obrnilo na bolje. Zadeva ni bila enostavna, toda šlo je pa le. Stanovanjska uprava je preselila stranke iz vile v Kurilniški ulici št. 2, občinski ljudski odbor pa je na prošnjo Stanovanjske skupnosti Plavž dodelil to stavbo v izkoriščanje.

Nastale so nove težave. Hišo je bilo treba urediti in opremiti, toda finančnih sredstev ni bilo. V akcijo sta stopila Občinski odbor SZDL in Društvo prijateljev mladine na Jesenicah. Odgovori na številne prošnje so bili pozitivni. Najprej so nam odgovorili z Okrajnega zavoda za socialno zavarovanje v Kranju in nam v ta namen odobrili 400.000 dinarjev, kmalu za tem smo prejeli obvestilo o finančni pomoči, ki nam jo je odobril Svet za prekrške pri OLO Kranj v znesku 250.000 dinarjev. Nekaj dni kasneje so se na vrtu pri vili v Kurilniški ulici zbrali jeseniški obrtniki in gradbeniki. Le-tam smo povedali naš namen in željo, svojo pomoč pa so nam obljubili tako pri delu, kakor tudi glede materiala. Prebivalci terena Plavž so s prostovoljnim delom

veliko pripomogli, da je omenjena vila iz dneva v dan spreminjala svoje lice. Prvi pogledi so bili dokaj žalostni (podiranje, kopanje itd.), nekateri so celo dvomili v uspeh, toda nekaj dni pred Občinskim praznikom pa so odpadli vsi morebitni dvomi, češ, da Dom igre in dela na Plavžu ne bo gotov v določenem roku.

V Domu igre in dela bo prostora za 80 otrok, medtem ko bo na vrtu še več prostora, tudi za tiste otroke, ki ne bodo stalno v vrtcu. Notranjost Doma igre in dela bo lepo urejena: 3 večje in 1 manjša igralnica za otroke, garderoba, delavnica za politehnično vzgojo, ki jo bo opremila organizacija Ljudske tehnike na Jesenicah, dalje kuhinja, kjer bodo lahko pripravili malice in kosila itd.

To bo kombinirana ustanova novega tipa, kjer se srečujejo otroci že v starosti 3 let s predšolskimi in šolskimi otroci in ne bo treba pošiljati otrok v več ustanov. Otroci si na ta način pomagajo drug drugemu, vzgojo otrok pa bomo poverili tudi laičnim vzgojiteljem, skušali pa jih bomo dopolnjevati s hospitacijami.

Novi Dom igre in dela na Plavžu se bo imenoval po tov. Angelci Ocepki, prvoborki za delavske pravice, ki je pred kratkim umrla v Ljubljani. Tako bomo na Jesenicah dobili novo otroško ustanovo, ki bo služila predšolskim in šolskim otrokom za razvedrilo in primerno vzgojo, v času, ko jim zaposleni starši ne morejo posvečati zadosti skrbi zaradi dela in podjetij in drugih ustanovah.

Lepo je v naši domovini biti mlad ...

Foto: Zdravko Kavčič

Foto: Jože Krčelj

Milan Budja

Nad 7000

športnikov - železarjev na športnih igrah

Sklep Delavskega sveta, da počastimo 90-letnico obstoja Železarne Jesenice predvsem s kulturnimi in športnimi prireditvami v vsem jubilejnem letu, je poživil delo v naših prosvetnih in športnih organizacijah. Tako so priredili v preteklih mesecih več nastopov v krajih, kjer prebivajo naši sodelavci, zvrstili so se koncerti godb na pihala, pevcev ter zabavnega orkestra, nekaj kvalitetnih kulturnih prireditev pa so dali na Jesenicah gostje iz Ljubljane, Raven in drugod.

S to odločitvijo Delavskega sveta pa so se krepko razmahnila že tradicionalna medobratna športna tekmovanja v našem kolektivu, katerim so letos dala še posebno pomembnost srečanja metalurških podjetij v raznih športnih panogah.

Po uspešno zaključenih zimsko športnih igrah metalurških podjetij z mednarodno udeležbo smo se lotili priprave medobratnih letnih športnih iger. Organizacijsko plat tekmovanja je prevzela športna komisija pri sindikalni podružnici Železarne, ki je sestavila poseben točkovni sistem za izbor najboljšega obrata v vseh športnih panogah in določila nagrade za prvih pet obratov v vseh panogah.

Najprej so se športniki iz naših obratov pomerili v odbojki. Nastopilo je vsega 21 ekip s 190 tekmovalci iz 16 obratov. Prvo mesto je zasedla požrtvovalna ekipa Javornika III pred tehnično dobrima ekipama MIŠ in Glavne pisarne.

Za kegljanje se je prijavilo 28 ekip iz 25 obratov. Po tritedenskem tekmovanju je zmagala ekipa obrata Transport, ki je podrla 1410 kegljev, pred ekipo Livarne s 1392 podrtimi keglji in ekipo Mehanične delavnice s 1382 podrtimi keglji.

V juniju in juliju pa je bilo tekmovanje za prvaka Železarne v nogometu. Prijavilo se je 24 ekip, ki so v ogorčenih borbah za zmago na osemnajstih tekmah, sicer z manj nogometnega znanja, vendar toliko več požrtvovalnosti, tekmovala za prvo mesto. Na finalnih tekmah dne 10. julija je v tekmi za 3 in 4. mesto porazila ekipa Prometa ekipo Hladne valjarne z rezultatom 2:1, v tekmi za 1. in 2. mesto pa ekipa Elektrodelavnice ekipo Mehanične delavnice s 3:0 v drugem podaljšku igre.

Na dvodnevem atletskem mitingu je sodelovalo 327 članov iz enajstih obratov. Prvo mesto, upoštevaje vse discipline, je zasedla Elektrodelavnica z 12.456 točkami po finskih tablicah, drugo Mehanična delavnica z 11.422 toč-

kami in tretje Javornik III z 10.928 doseženimi točkami. Med posamezniki se je odlikoval tovariš Janez Mlakar, ki je nastopil za obrat Transport in zasedel prvo mesto v teku na 100 m s časom 11,8, na 200 m (25,3), skok v daljino (5,99 m) in v troskoku (12,19 m). Igor Luznar iz Elektrodelavnice je dosegel prvo mesto v teku na 3000 metrov s časom 9:57,0, v teku na 800 metrov pa 3. mesto. Marjan Medja iz Mehanične delavnice je dosegel prvo mesto v teku na 400 metrov s časom 56,0, v teku na 800 metrov in v skoku v daljino 2. mesto.

Prva mesta v ostalih disciplinah so dosegli:

Hitra hoja na 5000 metrov Mirko Benedič iz Konstrukcijske delavnice (23:34,0); skok v višino Milan Mošič iz Glavne pisarne (1,69 m); kopje Mirko Čufar — OTK (42,40 m); krogla Mirko Čufar — OTK (10,90 m); disk Franc Bajt — glavna pisarna (31,19 m); bomba Boštjan Kavalar — Mehanična delavnica (59,64 m).

V štafeti 4 × 100 metrov je bila prva ekipa Elektrodelavnice (Luznar, Preželj, Trebušnik, Valentar) s časom 50,0.

V streljanju z malokalibrsko puško na 50 metrov je 24 obratov postavilo 107 ekip po 5 strelcev. Prvo mesto je zasedla MIŠ s 380 krogi, drugo Javornik I. s 350 krogi in tretje mesto Hladna valjarna s 349 krogi. Najboljše rezultate so dosegli Edi Dobravec — MIŠ (84 krogov), Metod Kalan — Javornik III. in Jože Otrin st. — Hladna valjarna (po 82 krogov).

Pri tekmovanju v namiznem tenisu je zmagala ekipa Elektrodelavnice, ki je v finalu porazila ekipo Livarne z rezultatom 5:3, treje mesto pa je zasedla ekipa OTK. Med posameznimi igralci je v splošni skupini dosegel prvo mesto Lojze Štrumbl iz obrata Javornik II., v skupini neaktivnih igralcev Jože Oblak in Glavne pisarne, v skupini starejših članov Zdravko Zupan, med mladinci Milan Bregant — oba Mehanična delavnica in med pionirji Vito Cih za obrat Plavž. — Na tekmovanju je nastopilo 255 igralcev.

Vse zmagovalne ekipe so prejele za osvojena prva mesta spominske pokale Železarne Jesenice z vgraviranimi posvetili. Na vseh tekmovanjih je sodelovalo preko 7000 članov našega kolektiva, prireditve pa si je ogledalo po naših ocenitvah okrog 18.000 prebivalcev Jesenic in okolice.

Na metalurške športne igre smo povabili športnike iz železarn Zenica, Sisak, Ravne in iz Cinkarne Celje. Dne 27. in 28. junija so se srečale ekipe železarn Zenica, Ravne

in Jesenice v namiznem tenisu, v katerem je ekipa Železarne Jesenice osvojila prvo mesto pred Ravnami. Pri posameznikih je bil uspešen Lojze Štrumbel pred Valentijem Cenetom in Pandevom iz Raven.

Dne 4. in 5. julija so se pomerili na Jesenicah športniki iz metalurških kolektivov v nogometu, odbojki in strelstvu. V nogometu sta odnesli prvo in drugo mesto ekipi Železarne Jesenice in Javornika, naslednja mesta na tem brzo-turnirju pa so zasedle ekipe železarn Zenica, Sisak, Ravne in Štore. V nedeljo, dne 5. julija je v popoldanskem prijateljskem srečanju izbrano moštvo Železarne Zenica in Sisak premagalo moštvo Jesenic po lepi in požrtvovalni igri z rezultatom 3:2.

Na odbojgarskem turnirju so nastopile moške ekipe železarn Zenica, Sisak, Ravne in Jesenice. Po izenačenih igri v finalu turnirja je zmagala ekipa Raven nad domačo ekipo z rezultatom 3:2, na tretje mesto pa sta se plasirali ekipi železarn Zenica in Sisak. V nedeljo popoldne sta se srečali ženski ekipi Železarne Ravne in Jesenice. Mlade jeseniške odbojkarice, ki po tehničnem znanju rutiniranim tovarišicam iz Raven niso bile dorasle, so v skoraj 2 uri trajajoči borbi nudile žilav odpor in naposled podlegle z rezultatom 2:3. Jeseniški strelci so tega dne imeli v gosteh strelce železarn Zenica, Ravne, Štore in Cinkarne Celje. Na turnirju so se pomerili v streljanju z vojaško puško na 300 metrov iz ležečega, klečečega ter stoječega položaja. Prvo mesto je zasedla ekipa Železarne Jesenice s 1775 krogi, drugi so bili strelci iz Štor s 1585 krogi, naslednji pa strelci Cinkarne Celje s 1188 krogi, Železarne Zenica s 1062 krogi in Železarne Ravne z 847 krogi. Najboljši posamezniki so bili tovariš Franc Trplan z 208 krogov in tovariš Tine Luznar z 200 krogov, oba iz Železarne Jesenice, med gosti pa tovariš Jože Homan iz Železarne Ravne s 199 krogov.

Den 11. julija je bil na Jesenicah odigran šahovski dvojboj med ekipama Cinkarne Celje in Železarne Jesenice. Domača ekipa je zmagala z rezultatom 6:4, v naslednjem dvokrožnem moštvenem brzoturnirju pa z visokim rezultatom 18:2.

Z atletskim mitingom dne 2. avgusta, na katerem so razen domačih nastopili še atleti Železarne Zenica in Rave, so bile letne metalurške igre zaključene. Vse zmagovalne ekipe so ob zaključku tekmovanja prejele spominske pokale z vgraviranimi posvetili ob 90-letnici Železarne Jesenice, gostje iz železarskih kolektivov pa še lepe slike naše tovarne in mesta. Poleg teh prireditev so jeseniška društva za telesno vzgojo priredila več uspešnih nastopov. TVD »Partizan« je priredil veličasten telovadni nastop z okrog 1600 nastopajočimi mladinci, mladinkami in pionirji. Košarkarski klub je priredil turnir šolske mladine, Aero-klub pa tekmovanje v modelarstvu in jadralstvu.

V tem okviru sta bili tudi dve mednarodni prireditvi. V soboto, dne 25. julija sta gostovali na Jesenicah moška in ženska košarkarska ekipa »P. S. Portuale« iz Trsta. Prvi večer so zmagali domači košarkarji, in sicer ženske s 47:22 moški pa tesno s 43:42 točk. Drugi dan so domačinke ponovno premagale gostje z 62:21 točk, moški pa so podlegli tehnično boljšim Tržačanom s 30:51 točk. V nedeljo, 2. avgusta je odigralo domače nogometno moštvo prijateljsko nogometno tekmo z nogometaši iz Weiza v Avstriji, kjer so spomladi gostovali za prvomajske praznike.

Letošnje športne igre so izredno razgibale naš kolektiv, dale lepe rezultate na športnem področju in pokazale veliko zainteresiranost za športno udejstvovanje med večino našega kolektiva. Za uspešno izvedbo iger in nemajhno organizacijsko delo zanje se imamo zahvaliti tovarišem, kateri so požrtvovalno in z dobro voljo reševali vse naloge. Sredstva pa, ki jih je kolektiv vložil za prireditve, so koristno porabljena za nabavo opreme nastopajočim ter za obnovo in dovršitev športnih igrišč.

Prepričani smo, da izražamo mišljenje in želje vseh, ki so letos na športnih gubah sodelovali, ali jih gledali, da je treba tudi v prihodnje nadaljevati s takim športnim udejstvovanjem in ga še razširiti. Enake želje so izrazili tudi gostje iz drugih železarn, z obljubo, da bodo radi povabili naše športnike na enake prireditve v svojih kolektivih.

Pepe Goflja ima besedo

Pa srečno vsem skupaj!

Ta čas sem kar v škripcih, kaj bi stlačil v svojo malho, ko vsi nabirajo novih moči v slani morski vodi tja od Biograda na moru do Opatije. Naj vam zaupam, da se tudi jaz pripravljam na vse mile viže na veliki srečni dogodek, ko bom lahko oponašal ribjo zalego v morju, pa čeprav bo moja brzina nekoliko manjša. Če bo sreča zdravje imela, potem bom v septembru (takrat so me namreč planirali) užival prijetne urice v našem kampu. Toda tam se ne bom predolgo mudil, ker se bojim, da me ne bi kaj picilo v tisti del telesa, kjer hrbet izgubi svoje pošteno ime.

Raglja pravi, da bo ostala kar doma. Z Jesenic se ne odpravi vse dotlej, dokler ne bo pričakala slavnostne otvoritve nove tržnice in upa, da to reč ne bodo opravili kar po francosko. V zadnji številki »Železarja« sem nekoliko oplazil tiste barake pred železniško postajo. Po je pomagalo. Pred dnevi so odstranili zadnjo od teh barak in bi bilo prav, da bi tistim, ki so za to poskrbeli, v radiu zavrteli ploščo po želji.

V tovarni se zadnje čase ni zgodilo nič posebnega. Oni dan, ko smo praznovali našo 90 letnico sem ves dan držal fige, zato, da bi bilo na večerni proslavi lepo vreme. Vremenarji me niso izdali in so me kar lepo ubogali, tako da smo »Tugomerja« le srečno odpravili.

Ni še dolgo od tega, ko sem se sprehajal po naših obratih. Mimogrede sem pogledal še v elektrodni oddenek. Kebrčki so me kaj hitro opazili in že je šlo od ust do ust »Pazite, Goflja gre, Goflja gre!« Moram priznati, da imamo smolo, ker so kebrčki v elektrodnem oddelku trdno prepričani, da sem bil zadnjič v kompaniji s Spico Nergačem, ko jih je nekoliko »pošlatal« v svojem dopisu. Tam so celo menili, da bi me morali obesiti »na gavage«. Toda upam, da bo ostalo le pri besedah in da smrtni obsodbe nad menoj še ne bodo izvršili. Svoj obisk v tem oddelku sem izkoristil tudi zato, da sem se jim ponudil, da bi me uvrstili na spisek tistih srečnih ljudi, ki gredo lahko sredi poletja na kolektivni dopust. Rekli so mi, da je kolektivni dopust posebna specialiteta, ki pa si jo privoščijo lahko samo nekateri. Za danes naj bo dovolj, preden bom odpotoval, bom menda vjel še toliko časa, da bom lahko razveljavil tisto odločbo, ki jo je prejel urednik našega glasila za dodatek, saj itak nima nobene vrednosti več. Prihodnjič se bom oglasil z novicami, ki jih bom nabral ob naši lepi obali, do takrat pa »nasvidenje«!

POPRAVEK

V 5. številki revije Železar se je na strani 140 vrnila neljuba tiskovna pomota. Tako bi se moral glasiti stavek v III. odstavku, in sicer:

V zvezi s problematiko dežurne zdravniške službe na Jesenicah moramo prebivalstvo seznaniti, da Rešilna postaja — in ne razširjena — postaja na Jesenicah ne more sprejemati naročil za obiske dežurnega zdravnika na domu, kar s tem popravljamo.

Na str. 145 smo objavili sliko s podpisom »Zaščitna očala naj bodo vedno na pravem mestu«. Slika je izdelek tovariša Smoleja in ne Franca Torkarja, kakor smo pomotoma objavili.

»ŽELEZAR« — glasilo delovnega kolektiva Železarne Jesenice — Junij-avgust, št. 6-7-8, leto VIII — Izdaja uredniški odbor — odgovorni urednik Edo Žagar, Jesenice, Potoška pot 5 — Člani uredniškega odbora: Anton Pintar, Andrej Dolinar, Ivan Vovk, Franc Leven, Štefan Nemec, Zdravko Pogačnik, Milan Budja, ing. Pavle Selšek, Dušan Stare, Miro Noč, Zdravko Črv, Franc Hrast, Stane Tušar — Naslov uredništva: uredništvo Železarja, Tehniški muzej Železarne Jesenice, tel. št. 271 — Dopise in fotografije pošiljajte na naslov uredništva do vsakega 5. v mesecu, rokopisi se ne vračajo — Tiskala tiskarna CP »Gorenjski tisk« v Kranju, klišaje izdelala klišarna CP »Gorenjskega tiska« v Kranju — Naslovna stran je delo Marjana Stareta, fotografija na njej pa je iz fotoarhiva Slavka Smoleja in predstavlja ostanke Fužin v Bohinju po usodnem požaru leta 1890